Intervju: Milutin Petrović, reditelj

SVET JE UŽASAN, ALI GA PREŽIVLJAVAMO

Državna pomoć

KUDA DALJE NAKON GEOKSA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

01567

9 770353 802002

VREME

broj 1597

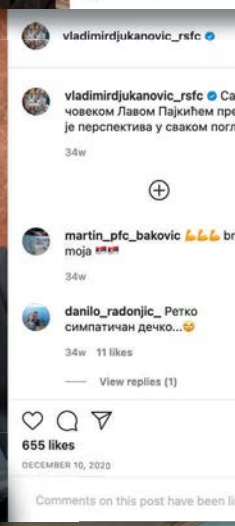
12. avgust 2021.

NAPREDNJAČKI RAT NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

KO SME DA IDE DO KRAJA

- **Kako je Aleksandar Vučić postao sam svoj medij**
- **Kako se Dijana Hrkalović preobrazila u influenserku i heroinu "grobara"**
- **Zašto Nebojša Stefanović postuje fotografiju sa ćevapčićima**

12th-15th AUGUST 2021, FORTRESS OF NIŠ, SERBIA

NIŠVILLE JAZZ FESTIVAL

GIPSY KINGS BY BALIARDO

THURSDAY, 12th

1. ORKESTAR „IMPRESIJA“ ft. BOJANA STAMENOV I ZORAN ŠANDOROV (SRB)
2. THE BELGRADE DIXIELAND ORCHESTRA (SRB)
3. PER „BASS VIKING“ MATHINSEN TRIO ft. GARY HUSBAND I NGUYEN LE NOR/GBR/FRA)
4. STONE RAIDERS ft. JEAN-PAUL BOURELLY, DARRYL JONES AND WILL CALHOUN (USA)
5. GIPSY KINGS BY BALIARDO (FRA)
6. KANDA, KODŽA I NEBOJŠA (SRB)

STANLEY JORDAN PLAYS JIMI

FRIDAY, 13th

1. JUST TRIO (ALB)
2. ROLAND ABREU & THE CUBAN LATIN JAZZ (POL)
3. PHILLIP CATHERINE TRIO (BEL)
4. STANLEY JORDAN PLAYS JIMI HENDRIX (USA)
5. THE HORNY FUNK BROTHERS ft. HUBERT TUBBS (AUT/USA)
6. SEVDAH BABY LIVE & IVANA VLADOVIĆ (SRB)

RIVER STAGE
+
OPEN STAGE
+
MUSEUM STAGE
+
WELCOME STAGE
+
MIDNIGHT JAZZDANCE
+
HIP HOP STAGE
5th-15th AUGUST

GORAN BREGOVIĆ

NIŠVILLE BIG BAND & WEDDING AND FUNERAL ORCHESTRA

SATURDAY, 14th

1. JAH TRIO (POL)
2. SPECTRUM VOCAL BAND (BUL)
3. LEB I SOL (NMK)
4. JOHN RILEY /RATKO ZJAČA/RENATO CHICCO/VID JAMNIK ORGAN QUARTET (USA/NED/CRO/SLN)
5. GORAN BREGOVIĆ ft. NIŠVILLE BIG BAND & WEDDING AND FUNERAL ORCHESTRA (SRB)
6. TANJA JOVIĆEVIĆ BAND (SRB)

ANTHONY B & HOUSE OF RIDDIM

SUNDAY, 15th

1. DRAGAN MILOVANOVIĆ SEKSTET (SRB)
2. TANGO JAZZ QUARTET I OMLADINSKA FILHARMONIJA „NAISSUS“ (ARG/SRB)
3. INTERNATIONAL JAZZ BAND
4. UROŠ PERIĆ & MAMBO STARS (SLN/SRB)
5. ANTHONY B & HOUSE OF RIDDIM (JAM/AUT)
6. COFEE SHOP KOLLEKTIV (SRB)

JAZZ THEATAR
6th-15th AUGUST

STRIPORAMA
12th-15th AUGUST

MOVIE SUMMIT
8th-15th AUGUST

nisville.com

VREME

BROJ 1597
12. avgust 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Vinča: Dim nad Beogradom

06 Klimatske promene: Crveni alarm za civilizaciju

08 Naprednjački rat na društvenim mrežama: Ko sme da ide do kraja

12 "Bezbedna" komunikacija i kriminal: Neko te ipak sluša

14 Državna pomoć: Kuda dalje nakon Geoksa

18 Portret savremenika: Saša Radulović, lider pokreta Dosta je bilo

21 Nuspojave: Boško na stazi (političkih) predaka

22 **Godišnjica pada Knina: Bilo je gotovo pre nego što je počelo**

27 TV manijak: Ko se uzvezdio

27 Crna Gora: Leto i virus korona

KULTURA

32 Intervju: Milutin Petović, reditelj

37 Slučaj "Aranđelovac": Nasiljem protiv književnosti

39 Film: Skoro pa odličan i istinski loš

41 Knjige: Zabavna antropologija "muljanja"

43 Filozofija: Gledati nesreći u lice

SVET

44 **Grčka: Požar za požarom**

48 Tokio: Zatvaranje Olimpijskih igara

MOZAIK

50 **Black Carbon: Umetnost protiv čađi**

52 Kultura sećanja: Šetnja po ruševinama

54 Fikcija: Ženski Indijana Džons

56 Strip: Patnja duše

57 Hrana i piće: Svađa oko brendova

62 Vreme uživanja: Asketa

U koloni se zajedno kreću tenkovi i mopedi, samohotke i motokultivatori, razne vrste traktora i teški šleperi, preko noći sazreli dečaci od 13 godina za volanima "jugića" ili "tamića". Iz komande Drugog krajiškog korpusa VRS, šaljem vest da su hrvatske snage ušle u Knin – tu vest Tanjug do danas nije objavio

DAVOR LUKAČ

U samo nekoliko dana u Grčkoj je izbilo 586 požara. Najkritičnije je bilo na severu Atike, na južnom Peloponezu, u Fokidi u blizini antičkih Delfa i na severnoj Eviji. Vlada Kirijakosa Micotakisa se našla na žestokom udaru kritike

GEORGIOS STAMKOS, MILICA KOSANOVIĆ I DOKUMENTACIONI CENTAR VREME

Osam umetnika različitih nacionalnosti pokušavaju da alarmiraju društvo, a izložba njihovih radova i da podseti na Tihomira Novakova

SONJA ĆIRIĆ

Na naslovnoj strani: **Postovi sa društvenih mreža**

Vinča: Još jedan požar na neuređenoj deponiji

DIM NAD BEOGR

Nova deponija i postrojenje u Vinči jesu rešenje za neuređeno, otvoreno smetlište, ali je upitno da li će doprineti poboljšanju kvaliteta vazduha u Beogradu

Sa vrelim beogradskim nedeljnim jutrom 8. avgusta stigli su i oblaci dima. Stanovnici širom grada, najpre u opštinama na severu – Palilulu, Starom gradu, Zemunu – osetili su smrad koji je ponegde bio dovoljno jak da peče i štipa: ponovo je gorela Vinča, jedna od najvećih neuređenih deponija u Evropi. Stanice Agencije za zaštitu životne sredine pokazivale su visoke koncentracije štetnih čestica – u jednoj stanici u centru grada detektovano je čak 177 mikrograma čestica PM10 po metru kubnom, u drugoj 159. Po pravilima Evropske unije, najgoru moguću ocenu kvaliteta vazduha dobijaju sve vrednosti više od 150.

Mada će u kasnijim zvaničnim saopštenjima biti reči o brzom odgovoru vatrogasne službe, inspekcija i komunalne policije, Beograđani su satima bili ostavljeni sami: nije bilo zvaničnih upozorenja ni pre, ni tokom najgoreg perioda zagađenja, oko podneva. Nešto kasnije, u rano popodne, Agencija za zaštitu životne sredine i Ministarstvo objaviće svoje jedino saopštenje, u kojem će se, umesto informisanja građana o problemu javnog zdravlja prvog reda, podrobno potruditi da umanje opasnost situacije.

"Podaci Agencije pokazuju da su vrednosti (PM 10) u narednim časovima opale", piše u saopštenju Ministarstva zaštite životne sredine, "i većina je ispod granične vrednosti, poput stanice Stari grad, gde je već u 14 časova vrednost pala na 27 mikrograma".

Međutim, u roku od samo nekoliko sati, vrednosti PM10 i drugih štetnih materija o kojima u saopštenju Ministarstva nije ni bilo reči, ponovo su skočile. U šest popodne ista ta stanica u Starom gradu pokazivala je vrednost PM10 od 140 mikrograma po kubnom metru.

NEUREĐENA DEPONIJA

Uzrok požara je ovde najmanje važan. Požari su na deponijama smeća relativno česta pojava. Jedan relevantan izveštaj američke agencije FEMA iz 2001. godine procenio je da se u SAD godišnje desi oko 8300 požara na deponijama. I u daleko pažljivijoj Evropi požari su svejedno česti, mada uglavnom manjeg intenziteta, i pored činjenice da se gotovo sve deponije u EU uređuju i saniraju, najčešće dnevnim nanošenjem slojeva zemlje ili posebnih izolujućih materijala.

Deponija Vinča, koja se neprekidno puni od 1977. godine, nije jedna od njih. U pitanju je jedna od najvećih neuređe-

ADOM

GUŠENJE GRADA NA LETNJOJ VRELINI: Požar u Vinči
Fotografije: Zoran Jovanović Mačak; Eko straža

nih deponija u Evropi, na koju se dnevno ostavi više hiljada tona otpada, što građevinskog, što smeća iz domaćinstava iz većine beogradskih opština. U letnjim mesecima visoke temperature, zapaljivi materijali, hemikalije i otpad mahom organskog porekla prave idealne uslove za požar. Požare je na takvim đubrištima nemoguće zaustaviti niti istražiti; dokle god je Vinča otvorena deponija, možemo se jedino nadati da oni neće biti česti i da će se pravovremeno lokalizovati.

PROBIJANJE ROKOVA

Požar 8. avgusta dogodio se u nezgodno vreme po aktuelne upravnike deponije. Naime, deponijom od prošle godine ne upravlja Gradska čistoća, već privatna kompanija "Beo čista energija d.o.o.", koju je 2017. pokrenuo bivši direktor "Energoprojekta" Vladimir Milovanović. "Beo čista energija" je u javno-privatnom partnerstvu sa Gradom Beogradom i međunarodnim konzorcijumom kojem će grad, na ime usluga uklanjanja otpada, plaćati 38 miliona evra godišnje. U okviru projekta sređivanja deponije Vinča, stara deponija se zatvara, a odmah pored nje otvara se nov kompleks koji pored nove, uređene deponije, čine i različita postrojenja za sanaciju i upotrebu otpada, uključujući elektranu, tj. postrojenje za pretvaranje otpada u električnu energiju (snage 30 MW) i grejni gas (56,5 MW).

Britanska postrojenja za spaljivanje otpada drugi su najgori zagađivači u zemlji, odmah posle termoelektrana

Međutim, rokovi za sanaciju i zatvaranje stare deponije (trebalo je da budu započeti do 31. januara ove godine) probijeni su, kako navodi kompanija "Beo čista energija", zbog otežanih uslova u vreme pandemije, kao i zbog sanacije postojećih klizišta i mnogobrojnih tzv. dubinskih požara koji nastaju spontanim sagorevanjem zakopanih, zapaljivih materijala usled povišenih temperatura u unutrašnjosti deponija. Pošto je ova kompanija prvobitno najavila pomeranje roka za "prvu polovinu" 2021. godine, što je takođe probijeno, trenutno nije poznato kada će stara deponija najzad biti zatvorena za nov otpad.

DISKUTABILNO SPALJIVANJE OTPADA

U svakom slučaju, bilo koje rešenje je u ovom trenutku bolje od otvorene deponije nadomak Dunava koja je, u najgorim trenucima, dostizala "visinu" otpada i do 80 metara. Adekvatnim pokrivanjem i sanacijom otpada, kao i njegovom upotrebom u postrojenju za pretvaranje otpada u energiju, verovatnoća novih (površinskih) požara bila bi smanjena na minimum.

Međutim, projekat kojim rukovodi "Beo čista energija" neće obavezno značiti da će vazduh u Beogradu biti čistiji. Naime, koliko god ono bilo poželjnije od neuređenih deponija, spaljivanje otpada je sve kontroverznija tema, pre svega u okvirima EU. Prvo i najvažnije, postrojenja za spaljivanje otpada i sama su potencijalno veliki zagađivači. Po jednom istraživanju koje je sprovela konsultantska firma *Eunomia*

GRAD U NEMILOSTI VETRA: **Avio snimak požara u Vinči**
Foto: Eko straža

za organizaciju *ClientEarth*, objavljenom ove godine, britanska postrojenja za spaljivanje otpada drugi su najgori zagađivači u zemlji, odmah posle termoelektrana – emituju više štetnih gasova od rafinerija koje rade na prirodni gas. U Evropskoj uniji, 27 odsto đubreta iz domaćinstava spaljuje se u elektranama, što proizvodi gotovo 100 miliona tona CO_2 godišnje.

Naravno, nije ista stvar govoriti o važnosti emisije CO_2 u Evropskoj uniji i u Srbiji, u kojoj je dominantan izvor energije još uvek ugalj. Ali postrojenja za pretvaranje otpada u energiju, u zavisnosti od nivoa zaštite, emituju mnoge supstance koje utiču na kvalitet vazduha, uključujući one čije se koncentracije u Srbiji ne mere – na primer dioksine, ukoliko se ne primenjuju adekvatne mere (koje se, u slučaju dioksina, sastoje pre svega u kontroli temperature spaljivanja).

HRONIČAN PROBLEM SA ZAGAĐENJEM VAZDUHA

Ukoliko postrojenje koje "Beo čista energija" gradi na novoj deponiji u Vinči ne bude temeljno opremljeno za kontrolu emisije štetnih supstanci, problem percepcije vazdušnog zagađenja u Beogradu biće samo produbljen. Jer, kvalitet vazduha u Beogradu je akutna tema: javlja se kada zimi počne sezona loženja, kada vetrovi donesu čestice iz Sahare, kada gori Vinča – ali on se ne meri samo tim pojedinim maksimumima.

Kako je pisalo u uticajnom izveštaju Svetske zdravstvene organizacije o smrtnosti usled vazdušnog zagađenja u Srbiji, koji je bio objavljen 2019. godine, hroničnи problem društva su prevelike *prosečne* vrednosti zagađenja. Mada ne važi za najzagađeniji grad u Srbiji, Beograd beleži prosečne vrednosti zagađenja česticama PM10 i PM2,5 od oko 45, odnosno 30 mikrograma po kubnom metru, tokom petogodišnjeg perioda zaključno sa 2015. Ove vrednosti su u međuvremenu verovatno i nešto više. Drugim rečima, Beograd je u proseku "srednje zagađen" po merilima koje koristi EU (*CAQI*, tj. "zajednični indeks kvaliteta vazduha").

U takvim uslovima je u toku izgradnja postrojenja za spaljivanje otpada, potencijalno ozbiljnog emitera štetnih supstanci, u blizini grada. Problem otvorene deponije bio je godinama toliko veliki da svako rešenje izgleda kao blagoslov, ali ne treba ispustiti iz vida činjenicu da beogradski vazduh nije opasan samo onda kada ima dima koji smrdi, peče i štipa.

Nažalost, kada nema tako plastičnih pokazatelja, građani su ostavljeni na milost i nemilost zvaničnih i nezvaničnih mernih stanica, i Ministarstva i Agencije za zaštitu životne sredine – institucija koje su, kao onog vrelog i zadimljenog 8. avgusta, u vreme kada je bilo neophodno ponuditi upozorenje i zaštitu, iskoristile "zatišje" u merenju zagađenja kako bi objavile jedno temeljno dezinformišuće saopštenje za javnost. ¶

NIKOLA ZDRAVKOVIĆ

Klimatske promene: Šesti

Crveni ala

Toplija atmosfera omogućiće još ekstremnije događaje sa velikom količinom padavina. Očekuje se da se za svaki stepen zagrevanja intenzitet padavina poveća za sedam odsto. Toplija atmosfera značiće i snažnije tropske ciklone sa većim maksimalnim brzinama vetra

Prethodne nedelje je predstavljena do sada najsveobuhvatnija naučna prognoza kakva sudbina čeka planetu. Naime, u ponedeljak 9. avgusta, na konferenciji za novinare nakon koje je poslata poruka o "crvenom alarmu", naučnici su predstavili prvi deo takozvanog Šestog izveštaja Međuvladinog panela za klimatske promene (IPCC).

Kao i prethodnih pet, dokument će dati potpun uvid u trenutno stanje naučnog znanja o klimatskim promenama, a sačinjen je na osnovu 14.000 naučnih radova. "Deo po deo" proces objavljivanja ovog dokumenta trajaće više od godinu dana, ali su mu svetski i domaći mediji odmah poklonili veliku pažnju, prenoseći nekoliko ključnih poruka iz dela izveštaja koji je objavljen.

Šesti izveštaj razvejava svaku dilemu o uzroku klimatskih promena koje pogađaju planetu. U izveštaju se navodi da "ne postoji nikakva sumnja da je ljudski uticaj zagrejao atmosferu, okeane i zemljište", kao i da su se značajne promene već dogodile u brojnim važnim procesima koji se odvijaju na Zemlji. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Antonio Gutereš izjavio je da današnji izveštaj IPCC-a znači "crveni alarm" za celo čovečanstvo.

LJUDSKA KRIVICA

U izveštaju se navodi da je razmera promena koje su zabeležene u celom klimatskom sistemu nezabeležena vekovima ili hiljadama godina unazad. Ljudske aktiv-

arm za civilizaciju

Foto: AP Photo

nosti i emisije gasova sa efektom staklene bašte u atmosferu već su ostavile vidljiv trag na klimi naše planete. Temperatura je porasla za oko 1,1 °C u odnosu na predindustrijski period, većina kopnenih regiona je zabeležila jasno povećanje broja temperaturnih ekstrema sa izuzetno visokim temperaturama, a svaka od poslednje četiri decenije je bila toplija od prethodne.

Od sredine 20. veka pa do danas širom sveta zabeleženo je i povećanje broja ostalih vremenskih ekstrema. Globalno zagrevanje dovelo je do većeg broja toplotnih talasa, događaja sa ekstremnom količinom padavina i suša. Tokom sedam godina, koliko je prošlo od objavljivanja prethodnog izveštaja IPCC-a, naše razumevanje promena koje pogađaju planetu se znatno uvećalo zahvaljujući velikom napretku nauke o klimatskim promenama, te stručnjaci sada mogu sa još većom sigurnošću da govore o posledicama koje povećanje koncentracije ugljen-dioksida ima na klimu planete.

Oblast u kojoj je možda napravljen i najveći proboj jeste sposobnost nauke da oceni koliki je tačno ljudski uticaj na određene vremenske ekstreme (tzv. studije atribucije). Zahvaljujući tome, sada znamo da neki događaji poput ekstremnog toplotnog talasa koji je pogodio Sibir prošle godine ne bi bili mogući bez klimatskih promena.

"Ovaj izveštaj je sudar sa realnošću", rekla je Valeri Mason-Delmonte kopredsedavajuća grupe unutar IPCC-a koja je odgovorna za izradu ovog dela izveštaja.

"Sada imamo mnogo jasniju sliku prošle, sadašnje i buduće klime što je ključno kako bismo razumeli gde idemo, šta možemo da učinimo i kako možemo da se pripremimo", rekla je ona.

SCENARIJI BUDUĆNOSTI

Novi i precizniji klimatski modeli u velikoj meri su unapredili sposobnost naučnika da bolje predvide moguće buduće promene u klimi planete.

Ako emisije na globalnom nivou ne budu svedene na nulu do sredine veka sigurno je da će svet preći opasnu granicu – srednja temperatura atmosfere će se podići za više od "prihvatljivih" 1,5 i 2 °C; planeta će nastaviti da se zagreva iznad ovih vrednosti ukoliko se ne preduzmu brze i sveobuhvatne mere za smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte.

Nažalost, to znači daleko više ekstremno visokih temperatura i toplotnih talasa. Pored toga, toplija atmosfera omogućiće još ekstremnije događaje sa velikom količinom padavina. Očekuje se da se za svaki stepen zagrevanja intenzitet padavina tokom poveća za sedam odsto. Toplija atmosfera značiće i snažnije tropske ciklone sa većim maksimalnim brzinama vetra.

"Klimatske promene na različite načine već utiču na sve predele na Zemlji. Promene koje ćemo iskusiti će se samo pojačati sa dodatnim zagrevanjem", naglasio je drugi kopredsedavajući Panamao Žai.

U izveštaju se navodi da čak i ako budemo uspešni u zadržavanju zagrevanja na granici od 1,5 °C, očekuje nas sve više ekstremnih vremenskih događaja koji su bez presedana u istorijskim zapisima. Naučnici su posebnu pažnju posvetili i posledicama globalnog zagrevanja koje su malo verovatne, ali bi mogle da imaju izuzetno veliki uticaj na društvo i planetu. Tako je navedeno da porast nivoa mora od čak 2 metra do kraja ovog veka nije isključen ukoliko dođe do veće destabilizacije ledenih ploča na Grenlandu i Antarktiku.

Ovo je posebno važno zato što poremećaj Zemljinog klimatskog sistema sa sobom nosi rizik i prelaska takozvanih tački preokreta. Tada može doći do mnogo bržih i dramatičnih promena u klimi planete. Jedna od takvih tačaka je i slabljenje Golfske struje, gde rezultati poslednjih istraživanja pokazuju da postoje sve jasniji znaci destabilizacije ovog sistema koji ima ogroman uticaj na klimatske uslove u velikom delu sveta.

DOBRA VEST

Iako saznanja iz izveštaja crtaju vrlo tmurnu sliku, dobra vest je da je u najvećoj meri budućnost još u našim rukama. Klimatski modeli pokazuju da od budućih emisija gasova sa efektom staklene bašte direktno zavisi koliko će se planeta zagrejati, što znači da sprovođenjem sveobuhvatnih mera u cilju prestanka sagorevanja fosilnih goriva i prelaska na obnovljive izvore energije sprečavamo teške posledice klimatskih promena.

Autori izveštaja navode da poređenja scenarija sa malom i velikom emisijom štetnih gasova pokazuju jasne razlike po pitanju budućih klimatskih promena na planeti, ali i po pitanju drugih uticaja na životnu sredinu, kao što je na primer kvalitet vazduha. Što dodatno ističe važnost globalnog dogovora za dostizanje neto nultih emisija do sredine ovog veka.

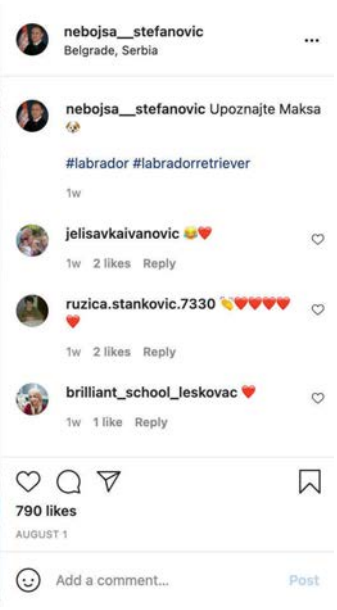
Međutim, iako ljudske aktivnosti mogu direktno uticati na nivo budućeg zagrevanja planete, u izveštaju se naglašava da će pojedini procesi na planeti, poput porasta nivoa mora, koji su pokrenuti zbog klimatskih promena nastaviti da se dešavaju i stotinama ili čak hiljadama godina i nakon što se koncentracija ugljen-dioksida stabilizuje.

To je samo još jedan argument u prilog tvrdnji da nema vremena za gubljenje i da je svetu potrebna hitna i odlučna klimatska akcija, jer svaka dodatna tona ugljen-dioksida u atmosferi povećava šansu za brojnim nepovoljnim ishodima. ¶

NEMANJA MILOVIĆ

autor je osnivač i urednik sajta *www.klima101.rs*, informativnog portala o klimatskim promenama

KO SME DA IDE

Na društvenim mrežama čovek postaje medij za sebe. Ako imate veliki broj pratilaca, širiće se vaš glas, vaše poruke, jačaće vaša moć. Bez obzira na to da li ste Aleksandar Vučić, predsednik Srbije, ili Dijana Hrkalović, novopečena heroina Grobara za koju "grmi" Partizanov jug

Dijana Hrkalović ne prati na Instagramu ni Aleksandra Vučića ni Nebojšu Stefanovića. I to je, uistinu, razumljivo. Ni ova dvojica, predvidivo, ne prate nju, dok Vučić ne prati ni Stefanovića. Ali, ministar odbrane prati oba naloga predsednika Srbije na Instagramu: *buducnostsrbijeav* i *avucic*. To, ipak, ne objašnjava njihove odnose, ni sadašnje ni prošle, niti mora da ima neki dublji smisao, profili su im ionako otvoreni i dostupni svima. Ali se i na taj način šalju određene poruke javnosti.

Eto, kad je reč o praćenju i pratiocima, predsednik Vučić je pratilac (engl. *follower*) na primer, Instagram profila Tome Momirovića, ministra građevinarstva, i Biljane Pantić Pilje, poslanice SNS-a, pratilac je i Dragana J. Vučićevića i Jovane Joksimović, a ima i, kao obožavalac vina, veliki spisak vinarija koje prati. Što će reći da na "grešnike i otpadnike" ne gubi vreme čak ni na Instagramu.

Stefanović i Dijana Hrkalović su tek odnedavno na Instagramu, ali su napravili potpunu pometnju svojim objavama. Posebno onim "s porukom", pa je jedna od tema za rashlađivanje kome je i zašto ministar odbrane Stefanović poslao poruku okačivši porciju ćevapčića na svoj stori: "Ovog puta ih nisam ja pekao pa su odlični (i tri smajlija što umiru od smeha)." Drugo kviz pitanje je kome Hrkalovićeva šalje poruku citirajući Bukovskog: "Ako ćeš da pokušaš, idi do kraja... A to može da znači i zatvor."

Da li se ratovi unutar vladajuće stranke iz tabloida prelivaju i na društvene mreže? Zašto naprednjaci više vole Instagram, a opozicija Tviter? Kako je Srbija postala svetski lider u botovskim kampanjama?

DIKSI, VOĐA GROBARA

"Hrkalović ne šalje poruke ljubiteljima književnosti, to je izvesno. A ni Stefanović ljubiteljima brze hrane", reči su politikologa Nikole Paruna u razgovoru za "Vreme". Parun kaže i ovo: "To kome ih oni šalju je izvan poimanja šire javnosti, ali je dobra zabava za nju i platforma za pravljenje čaršijskih priča. U momentu u kome traje ovako osetljiv proces, ne bih se fokusirao na formate koji nestaju u 24h, nego na sam proces koji treba da objasni šta se tačno desilo pa su ljudi nestajali u 24h."

Šta se tačno desilo, teško da ćemo saznati u naprednjačkoj državi, jer baš je to glavno pitanje koje nedostaje u optužnici protiv Belivukovog klana. I pored najava najviših predstavnika vlasti da će optužnica protiv kriminalne grupe vođe navijača Veljka Belivuka, ukupno protiv 31 pripadnika ovog klana, biti "vrhunska", "remek-delo", nedostaje niz najvažnijih pitanja o političarima i policajcima koji su štitili klan. Optužnica ne traži odgovore na pitanja ko je iz vrha države i policije Belivukovoj grupi pomogao da postane tako moćan, šta se događalo pre 2019. godine, ukoliko se

DO KRAJA

SAMOPROMOCIJA I OSTALE RABOTE: Nebojša Stefanović, Dijana Hrkalović i Aleksandar Vučić

zna da se formiranje ove grupe poklapa sa formiranjem naprednjačke vlasti u Srbiji (2013), ko im je, na kraju krajeva omogućio da vrše najteža krivična dela sve te godine?

Dvoje ljudi koje su režimski tabloidi i deo naprednjačke javnosti targetirali kao pokrovitelje Belivukovog klana iz državnih struktura, otvorili su svoje Instagram profile pre mesec, dva, ali, moć društvenih mreža je čudesna – za kratko vreme postali su vidljiviji i poznatiji javnosti nego što su to bili dok su obavljali javne funkcije u MUP-u: Stefanović kao ministar policije, a Hrkalovićeva kao državna sekretarka MUP-a. Posebno Dijana Hrkalović. Ona je za vreme svog rada u MUP-u gajila imidž misteriozne, veoma moćne žene zadužene za specijalne zadatke, uživajući najveće poverenje samog državnog vrha. Ukratko, kao da je bila broj jedan u MUP-u. Pritom se o njoj, dok je bila državna sekretarka, ništa nije znalo, posebno ne šta ju je preporučilo za tu funkciju. Javnost se za nju zainteresovala kad je počela da se pojavljuje na konferencijama za novinare s tadašnjim ministrom Stefanovićem. Više puta je prošla (i dalje prolazi) kroz rešeto provladinih tabloida, povezivanja s navijačkim grupama i kriminalnim krugovima, te optužbe naprednjačke javnosti da je umešana u aferu prisluškivanja predsednika Vučića, zbog koje je i bila na ispitivanju u MUP-u.

"Nova Dijana" je za dva meseca postala prava influenserka sa Instagrama, pozira i šalje motivacione poruke. Ima 18.200 pratilaca, a pažljivo je prate i mediji i objavljuju svaku zanimljivost ili "šifrovanu" poruku koja se pojavi na njenom profilu.

Posle onog skandiranja "Vučiću, pederu!" na utakmici Proleter – Novi Sad 17. jula na stadionu "Karađorđe", kad su grobari opet protestovali zbog hapšenja Veljka Belivuka, svoju poruku sa Instagrama

Anđeli s tobom, Nebojša

Svaki SNS-ovac, od anonimnog bota do Aleksandra Vučića, ima svoju ulogu na društvenim mrežama. Nebojša Bakarec, poslanik SNS-a, ima zadatak da širi lažne vesti. Tako je pre neki dan povodom požara na deponijama u Vinči i u Novom Sadu optužio Dobricu Veselinovića ("Ne davimo Beograd") i Dragana Đilasa (SSP) da su podmetnuli požare i napisao na svom Tviter nalogu: "Ko pali deponije i zbog čega? Ovo nije slučajno. Zna se ko pokušava da izvuče političku korist iz zapaljenih deponja – "Ne davimo Beograd" i Đilasov SSP. Za njih je ovo uspešan početak izborne kampanje - spaliti Srbiju, ugušiti Srbiju i za to optužiti vlast." Pre toga je napisao i ovo: "Napali su i zapalili Skupštinu Srbije i RTS, 2000. i 2020. Napali su i zapalili zgradu SPS-a i policije u Majke Jevrosime, 2000. godine. Onda uopšte ne čudi da su zapalili i deponiju u Vinči! Vatra hoda sa njima! Piromani!" Anđeli s tobom, Nebojša.

Mada je poznato da deponija u Vinči postoji četiri decenije, da ne ispunjava sanitarne uslove da bi se mogla nazvati deponijom, da zapravo stalno tinja jer se samozapaljuje, lažne vesti koje potiču od tabloida a raspiruju ih botovi predvođeni Bakarecom i drugim naprednjacima završavaju posao. Poput fotomontaže "selfija Marinike Tepić s Veljkom Belivukom" koju je takođe proširio Bakarec. Nema veze što svi znaju da je fotomontaža, dakle laž, treba je samo beskrajno mnogo puta ponoviti i postaće istina. Efekti se pokažu pre ili kasnije.

DRUGI EŠALON NA MEDIJSKOM ZADATKU: Vladimir Orlić i Vladimir Đukanović

poslala je i "najlepša grobarka" Dijana Hrkalović. Uz video-klip sa svojim slikama, i delove pomenute poeme Bukovskog "Idi do kraja", bivša državna sekretarka MUP-a napisala je dan posle utakmice: "Hvala puno na ovome što ste napravili za mene. Hvala puno svima na podršci." Komentari ispod objave, među kojima je bilo i onih koji za profilnu sliku koriste neku od fotografija Veljka Belivuka, bili su: "Diksi, izgrmeli smo sinoć u Novom Sadu kako dolikuje najjačoj tribini na svetu. Uz tebe smo", "Uvek uz Partizan, Srbiju i Dijanu. Grobari Požarevac", "Imaš najjaču armiju iza sebe. PFC", "Jug je uz tebe. Izdrži", "Goreo je Kavos zbog vas sinoć, gospodarice"... Dobila je i rođendansku čestitku: "Srećan rođendan budućoj predsednici!" Bilo da je sve to samo montirano ili ne, efekat je postignut, režimskim tabloidima su ove poruke i objave na Instagramu dokaz da je Hrkalovićeva, neformalno, "vođa Grobara".

TV VUČIĆ

Sociolog Dalibor Petrović, vanredni profesor na Saobraćajnom fakultetu i predavač na master studijama Filozofskog fakulteta na predmetu Informaciono-komunikacione tehnologije i društvene mreže, kaže da je bivšu državnu sekretarku Dijanu Hrkalović neko ili posavetovao, ili je sama shvatila da je najbezbednija ako je najvidljivija: "Zapravo, što je vidljivija to je bezbednija. U kontekstu društva u kojem živimo na društvenim mrežama čovek postaje medij za sebe. Ako imate veliki broj pratilaca onda će se širiti i vaš glas, vaše poruke, to je na neki način i izvor vaše moći. Hrkalovićeva, tako, postaje sama za sebe medij, nije zavisna od partijskih kanala. Jer, šta oni rade? Oni prave alternativne prikaze stvarnosti u kojoj živimo, to je nešto što stranka iskonstruiše, ali oni to ne mogu da brane u socijalnim medijima."

Profesor Petrović još podseća da isto važi i za Stefanovića. Bivši ministar MUP-a je, u jednom trenutku, shvatio da nema više mogućnosti za pomirenje unutar stranke, pa je odlučio da šalje poruke javnosti i to ne samo našoj: "Čini mi se da Stefanović šalje poruke i svetskoj javnosti. Poruke, da se on neće predati bez borbe, da neće otići a da baš ne pusti glas i mislim da je ovo neka vrsta probnih balona. Možemo da tumačimo da li je on toliko naivan da kači ćevape *sasvim slučajno* baš u jeku prepucavanja da li jeste FBI ili nije FBI pomogao u raskrinkavanju Belivukove grupe. Sve su to sredstva i načini ne samo da se zaštiti nego i da pošalje poruke. I svojim partijskim kolegama i domaćoj i stranoj javnosti."

Pandemija kovida 19 je ubrzala trend porasta informisanja na internetu i društvenim mrežama.

Izolacija, neizvesnost, potreba za brzim i lako dostupnim informacijama dovela je do toga da su se i političari ubrzano preselili iz TV studija na društvene mreže. Utrkivali su se ko će pre na svom Tviter nalogu ili Instagram profilu objaviti neku važnu vest.

I predsednik Srbije je veoma aktivan na društvenim mrežama. Objavljuje fotografije i informiše javnost o gotovo svim svojim aktivnostima, raznim državnim projektima, kači slike i snimke sa svojih sastanaka, gradilišta, putovanja, iz aviona, vinograda, hvali se stopama rasta po kvartalima, čestita sportistima medalje, utrkuje se s medijima ko će prvi da objavi neku vest. Što reče dr Dalibor Petrović, postao je medij za sebe. Sam svoj medij. Tako smo, recimo, samo na Instagram profilu predsednika Vučića morali da saznamo da je preminuo patrijarh Irinej. I nigde drugde. Naime, prvo se na portalima pojavila vest da je patrijarh preminuo od posledica korona virusa (izvor je bio iz SPC) koju je potom demantovala sama SPC, a Vučić je, dan kasnije, objavio patrijarhovu fotografiju, crno-belu, i napisao: "Čast mi je bila što sam vas poznavao, takvi kao Vi nikada ne odlaze." Povlačenje vesti sa portala, pa zatim informa-

Svetska sila u botovanju

Prema svetskoj literaturi, objašnjava za "Vreme" sociolog Dalibor Petrović, i istraživačima koji se bave fenomenom političke komunikacije na internetu, Srbija je u vrhu zemalja gde režim vrlo uspešno koristi botovske kampanje.

Reč je o dve strategije. Jedna je odbrana politike predsednika i vladajuće garniture (ponekad i samo predsednika), ali to nije njena glavna uloga, druga i važnija strategija je da se zagadi javni prostor, uguše kritički glasovi. "Najviše se to radi na Tviteru, jer ih Tviter uznemirava. Na Tviteru je najveća koncentracija opozicionih, antirežimskih ideja. Pošto to ne možete da izmenite, onda poput roja osa napadate onog ko donosi kritičku misao. Prvo s ciljem da zagušite njegov glas, a druga važna funkcija zagađenja na tom javnom prostoru je da oterate ljude sa interneta u smislu političke komunikacije, i uopšte pokušaja da promovišu svoje ideje. Stvara se slika da su u javnom prostoru interneta ekstremisti bilo s jedne ili druge strane, da tu pristojan svet nema šta da traži", zaključuje profesor Dalibor Petrović.

cije koje su dolazile lično od predsednika o njegovoj poseti patrijarhu na VMA i pozdravima njegovih sinova koje mu je preneo, zaključno sa objavom o smrti patrijarha sutradan ujutro, samo su potvrdile već poznatu činjenicu u Srbiji da je najbrži medij – predsednikov profil na Instagramu.

Tako je sasvim je razumljivo što se njegovi sledbenici, SNS funkcioneri i oni koji žele da uđu u malobrojni krug "istaknutih članova SNS-a" svaki dan snimaju i izveštavaju javnost i "šefa", gde su bili i šta su radili tog dana, sastanče, obilaze radove, izveštavaju o broju gradilišta, kilometrima puta, novim investicijama i sl. Uglavnom na Instagramu, mada je eto, Goran Vesić, zamenik gradonačelnika Beograda, odnedavno i na TikToku, ne bi li malo popravio imidž. Idu beogradski izbori, Aleksandar Šapić mu je rekao da, bude li dobio ma kakvu funkciju, u gradu ili državi, njega u tim neće uzeti. Onda mu je Vesić poručio da je rano nešto počeo da kadrira i otvorio nalog na Tik Toku. Sad tamo priča kineski i šeta s lemurom na glavi, reklamira Sadišu (mašinu za presađivanje drveća), valjda da ublaži štetu koju je napravio u Beogradu sečom drveća, rekonstrukcijama rekonstrukcija ulica i trgova i ostalim eksperimentima koje je pravio u gradu.

Politikolog Nikola Parun kaže da svi nalozi na društvenim mrežama služe za pospešivanje imidža, pa tako i Vesićev TikTok nalog: "Iako je to mreža s prosečno najmlađim korisnicima, taj sadržaj se preliva dalje. U jednom je Vesićev TikTok nalog uspeo, on konačno negde izgleda simpatično."

SKAJ U ZATVOR

Sociolog Dalibor Petrović kaže da je vladajuća garnitura oduvek dobro shvatala moć interneta kao medija i ne čudi ga da koriste društvene mreže i za obračune unutar partije: "Iako su uspostavili kontrolu nad tradicionalnim medijima oni se nisu opustili i shvataju koliko je važan taj kanal komunikacije zato što izmiče kontroli. Zbog toga njihovi odmetnuti članovi koriste te kanale i zdušnu pomoć ovih tehnologija."

Društvene mreže su kanali komunikacije, i ako rat unutar partije postoji, obazriviji je Parun, videće se i na njima i u tradicionalnim medijima: "Dosad je SNS vrlo dobro kočio iskakanja pojedinaca na društvenim mrežama, to je bila boljka opozicionih partija. Videćemo koliko će u ovom navratu uspeti da zadrže sukobe u svojoj kući."

Do koje mere se u autoritarnim društvima insistira na kontroli ne samo tradicionalnih medija nego i širenju kontrole nad alternativnim putevima komunikacije, profesor Petrović kaže da to posebno pokazuje izjava ministra policije Aleksandra Vulina o zabrani upotrebe Skaj telefona, tačnije aplikacije Skaj. "Vulin je predlažio da se svaka upotreba ove aplikacije smatra kažnjivim delom što je stvar bez presedana. Ne možete da zabranite aplikaciju. To je medij kao Vajber, kao Votsap, samo što je karakteristika ove aplikacije da ima mnogo jaču enkripciju, dakle bolje štiti privatnost komunikatora, ne možete apriori da optužite onog ko koristi aplikaciju Skaj da ima loše namere. Ljudi žele da imaju zaštićenu komunikaciju i da štite svoju privatnost iz najrazličitijih razloga, ne moraju biti kriminalci. Recimo, opozicioni političari mogu da koriste takvu vrstu aplikacija za komunikaciju upravo da bi se sakrili od nadzora bezbednosnih službi. Dakle, ja i tu vidim borbu za kontrolom jer drugi mediji su potpuno podjarmljeni i ovde se seli to težište borbe."

Mada većina srpskih političara ima naloge i na Tviteru i na Fejsbuku i na Instagramu, čini se da vlast više voli Instagram, dok se opozicioni političari opredeljuju za Tviter: "Instagram je medij vladajućih struktura, gde ta neka vrsta dijaloga nije tako oštra kao na Tviteru. Na Tviteru budete zatrpani šta god da kažete, objavite, salvom negativnih komentara, i verovatno su vladajući zato prepoznali Instagram, mrežu koja okuplja veliki broj ljudi od kojih mnogi nisu politički zainteresovani, a opet je domet toga što se uradi na Instagramu širok, na kraju krajeva, mejnstrim mediji preuzimaju odatle ono što im je u interesu."

Među SNS-ovim "sajber ratnicima" najviše je onih koji su zaduženi za napade na opoziciju, "strane plaćenike i izdajnike", od Biljane Pantić Pilje do Nebojše Bakareca (videti antrfile).

Za borbu s "unutrašnjim neprijateljem" dosad se kao najbolji pokazao Vladimir Đukanović. Ništa, naravno, ne radi bez dogovora sa Aleksandrom Vučićem i njegov je najiskreniji branilac sve napadajući Vučićeve dojučerašnje najbliže saradnike. On zato sme da ode najdalje u izjavama i zatraži smenu Nebojše Stefanovića, da pita predsednika kad će da počisti "loše momke" iz redova SNS-a, da kaže da Belivukov klan nije ništa mogao da uradi bez pomoći nekih viđenijih naprednjaka. I da se ne dogodi ništa.

Zato i unutarstranački ratovi, za sada, izgledaju kao montaža, kao fingirana stvar. Poslanik SNS-a i advokat Vladimir Đukanović može, dakle, da napiše povodom Stefanovićeve objave o porciji ćevapčića: "Tolike godine se poznajemo a iskren da budem nisam znao ministre ni jaje da umete da ispečete. Dobro je da znate sa ćevapima. Nadam se da majstor koji vas je učio nije iz Ritopeka", da bi napravio aluziju da je Nebojša Stefanović, koordinator svih službi bezbednosti i ministar odbrane, potpredsednik Vlade Republike Srbije, umešan u stravična ubistva u kući u Ritopeku koja su počinili članovi Belivukove kriminalne grupe, a da se ne dogodi ništa.

Važno je samo da krivci budu medijski označeni, jer ih u optužnici nema i sve služi samo za propagandu i kreiranje javnog mnjenja. ¶

ZORA DRČELIĆ

Neko te ipak sluša

Dok se mnogi pitaju da li je policija zaista uspela da probije neprobojne šifre ili se u sistem infiltrirala preko neopreznih ili kriminalaca raspoloženih za saradnju, jasno je da se organizovani kriminal neće odreći modernih tehnologija. Bez toga se ne može biti korak ispred policije, a ta prednost je jedino u šta ne treba sumnjati u ovoj priči

Nema uspešnog posla bez dobre komunikacije zaposlenih, to je prioritet svake organizacije, pa i mafijaške. Ako ste na konkurentnom tržištu, onda komunikaciju morate da zaštitite najbolje što je moguće, kako takmaci ne bi doznali vaše planove i pretekli vas ili sprečili da ih ostvarite. Dovde je menadžment, odavde počinje matematika.

Slabo zainteresovan za matematiku, ali talentovan za kriminal, izvesni Karl Stjuart iz Liverpula, trgovac narkoticima, poželeo je da sa drugarima na Enkročet grupi (sličnoj Vajber grupama) podeli oduševljenje što je našao komad blu stilton sira koji obožava. Možda je i to bila skrivena poruka nekome, ko zna, samo je Stjuart napravio veliku grešku. Slikao je sir držeći ga na dlanu, sa prstima blago okrenutim ka unutra tako da su jagodice bile vidljive za kameru.

On nije znao da je aplikacija Enkročet, koju su mnogi iz njegovog miljea koristili za komunikaciju, provaljena od strane policije koja ima uvid u sve razmenjene poruke. Policajci su analizirali fotografiju, pre svega otiske prstiju, utvrdili identitet čoveka koji drži sir, a onda im se celokupna komunikacija Stjuartove grupe raspetljala. Karl je zaglavio 13 godina zatvora, što bi se reklo, zbog sira, dok ga za vojnu muziku nisu teretili.

OTKLJUČAVANJE ENKROČETA

To da je policija otključala Enkročet postalo je jasno u junu 2020. Do tada su već nekoliko meseci pažljivo pratili aktivnosti na ovoj platformi, za koju se verovalo da je koristi 60.000 ljudi pre svega u Evropi, uglavnom kriminalaca.

Enkročet je nastao 2016. godine iz, naoko, plemenitih pobuda. U to vreme aktivne su bile afere sa porukama i slikama ukradenih iz telefona svetskih estradnih zvezda, koje su koristile slabo zaštićene sisteme za komunikaciju, poput običnog SMS-a ili mejlova. Pokazalo se da je to krajnje nedovoljno i počele su da se pojavljuju aplikacije koje obezbeđuju potpunu zaštitu, to jest kriptovanje, tako da niko sem pošiljaoca i primaoca poruke ne može da vidi njen sadržaj. Sve značajne aktuelne aplikacije za komunikaciju – Votsap, Vajber, Signal, Telegram – obećavaju vam isto to, ali u legalnom sistemu mogu biti primorane da neku komunikaciju otključaju. Plus, ljudi s one strane zakona sumnjaju da se policija tu već infiltrirala.

Zato su se razvile paralelne aplikacije koje se ne mogu instalirati sa klasičnih prodavnica poput Plejstora ili Epstora već sa posebnih sajtova. Ali, nije ni to dovoljno.

Da biste uživali u bezbednosti ovakve komunikacije, potrebno je da se na nju pretplatite i da nabavite posebno “budžen” telefon u koji je aplikacija “fabrički” ugrađena. Cena pretplate nije prava sitnica, za Enkročet je iznosila oko 1.500 funti za šest meseci, plus aparat. Aparat je mogao biti Ajfon ili neki Android telefon, koji je obrađen tako da su mu deaktivirane kamera i GPS lokator, mikrofon i slušalica. Time se obezbeđuje da niko sa strane ne može da utvrdi gde se tačno nalazi korisnik telefona, niti može da pokrene bilo kakvo špijuniranje tajnim uključivanjem kamere ili mikrofona, što je kod klasičnih telefona moguće.

Takav aparat, iako “ošišan na keca”, mnogo je skuplji od redovnog jer je siguran i ima željenu aplikaciju. Samim tim nema nikakvu drugu funkciju sem da služi za bezbednu komunikaciju. S njega se ne naručuje hrana, ne slika se veselo društvo, ne čitaju vesti, fejsbuči, tvituje, ništa od onoga čemu uobičajeno smart telefon služi. Iako spolja izgleda isto. Doduše, postoje takvi aparati sa paralelnim operativnim sistemom, klasičnim Androidom, na koji korisnik može da se prebaci i telefon tada deluje i radi obično i bezazleno.

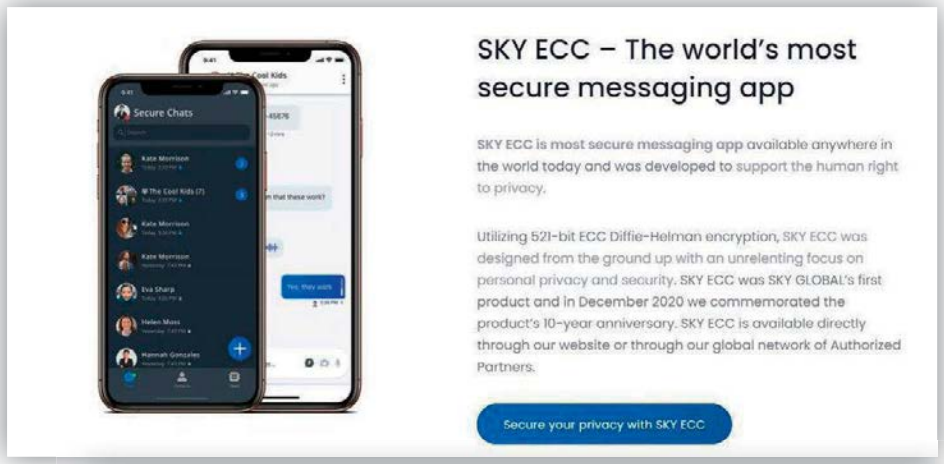
Još jedna bitna funkcija je panik šifra (PIN kod). Kada je ukucate, sve što se nalazi u telefonu momentalno se briše, bez mogućnosti da se ikako povrati. Ovi aparati kupovali su se samo na preporuku, jedan od uhapšenih opisao je policiji kako ga je posle nekoliko poverljivih razgovora preuzeo od distributera klasičnih telefona, ali ne u registovanoj radnji već u sporednoj ulici, kao da kupuje drogu ili kradenu robu.

Enkročet se nije reklamirao kao prijatelj kriminalaca već kao bezbedno sredstvo za komunikaciju, odnosno “eletronski ekvivalent razgovoru dvoje ljudi u praznoj sobi”. Garantovali su da se njihovi serveri nalaze ofšor, što znači da su nedostupni ozbiljnim policijama, tužiocima i sudovima, kao i da se na njima nikakvi podaci ne čuvaju. Služe samo da se preko njih prometnu informacije koje korisnici razmenjuju. Sve i da neko upadne u server, tamo ne bi imao šta da pokupi, tako su barem tvrdili vlasnici.

Budući da je sajt bio javan, ove usluge reklamirane su onima kojima je bezbedna komunikacija na daljinu ključna za posao, a ne obezbeđuje im je država, biznismenima i advokatima, na primer. Ispostavilo se da je 90 odsto korisnika dolazilo iz podzemlja, a Enkročet je uspela da provali francuska policija. Podatke su podelili sa kolegama iz zemalja gde su se nalazili umreženi kriminalci i kažu da su otkrića bila neverovatna. Kao da imate visoko rangiranog svog čoveka u svakom gangu, izjavljivali su posle.

Kriminalci su se, prosto rečeno, sasvim opustili kada su shvatili ili makar poverovali da niko ne može da ih prisluškuje, tako da je policiji u ruke pao neverovatan materijal. Krenuli su da hapse širom Evrope, povezujući nepovezive, na zaprepašćenje kriminalaca koji su obično umeli da pretpostave kakvu štetu može da im nanese neko ko je “pao”.

ZAŠTIĆENO DOK SE NE DOKAŽE SUPROTNO: Reklama za Skaj aplikaciju i sajt *skyglobal.com* koji je blokirao FBI
Fotografije: screenshot

BIZNIS NE MOŽE DA STANE

Enkročetom se hitno, ali prekasno proširila poruka da je mreža kompromitovana i telefona su se masovno oslobađali. Zatvorena je 13. juna 2020. Ko je pretekao, odmah se prebacio na aplikaciju Skaj, jer poslovna komunikacija ne sme da stane.

Skaj global je kanadska kompanija, osnovana 2008. godine u Vankuveru sa idejom da pravi kvalitetne i od prisluškivanja bezbedne aplikacije, prvenstveno namenjene Blekberi telefonima. Ovi aparati su do buma smartfona smatrani najboljim u tom bezbednosnom sistemu, imali su najkvalitetniju enkripciju poruka, tako dobru da ih je većina političara i novinara u Americi koristila, sve dok ajfon nije preuzeo tržište.

Aplikacija Skaj u svom imenu ima i akronim ECC, skraćenicu za kriptografiju elipsastih krivih (eliptic curve cryptography). Za nas kojima matematika nije preterano bliska, najjednostavnije objašnjenje je da se radi o kompikovanoj jednačini koja definiše oblik proizvoljne elipsaste krive kojom se kriptuju poruke, i za čije razbijanje je potrebno mnogo vremena i procesorske snage. Vremena nema jer se jednačine brzo smenjuju, a nose ključeve za čitanje razmenjenih poruka bez kojih je poruku nemoguće otvoriti. Ako vam je potrebno da to vizuelizujete, zamislite da sa svoje polovine gađate protivnički koš, koji se još i pomera jer se nalazi na čudno ustalasanoj vodi (dakle, teško predvidivo kretanje).

Skaj je imao i dodatnu funkciju – poruke na ovom sistemu opstajale su samo 30 sekundi posle čega su nestajale na obe strane. Izuzetak je bio ako nisu isporučene jer Skaj telefon primaoca nije bio dostupan u trenutku slanja poruke. U tom slučaju, poruka bi mogla da stigne u narednih 48 sati, posle čega bi definitivno nestala bez obzira na to da li je isporučena gde treba.

Sva komunikacija išla je preko sajta *skyglobal.com*, na kome se sada nalazi obaveštenje da je zaposednut od strane FBI, sa linkom ka nalogu za privođenje direktora kompanije Žana Fransoa Eapa i glavnog distributera aparata Tomasa Herdmana. Budući da je sedište kompanije u Vankuveru u Kanadi, njih dvojica nisu pristupačni američkoj policiji, ali su se povukli iz javnosti čim je u martu ove godine objavljeno da je aplikacija Skaj provaljena. Prethodno su izjavili kako je ovo pokušaj američke države da spreči slobodu govora, odnosno komunikacije koju država ne može da kontroliše što je, navodno, njihova misija. Inače, Skaj je nudio višemilionsku nagradu onome ko uspe da otključa njihove šifre i direktor kompanije i dalje tvrdi da policiji to nije uspelo, već da su kriminalcima podmetnuli lažne Skaj telefone i tako ih nahvatali.

U tome ima neke logike jer se na tržištu pre nekog vremena pojavila i aplikacija Anom, koju je FBI napravio i zaista uspeo da podmetne kriminalcima, nesvesnim da o svom delovanju pričaju potpuno otvoreno u prisustvu policije. Uspeh te akcije pokazuje koliki stepen poverenja su kriminalni krugovi imali u moderna IT sredstva komunikacije, za koja su plaćali izdašnu pretplatu.

Enkročet, Skaj, Fantom, Anom, sve su to bile aplikacije za tajnu komunikaciju koje su koristili samo kriminalci i malo ko drugi. Već samo posedovanje aparata ili naloga na nekoj od njih smatra se jasnim dokazom da je neko povezan sa organizovanim kriminalom.

I dok se mnogi pitaju da li je policija zaista uspela da probije neprobojne šifre ili se u sistem infiltrirala preko neopreznih ili kriminalaca raspoloženih za saradnju, jasno je da se organizovani kriminal neće odreći modernih tehnologija. Bez toga se ne može biti korak ispred policije, a ta prednost je jedino u šta ne treba sumnjati u ovoj priči. ¶

Kuda dalje nakon Geoksa

Građani nisu dobili informacije o suštinskim pitanjima: da li se politika subvencija isplatila, koliko je država do sada dala državne pomoći što stranim, što domaćim investitorima (a subvencije su tek deo ove pomoći – postoji još čitav niz njenih oblika), sa kakvim efektima, na koji način se dovode investitori, ko procenjuje kakve su investicije državi potrebne, a koje nisu

Državni vrh, oličen u predsednici vlade i predsedniku države, hitro je reagovao nakon objavljivanja vesti da će italijanski proizvođač cipela Geoks (zvaničan naziv: Technic development), pet godina nakon što je otvorio fabriku, otići iz Srbije: i Ana Brnabić i Vučić su javnosti na jasan i jednostavan način objasnili šta ovaj događaj znači za građane i kakav će smer država nadalje uzeti u odnosu na politiku subvencionisanja, čiji je Geoks sve vreme boravka u Srbiji bio korisnik.

"Drugačija smo mi sada zemlja, ne treba samo da se oslanjamo na strane investicije", poručila je Ana Brnabić, dodajući da je brže i isplativije ("a ljudi će biti mnogo bogatiji") da država uloži u ljude i obrazuje ih da budu kooperanti, umesto da "gubi vreme" da dovede nekog investitora od 150, 200, 300 radnih mesta. "Zato mislim da je ogromna odgovornost na lokalnoj samoupravi da predloži dobre projekte. Ne samo da se oslanja na direktne strane investicije, koje su svakako jako dobre, donose novo znanje i nove tehnologije, ali moramo više da počnemo da verujemo u naše znanje, naše veštine i sposobnosti", zaključila je Ana Brnabić, formalno najmoćnija politička figura izvršne vlasti, najavljujući tako promenu 15-godišnje državne politike "dovlačenja" investitora za novac građana.

Predsednik Vučić, pak, suštinski najmoćnija figura i izvršne i zakonodavne i sudske vlasti, bio je kraći i "poklopio" je premijerku rekao je da od politike subvencionisanja investitora neće da odsustane "jer je to jedino moguća politika – fabrike, fabrike, fabrike, industrijalizacija, a ne deindustrijalizacija zemlje", dodajući da bi novac, da nije uložen u Geoks, "otišao na uređenje parkova, a 1.200 ljudi ne bi imalo posao".

Naravno, Vučić nije propustio da izvede još jedan propagandni manevar "na petoparcu" povodom Geoksa naglasivši da je reč o fabrici koju je dovela bivša vlast (zaboravio je, izgleda, da je on lično otvorio Geoks 2016), te da očekuje i druge odlaske tih fabrika koje su došle pre 2012. godine – kao da ni on ni njegovi saborci nebrojeno puta nisu izgovorili da su ti prethodni rasterali sve fabrike i investitore, uništili privredu, opljačkali ljude i šta sve ne. (Vučić je u aprilu ove godine doslovce rekao da pre 10 godina "nigde fabrike nije bilo, nigde ništa nije radilo, nije postojala fabrika u Srbiji", a u ovom smislu ilustrativna je i izjava Marijana Rističevića iz 2016. godine kada je uspeo da izgovori da "2012. godine radna mesta gotovo da nisu postojala".)

ANALIZA ISPLATIVOSTI

Dakle, za samo nekoliko dana, građani su saznali da će se politika subvencija promeniti, da više nećemo da gubimo vreme jureći investitore, kao i da će sve da ostane isto i da ćemo da nastavimo da ih jurimo.

Jasno je čija je starija i čija će se poštovati, no, svejedno, građani nisu dobili informacije o suštinskim pitanjima: da li se politika subvencija isplatila, koliko je država do sada dala državne pomoći što stranim, što domaćim investitorima (a subvencije su tek deo ove pomoći – postoji još čitav niz njenih oblika), sa kakvim efektima, na koji način se dovode investitori, ko procenjuje kakve su investicije državi potrebne, a koje nisu...

Nekoliko meseci pre cele epopeje sa odlaskom Geoksa, u aprilu ove godine, iz Ministarstva privrede stigla je informacija da je urađena analiza koja je pokazala da se novac koji je država uložila u preduzeća "vrati za 16 meseci i to četvorostruko". Nešto slično, doduše bez navođenja roka, izjavila je i premijerka Brnabić 2017. kada je rekla da je "politika davanja subvencija Vlade Republike Srbije dobro promišljena i pametna", da ona misli "da ćemo svakako nastaviti sa njom" i da se "na jedan uložen evro vraća četiri puta u budžet i striktno se prati".

I jedan od prethodnih ministara privrede, Željko Sertić, svojevremeno je Ge-

PREDSEDNIČKA POSLA: Otvaranje Jazaki; Geox; Tojo; NCR; Henkel...
Foto: Dimitrije Goll/ Tanjug; FoNet; Strahinja Aćimović; Dragan Kujundžić; FoNet/Henkel

oizjavljivao kako se uložena investicija vraća za manje od dve godine, te da se samo kroz poreze i doprinose u tom periodu na svaki uloženi evro vrati 3,17 evra. (Da ne pominjemo "oca" politike subvencionisanja radnih mesta i dugogodišnjeg ministra Dinkića, koji je tvrdio da se na jedan uloženi evro subvencija u budžet vrati čitavih osam...)

Tragom informacije da zapravo negde postoji nekakva analiza efekata državne pomoći, potpisani novinar je tada tražio – i dobio – pomenutu analizu od Ministarstva privrede, koje se, međutim, nije oglašavalo na molbu "Vremena" da za ovaj broj odgovori na neka pitanja u vezi sa državnim davanjima.

Šta piše u toj analizi (puno ime: Analiza efekata dodele sredstava podsticaja i drugih instrumenata podrške investicionim projektima koji se realizuju u jedinicama lokalne samouprave), koju je u oktobru 2020. objavila Stalna konferencija gradova i opština, u saradnji sa ministarstvom privrede i TTI Group? Najpre, nije reč o sveobuhvatnim podacima, već o uzorku od 30 jedinica lokalne samouprave, raspoređenih prema stepenu razvijenosti u četiri kategorije, u kojima je analizirano ukupno 119 projekata sa podsticajima što sa nacionalnog, što sa lokalnog nivoa vlasti.

Prema podacima iz analize, kompanije koje su dobile podsticaj zaposlile su 53.095 radnika na neodređeno, iz republičkog budžeta odobreno je ukupno 408.014066 evra podsticaja: "Ukupna primanja (po osnovu isplaćene neto zarade za 53.095 zaposlenih, plaćenog iznosa poreza na zarade i pripadajućih doprinosa) u periodu od pet godina pune realizacije iznose 1.508.277.705 evra što predstavlja 3,7 puta veću masu sredstava u odnosu na dodeljene podsticaje u visini 408.014,066 evra. (...) Za samo 16 meseci, po osnovu naplaćenog poreza na zarade, doprinosa i isplaćene neto zarade, 119 projekata vrati ukupno dodeljenih 408.014.066 evra, a ako se tome pridodaju i prihodi po osnovu naplaćenog poreza na imovinu i poreza na dobit, ukupno dodeljeni podsticaji vrate se za 15 meseci", navodi se u analizi, uz generalnu ocenu da su "ukupno posmatrano, efekti ovih ulaganja u svakom pogledu i u znatnoj meri, poboljšali stanje domaće privrede i ekonomije", da je "zahvaljujući ovim projektima vidno ojačana izvozna orijentacija i konkurentnost naše privrede, što pored blagotvornog uticaja na platni bilans u spoljnotrgovinskoj razmeni, u čitav poslovni ambijent utiskuje dodatnu dozu sigurnosti i stabilnosti", kao i da su ovi projekti "s obzirom da su izdvajanja za javne prihode višestruko veća od finansijskih podsticaja, izvesno doprineli i jačanju kapaciteta konsolidovanog budžeta Republike Srbije".

Pogrešna osnova za razvoj

Redovni profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu dr Milorad Filipović kaže za "Vreme" da se nerazvijene zemlje, kao što je Srbija bila nakon promena iz 2000. godine, "moraju u većoj meri oslanjati na inostrani kapital kao osnovicu svoga razvoja, a naročito to važi u početnim godinama kada dolazi do ubrzavanja rasta i razvoja jedne zemlje".

"Strani kapital dolazi kao dodatna 'injekcija' kapitala na mali obim domaće štednje, a malo se štedi jer je dohodak nizak, pa najveći njegov deo odlazi u potrošnju za golo preživljavanje (to je u ekonomskoj teoriji čuvena zamka i začarani krug siromaštva). Dakle, da je dobro koristiti strani kapital 'da se zemlja industrijalizuje' – jeste dobro, ali samo do određene mere. Ta mera je rast domaće štednje, jačanje preduzetništva stanovništva i domaćih privrednika, stvaranje niza podsticajnih mera države za razvoj inovativne održive ekonomije itd. Nažalost, mi se i danas, punih 15 godina nakon lansiranja politike davanja subvencija, i dalje oslanjamo na priliv stranog kapitala, investicija, kao osnovice svog razvoja, što je ipak pogrešno", kaže Filipović za "Vreme".

On dodaje i kako se pokazalo "da je ogromna većina investicija koncentrisana u najrazvijenijim opštinama i gradovima, dok su najnerazvijenije sredine potpuno neinteresantne", te da bi politiku subvencionisanja investicija trebalo zadržati "kao polugu koja utiče na brži rast, ali uz striktno diferenciranje šta je to što podstičemo i gde se ulaže", navodeći da bi najveće podsticaje trebalo dati za inovativne, high-tech tehnologije i ulaganja u manje razvijene sredine – za domaće investitore, za početnike u biznisu, za start up kompanije, za nove visokotehnološke delatnosti domaćih proizvođača, "odnosno aktivirati domaći kapital koji je sada uspavan i mnogi ljudi u Srbiji ne znaju šta da rade sa svojom uštedevinom – otuda toliki pritisak na nekretnine što podstiče razvoj rentijerske ekonomije", zaključuje Filipović.

»

Državna pomoć 2008–2019.

Godina	Ukupno (u mln evra)	Udeo u BDP (u procentima)	Bez poljoprivrede i saobraćaja (u mln evra)
2008.	971,1	2,8	520,9
2009.	902,0	2,9	618,6
2010.	754,3	2,6	408,6
2011.	808,7	2,6	485,7
2012.	778,0	2,6	413,4
2013.	720,0	2,3	367,3
2014.	904,0	2,7	515,0
2015.	863,0	2,6	601,5
2016.	750,0	2,2	516,1
2017.	807,3	2,2	538,0
2018.	818,0	1,9	552,0
2019.	939,6	2,0	618,0
Ukupno	10.015,9		6.155,2

(IZVOR: KKDP)

Dakle, fakat, postoji analiza koja kaže da se za 15 meseci vrate ukupni podeljeni podsticaji. Međutim, kada se malo dublje zakopa u ovu analizu, dolazi se do ne tako pohvalnih činjenica.

DRUGA STRANA ANALIZE

Najpre, formalno računajući, državi se NISU isplatile uložene investicije jer zarade zaposlenih primaju oni, zaposleni, a ne država, tako da nije jasno zbog čega su autori, a i ministarstvo, uopšte insistirali da na ovaj način računaju isplativost uloženoga. Naime, zaposleni te plate nisu dobili, već su ih zaradili, omogućavajući svojim radom da i poslodavci zarade (znatno više, po logici stvari).

Manjkavo je, stoga, da se u analizi ne nalazi neto efekat po državu – piše tamo i da je prihod lokalne samouprave (za 77 od 119 projekata) od poreza na zarade i poreza za imovinu za pet godina oko 103,4 miliona evra, da je državni budžet na osnovu poreza na dobit naplatio 11,6 miliona evra za pet godina (77 investitora), kao i da su kompanije ukupno za pet godina isplatile 1,5 milijardi evra za zarade, porez na zarade i plaćene doprinose, ali nigde nema razdvojenih ukupnih podataka, dakle, kolika su samo uplaćena sredstva u lokalne i republički budžet, bez neto zarada.

I brojka koja je uložena je veća – osim pomenutih 408 miliona evra iz republičkog budžeta, autori navode da su i pojedine lokalne samouprave uplatile sopstvena sredstva kao podsticaje (9,2 miliona evra), da je dodeljeno zemljište u vrednosti od 11,5 miliona evra, a da je ukupno ulaganje u opremanje tog zemljišta koštalo još 11,8 miliona...

No, od samih brojki, mnogo veći problem predstavlja nalaz analize da je država zapravo najviše davala podsticaje već razvijenim krajevima. Naime, od ukupno pomenutih 408 miliona evra, više od polovine (54 odsto) otišlo je u najrazvijenije lokalne samouprave ~ Beograd, Novi Sad, Niš, Čačak, Valjevo i Staru Pazovu.

Sa druge strane, u četvrtu grupu lokalnih samouprava po razvijenosti, među kojima su bile i dve opštine koje spadaju u "devastirana područja" (Vladičin Han i Surdulica), uloženo je bilo samo 30 miliona evra, ili svega 7,4 odsto od pomenutih 408 miliona evra.

"Posmatrano pojedinačno po lokalnim samoupravama, evidentno je da i dalje postoje velike oscilacije i razlike. Može se reći da u pogledu podsticanja razvoja manje razvijenih područja, ceo sistem državnih podsticaja, bez obzira što su ova područja institucionalno favorizovana, nije u očekivanom obimu doprineo njihovom bržem razvoju. Sudeći po broju projekata, strani i domaći investitori su, bez obzira što je visina podsticaja u slučaju ulaganja u nerazvijena područja veća, osetno više bili zainteresovani da svoje poslovne namere realizuju u razvijenijim sredinama", piše u analizi.

Dakle, bez obzira što analizom nije obuhvaćena sva državna pomoć, očito je da ovakve subvencije i podsticaji daju suprotan efekat od željenog: umesto da se više pomaže nerazvijenim opštinama, lavovski deo novca se sliva u najbogatije krajeve zemlje.

KESA BEZ DNA

To nas dovodi do sledećeg problema: ne može se ustanoviti koliko je država zapravo ukupno dala svakovrsne državne pomoći. Prema analizi podataka koji se nalaze na sajtu Komisije za kontrolu državne pomoći (vidi tabelu), država je od 2008. do 2019. dala više od 10 milijardi evra državne pomoći. Kada se u račun uključi i period 2003–2008, za koji nema podataka o davanjima u poljoprivredi, ta brojka narasta na 12,3 milijarde evra (od toga ukupno 8,07 milijardi državne pomoći van poljoprivrede i saobraćaja, a 6,16 milijardi u periodu 2008 2019).

Problem je što je ovaj spisak daleko od potpunog: na primer, nema onih od kojih smo krenuli – nema Geoksa, koji je, inače, bio jedan od "šampiona" u lošem tretma-

...ZF08; Leoni; Kontinent

Foto: Rade Prelić/ Tanjug; Dimitrije Goll/ Tanjug; Sava Radovanović/ Tanjug

nu radnika i za koji se vezuje čitav niz kršenja radnih prava, počev od famoznog nošenja pelena zaposlenih, do mahinacija prilikom potpisivanja ugovora, mobinga, loših uslova rada...

Pomenuta Komisija je, takođe, ocenila da ni projekat "Beograd na vodi" nije državna pomoć, istraživači organizacije Transparentnost Srbija nalazili su da Komisija neka državna davanja uopšte nije ni primetila; dalje, javnost ne zna još uvek ni koliko je država dala pomoći italijanskom Fijatu, a kamo li Er Srbiji: kako je Komisija svojevremeno odgovorila ovom novinaru, rešenja ove Komisije u vezi sa Er Srbijom proglašena su za "poverljiva" i "strogo poverljiva".

Uostalom, da ove milijarde evra nisu ukupna davanja pokazuje i činjenica da u poslednjih nekoliko godina država daje pomoć od oko 30-ak miliona evra u sektor saobraćaja (najviše Infrastrukturi železnice Srbije), a da je, prema finansijskom izveštaju, samo Gradsko saobraćajno preduzeće Beograd u 2020. i 2019. imalo subvencije u sličnom iznosu (što im nije pomoglo da ne završe u gubitku od 20-ak miliona evra...).

Agencija za privredne registre, pak, vodi svoj (zbirni) registar mera i podsticaja regionalnog razvoja, koji je očito mnogo širi od baze KKDP-a: prema ovim podacima APR-a, samo tokom 2020. godine dato je 192,6 milijardi dinara podsticaja, odnosno, više od 1,6 milijardi evra: 25,5 milijardi dinara kredita, 87 milijardi bespovratnih subvencija, 8,65 milijardi za finansijsko privlačenje investicija, 13,4 milijarde bespovratne finansijske podrške, 50 milijardi "drugih bespovratnih sredstava"...

Prema podacima APR-a, koji se odnose i na podsticaje u različitoj infrastrukturi, zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj zaštiti, restruktuiranju, podsticanju zapošljavanja, izvoza, proizvodnje, poljoprivrede, zaštite životne sredine, od 2017. do 2020. država je na ovaj način dala 984,2 milijarde dinara, odnosno, oko 8,36 milijardi evra. Da li je to "konačan iznos" nismo uspeli da saznamo, a kamoli da ustanovimo kakvi su efekti ovih podsticaja.

Sa druge strane, postoje parcijalne ocene svrsishodnosti subvencija. Tako je Državna revizorska institucija ustanovila da je u periodu 2015–2017. osam posmatranih lokalnih samouprava odobrilo 41 milijardu dinara subvencija javnim preduzećima, od kojih su ova "pojela" čak 31 milijardu: toliko je otišlo na tekuće poslovanje, zarade, gorivo, neplaćene poreze i doprinose, dugove za struju, a samo 10 milijardi su činila investiciona ulaganja, uz jedan od zaključaka DRI da "sistem kontrole nad subvencijama nije adekvatno uspostavljen, zbog čega postoji rizik da subvencije nisu efikasno upotrebljene".

Koliko zapravo država ne zna šta je sve kome i za šta dala tokom poslednjih 15-ak godina – neslućeni koruptivni potencijal da ne pominjemo – govori i dokument koji je Ministarstvo privrede 2016. poslalo "Insajderu", a u kome doslovce piše da u periodu 2006–2013. "nisu postojale osnovne evidencije, čak ni tabelarne, u smislu broja projekata, faze u kojoj se nalaze projekti, čime je stvoren gotovo brisan prostor za raznorazne manipulacije i zloupotrebe, nije postojala nikakva kontrola ovih ugovora od strane države u smislu opravdanosti dodele sredstava, niti je bilo koji organ pokrenuo", kao i da se "stiče utisak da su namerno propušteni rokovi za istek pojedinih garancija, odnosno potraživanja iz garancija propalih banaka nisu prijavljivana u stečajnom postupku, što je bila zakonska obaveza", a da su se, kao sredstvo obezbeđenja za ispunjenost ugovorenih obaveza, "najčešće koristile bankarske garancije onih banaka koje su tokom 2012. i 2013. prestale da postoje – Agro banka, Univerzal banka, Razvojna banka Vojvodine – ovo je posebno bilo indikativno i za ugovore koji su zaključivani tokom 2012. i početkom 2013. iako se tada uveliko znalo da su te banke propale".

No, to je bila bivša vlast. Kako stvari stoje, rezultate sadašnje – i na ovom planu – moći ćemo da saznajemo tek u godinama kada budu sa nje otišli. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Usput donošene odluke

Prof. dr Božo Drašković, nekadašnji član Odbora tadašnje Agencije za borbu protiv korupcije, kaže za "Vreme" da je tokom 90-ih i 2000-ih država najpre uništila pa potom rasprodala svoju industriju, te da nema nikakvu strategiju reindustrijalizacije.

"Svet ne stoji u mestu, on se menja, a mi smo izgubili decenije u pogrešno postavljenim ekonomskim politikama, koje su uništile našu industriju. Inostrani investitori ne dolaze ni u jednu zemlju da bi je razvili. Oni dolaze da maksimiziraju profit kroz tri grupe faktora. Prvu, niže cene radne snage i nikakvu zaštita radnika. Drugi, obilne subvencije. I treće, niske ili nikakve naknade za eksploataciju prirodnih resursa i zagađene životne sredine. Dakle, efekat subvencija nisu samo direktna davanja investitorima od strane države, već i neplaćanje pune cene prirodnih resursa i reinvestiranje u zaštitu životne stredine i neplaćanje za zagađenje životne sredine. Disonantni tonovi u vezi sa stranim investicijama koji su se na trenutak čuli između pristupa predsednika države i predsednice vlade, pokazuju samo jedno, a to je da ova zemlja nema nikakvu dugoročnu strategiju industrijalizacije. Mere se donose ad hoc, a na taj način donošene mere ne obećavaju bilo kakav uspeh", kaže Drašković.

On dodaje i da se kratkoročan pozitivan efekat subvencija iskazao kroz održavanje nivoa zaposlenosti, a da su daleko brojniji negativni efekti: niske zarade, zagađenje životne sredine, pravna nesigurnost radnika, odsustvo transfera novih tehnologija i inovacija.

"Ova država, ne samo sadašnja vlast, nije bila spremna da finansira iole ozbiljniju studiju u vezi sa stranim investicijama i neto efektima tih investicija, kao i datih subvencija. Prema tome, odluke su donošene usput. Mi zapravo i nemamo pouzdane informacije na koji način se pojavljuju strani investitori, kako teče postupak lobiranja, kako teče proces analize za donošenje odluka. Ili pak nema nikakvih prethodnih analiza. Ako je to tako, a svi su indikatori da je dominantan odokativni metod, onda su rezultati kakvi i jesu – uglavnom nikakvi", kaže Drašković ocenjujući da odsustvo jasne strategije u vezi sa privlačenjem stranih investicija, kao i odsustvo praćenja efekata subvenciranja stranih investitora "ili je korupcija ili je diletantizam, a moguće da je i jedno i drugo – tajnost ugovora o stranim investicijama daje ozbiljne indicije da se radi o korupciji".

U sukobu sa samim sobom

Od prozapadnog, liberalnog ekonomiste Saša Radulović se pretvorio u suverenistu i teoretičara zavera. Takav se dobro uklapa u projekciju opozicionara kakvi su potrebni Aleksandru Vučiću. Na javnoj sceni je primetno otopljavanje njihovih odnosa, bez obzira na to ko je u vili "Mir" pio, a ko odbio da pije vino

Politička karijera i biografija lidera pokreta Dosta je bilo (DJB) Saše Radulovića prepune su "neobičnih" događaja, paradoksa, neverovatnih mena i prestrojavanja u hodu, zbog čega će neki ustvrditi da bi nekonzistentnost mogla da bude njegovo drugo ime. Sa druge strane, to i nije odveć neobično za srpsku političku i društvenu scenu, na kojoj se ljudi malo-malo pa zaogrnu drugim ruhom. Osim toga, ne može se reći da ovaj političar – koji je nekada privlačio i do ushićenja dovodio mlade, urbane, liberalne glasače, a sada su mu ciljna grupa pristalice teorija zavera – u ponečemu nije, i to prilično, konzistentan.

Pod brojem jedan, bez obzira na trenutnu menu, dosledna je njegova sklonost ka populizmu, odnosno jednostavnim odgovorima na veoma komplikovana pitanja, što je – uz uspešno korišćenje društvenih mreža – tajna njegovih periodičnih političkih uzleta. Radulovićevi protivnici, među kojima su i neki njegovi bivši saradnici, reći će da se njegova doslednost ogleda i u skoro patološkoj želji da sve drži u svojoj šaci, kao nekakav kontrol-frik. Oni ukazuju na to da je njegova politička organizacija autoritarnija nego Vučićeva Srbija. Dodaće i da je kontinuirano privržen novcu, da je vrlo vešt da ga zaradi i obrne, bez preterane želje da "ispoštuje" baš sve regule. Neki bi dodali da je od 2013. godine i ulaska u politiku, dosledan i u naporu da bude važan akter u političkom životu Srbije, po svaku cenu. Sva je prilika – kažu oni – da ćemo ovog čoveka, čije velike oči ne pokazuju nikakvu emociju, još dugo gledati kako se predstavlja kao nekakav mesija koji će Srbiju i Srpstvo državotvorno spasti od spoljnih i unutrašnjih neprijatelja.

STRUČNJAK ZA SVE

Kada bismo na jednu kamaru stavili sva Radulovićeva smatranja tokom proteklih deceniju i po, otkako je postao poznat široj javnosti – prvobitno kao britki proevropski bloger – ona bi se međusobno jako posvadila. I njegova obrazovno-naučna biografija je neobična: završio je srednju muzičku školu (imali smo priliku da čujemo kako svira i peva u holu Skupštine Srbije) uporedo sa Matematičkom gimnazijom, da bi kasnije postao diplomirani inženjer elektrotehnike, a potom nekako već i stručnjak za finansije, privredne delatnosti, socijalnu politiku, sindikate i šta sve ne.

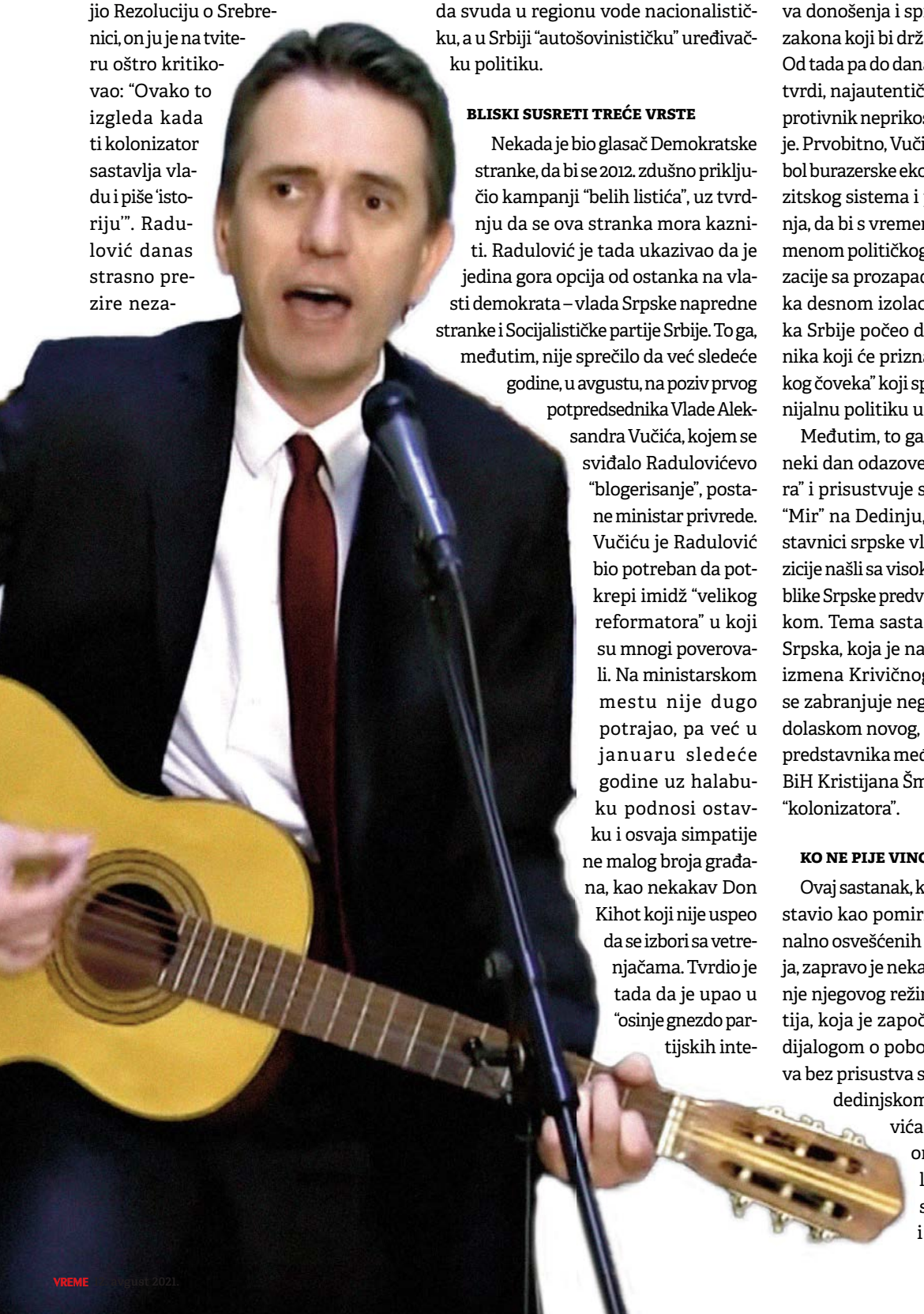
U međuvremenu je počeo na društvenim mrežama i na jutjub kanalima da se prikazuje i kao vrsni poznavalac istorije, koji samopouzdano povlači paralele između raznih perioda u povesti čovečanstva i ovih naših prostora. Pokazuje i "neverovatno" znanje u oblasti medicine, koje se u dobroj meri poklapa sa onim što bi želele da čuju ekipice koje ispred lokalnog dragstora ispijaju pivo i pabirče razne teorije o tome kako su za sve probleme ovog sveta krivi zli svetski moćnici i međunarodne korporacije. Ekipice bi rado volele da čuju i prepričaju i Radulovićeva lapidarna tumačenja svetskih ekonomskih tokova i tesnaca, pošasti globalizacije i "trećeg svetskog rata" koje "globalne korporacije i banke vode protiv čovečanstva".

BIVŠI PRIJATELJI, DANAŠNJI NEPRIJATELJI

Danas veliki protivnik zapadnih banaka, investicionih fondova i korporacija, Radulović je nekada radio kao korporativni konsultant, licencirani stečajni upravnik, finansijski ekspert, stručni saradnik Saveta Evrope, OEBS-a, Ambasade SAD i NALED-a (Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj). Proveo je 16 godina u Nemačkoj, Kanadi i Americi, gde se, kako kaže, uspešno bavio biznisom. Njegov biznis su podržavali investicioni fondovi. U biografiji mu piše i da je bio član menadžment tima i borda direktora nekoliko značajnih kompanija. Nekada je radio kao saradnik ovdašnjeg GIZ-a (nemačke organizacije koja se, između ostalog, bavi i privrednom i društvenom saradnjom Nemačke i Srbije), a danas tvrdi da Berlin od Balkana pravi svoju koloniju i da u tome, otprilike, koristi sva dozvoljena i nedozvoljena sredstva. "Ceo Balkan je postao kolonija jeftine radne snage kojom upravlja Berlin", napisaće recimo u jednom tvitu.

Iako se ne može reći da je ikada bio neki veliki borac za suočavanje Srbije sa devedesetim i zločinima počinjenim u njeno ime, pre pet godina je smatrao kako je Međunarodni sud u Hagu užasni događaj u Srebrenici okarakterisao kao genocid i da to Srbija mora priznati, a danas na različite načine relativizuje ovaj zločin. Kada je crnogorski parlament usvojio Rezoluciju o Srebrenici, on ju je na tviteru oštro kritikovao: "Ovako to izgleda kada ti kolonizator sastavlja vladu i piše 'istoriju'". Radulović danas strasno prezire nezavisne medije u Srbiji u kojima je nekada rado gostovao, pa će reći da su N1, "Danas" i "Informer" – jedno te isto. Po njegovim rečima, mediji u Srbiji su "neprijatelji građana". Njegove kritike nezavisnih medija rado prenose režimski tabloidi uz prigodne naslove tipa: "Radulović raskrinkao Šolaka i Đilasa!" Radulović, između ostalog, optužuje glasila Junajted grupe da svuda u regionu vode nacionalističku, a u Srbiji "autošovinističku" uređivačku politiku.

BLISKI SUSRETI TREĆE VRSTE

Nekada je bio glasač Demokratske stranke, da bi se 2012. zdušno priključio kampanji "belih listića", uz tvrdnju da se ova stranka mora kazniti. Radulović je tada ukazivao da je jedina gora opcija od ostanka na vlasti demokrata – vlada Srpske napredne stranke i Socijalističke partije Srbije. To ga, međutim, nije sprečilo da već sledeće godine, u avgustu, na poziv prvog potpredsednika Vlade Aleksandra Vučića, kojem se sviđalo Radulovićevo "blogerisanje", postane ministar privrede. Vučiću je Radulović bio potreban da potkrepi imidž "velikog reformatora" u koji su mnogi poverovali. Na ministarskom mestu nije dugo potrajao, pa već u januaru sledeće godine uz halabuku podnosi ostavku i osvaja simpatije ne malog broja građana, kao nekakav Don Kihot koji nije uspeo da se izbori sa vetrenjačama. Tvrdio je tada da je upao u "osinje gnezdo partijskih interesa, interesnih grupa koje žive kao paraziti na leđima sistema" i da nije uspeo iako je imao ogromnu volju da se protiv toga izbori. Ubrzo nakon toga osniva pokret-udruženje Dosta je bilo.

Bio je dovoljno hrabar da početkom te 2014. godine – dok je deo građanske Srbije još uvek "veberovao" i "degolisao" lidere naprednjaka – Vučića optuži da sprečava donošenja i sprovođenja reformskih zakona koji bi državu vratili građanima. Od tada pa do danas postaje i ostaje, kako tvrdi, najautentičniji i najžešći politički protivnik neprikosnovenog vladara Srbije. Prvobitno, Vučić je za Radulovića simbol burazerske ekonomije, partijsko-parazitskog sistema i partijskog zapošljavanja, da bi s vremenom – u skladu sa promenom političkog kursa njegove organizacije sa prozapadno-liberalnih pozicija ka desnom izolacionizmu – predsednika Srbije počeo da proglašava za izdajnika koji će priznati Kosovo, te "nemačkog čoveka" koji sprovodi nemačku kolonijalnu politiku u Srbiji.

Međutim, to ga nije sputalo da se pre neki dan odazove na poziv "kolonizatora" i prisustvuje svečanom ručku u vili "Mir" na Dedinju, na kojem su se predstavnici srpske vlasti i jednog dela opozicije našli sa visokom delegacijom Republike Srpske predvođenom Miletom Dodikom. Tema sastanka je bila Republika Srpska, koja je navodno ugrožena zbog izmena Krivičnog zakonika BiH kojim se zabranjuje negiranja genocida, kao i dolaskom novog, "nepoželjnog" visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH Kristijana Šmita, takođe nemačkog "kolonizatora".

KO NE PIJE VINO

Ovaj sastanak, kojim je Vučić sebe predstavio kao pomiriteljskog lidera nacionalno osvešćenih političara i organizacija, zapravo je neka vrsta nastavka saradnje njegovog režima i desničarskih partija, koja je započeta međustranačkim dijalogom o poboljšanju izbornih uslova bez prisustva stranaca. Tako su se na dedinjskom skupu pored Radulovića našli i žestoki opozicionar Boško Obradović, lider Dveri, ali i predstavnici stranaka koje i odranije sa vlastima »

imaju dobru saradnju, punu međusobnog razumevanja. Na društvenim mrežama su snimci ovog druženja doživljeni kao znak da su se i Obradović i Radulović "prodali" režimu, što su oni dakako demantovali. Kako god bilo, činjenica je da od početka dijaloga patriotski pregovarači imaju daleko bolju prođu u medijima bliskim režimu.

DJB je nakon koktela oštro odbacio "spinovanja" da se Radulović prodao Vučiću, ističući da je, za razliku od drugih, on odbio da uzme vino koje se na terasi vile ispijalo pred kamerama. Cilj objavljivanja i reobjavljivanja ove fotografije, prema njihovim tvrdnjama, imalo je za cilj da se Radulović i DJB diskredituju, a sve je izvedeno u nekakvoj saradnji režima i nezavisnih medija. Opozicionari su uslikani i postavljeni na mreže, a to je potom preuzeo N1, nakon čega su krenuli napadi na Radulovića preko društvenih mreža, iza kojih stoje "Đilasovi i Jeremićevi simpatizeri i članovi sablažnjavajući se nad time da se iko sastaje sa Vučićem, zaboravljajući sopstvene susrete". "Vučić je zajedno s N1, uz svesrdnu pomoć Đilasa i Jeremića, od sastanka napravio igranku za opozicione glasače preko leđa Republike Srpske", saopštio je entitetski zabrinuto ovaj pokret.

Nakon koktela koji je u vili "Mir" upriličio Aleksandar Vučić, DJB je oštro odbacio "spinovanja" da se Radulović prodao, ističući da je, za razliku od drugih, on odbio da uzme vino koje se na terasi vile ispijalo pred kamerama. Objavljivanja i reobjavljivanja ove fotografije po njima je imalo za cilj da se Radulović i DJB diskredituju, a da je sve izvedeno u nekakvoj saradnji režima i nezavisnih medija

ZLI, ZLI ZAPAD

Neki opozicioni lideri i stručna javnost u Srbiji smatraju da bi jedini učinkoviti pregovori opozicije i vlasti o stvaranju uslova za fer i demokratske izbore bili oni u kojima će posredovati međunarodna zajednica. Radulović, međutim, misli drugačije. U jednom intervjuu on je ustvrdio da su protekli predsednički izbori u Sjedinjenim Američkim Državama, na kojim je Džo Bajden pobedio njegovu simpatiju i kolegu suverenistu Donalda Trampa, bili "pokradeni". Usput je dodao da je za to iskorišćena i "histerija oko koronavirusa". Time je, prema Raduloviću, SAD, pa valjda i ostatak zapadnog sveta, izgubio legitimitet da učestvuje u kreiranju slobodnih i demokratskih izbora u Srbiji.

U istom tom intervjuu varirao je decenijske, oveštale fraze ovdašnjih nacionalističkih krugova. Imao je potpuno razumevanje za Miloševićevu izolacionističku i ratnu politiku smatrajući kako je on "pokušao da zaštiti integritet i suverenitet zemlje" i "pokušao da zaštiti srpski narod u okolini". Jedino mu je zamerio što je Srbiju "urušio iznutra". Takođe je samouvereno odlazio u daleku istoriju iznoseći nepobitne dokaze da je Bosna srpska država, da su u njoj nekada davno živeli samo Srbi, a to se dakako odnosi i na Crnu Goru. Potom je dodao kako se ne sme dozvoliti da nam uzmu Kosovo jer bi to bio tek početak. Onda bi na tapetu bila Vojvodina, a potom Sandžak. Krajnji cilj zlog zapada je, reći će nekadašnji liberalni evropejac, "nestajanje srpske države".

ZLI, ZLI MEDIJI

Neki podsećaju da Radulovićevo neprijateljstvo prema nezavisnim medijima datira iz onog vremena kada su se u njima počeli pojavljivati izveštaji koji se njemu nisu dopali. To je bilo ono vreme kada su u DJB izbili mnogobrojni unutrašnji sukobi. Ova stranka je na izborima 2016. godine ostvarila zaista odličan rezultat: 16 republičkih mandata, bezmalo 230 hiljada glasova. Potom su usledile brojne turbulencije, da bi na kraju od 16 poslanika samo njih troje ostalo verno ovom pokretu. Neki su napuštali DJB zbog navodnog Radulovićevog autoritarnog vladanja, a neki zbog njegovog navodnog netransparentnog i sumnjivog baratanja novcem koji je organizacija dobijala od države. Prilikom kontrole godišnjeg izveštaja DJB za 2017. i 2018. godinu, Agencija za borbu protiv korupcije je utvrdila izvesne nepravilnosti i dala za pravo nekim Radulovićevim bivšim "stranačkim" kolegama. Uzgred, DJB nikada nije uspeo da skupi dovoljno potpisa da preraste u političku stranku, već je bio i ostao – udruženje građana.

Pojedini poslanici su napustili DJB i zbog "ideološkog zastranjivanja". Tako je, recimo, grupa DJB-ovaca koji su valjda na početku verovali da je Radulović nepokolebljivi građanista i liberal – osnovala Stranku moderne Srbije.

Navodno je i antizapadno raspoloženje Saše Radulovića, sa posebnom pizmom prema Nemačkoj, započelo sa istraživačkim tekstom objavljenim na portalu Dojče velea. U tekstu iz 2016. godine navodi se da lider DJB-a ima poreske dugove u Sjedinjenima Američkim Državama koji premašuju milion dolara. Radulović je oštro demantovao napise Dojče velea tvrdeći da iza "kampanje" koja se vodi protiv njega stoji režim i potom tužio Dojče vele. Nemački sudovi su tužbu odbacili.

SUVERENISTA

Iako u Srbiji postoji mnogo sličnih partija i pokreta, Saša Radulović se, opet uspešno koristeći internet i društvene mreže, prikačio na jak antiglobalistički, antimigrantski, antivakserski, izolacionistički i nacionalistički pokret u svetu, koji neki deminutivno nazivaju "suverenističkim".

On priča ono što pada na plodno tle – o ugroženosti nacije, intergalaktičkoj zaveri protiv zdravlja građana, iznosi brojne neistine o vakcinama, koje naziva "eksperimentalnim lekom", širi strah od migranata, politički instrumentalizuje brojne kontroverze neoliberalne ekonomije i globalizma... Neka istraživanja govore da mu zbog svega toga raste popularnost. Svašta mu se može zameriti, ali ne može se reći da nije vešt u tome da "proda priču". ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Boško na stazi (političkih) predaka

Obradović odlično zna da tzv. režim takvima poput njega postavlja svojevrsnu demagošku zamku, ali ipak svesno odlučuje da u nju upadne. Ali paradoks je prividan, zapravo je sve savršeno logično

Provedoh kraće vreme u svojevrsnom poluodsustvu, i bilo je kako uvek i bude kad vas čovek ostavi bez nadzora: katastrofe sustižu jedna drugu. Konkurencija među belajima je ogromna, ali ipak, jedan se naročito ističe: izgleda, naime, da nas je tragično napustio Boško Obradović, dika i ponos jedne od poslednjih godina sve razvijenije supkulture koju bismo mogli nazvati *dolevučićevci*, a koja se sastoji od onih koji su pronašli smisao svog javnog postojanja u sojuženju s ama baš svakom zamlatom sa svih mogućih tamnih mesta i okrajaka našeg javnog i polujavnog poluživota, sve dok je ovaj voljan da se u svakoj prilici i na bilo koji dostupan način breca na patetičnog srpskog Orbančića. Onog što stoluje na Andrićevom vencu, a kod kuće je u svakom zakutku zemlje Srbije, pa čak i u vašem televizoru, vašem krevetu ili vašem buđelaru.

Tragedija našeg (zapravo, što da se pretvaram: njihovog) gubitka, da se razumemo, nije biološke naravi, nego čisto političke: Obradović je, falabogu, živ i zdrav, čak bi se reklo da mu je nikad bolje, ali se nemali deo tzv. antivučićevske Srbije strunio zbog njegovog navodnog "preleta" u redove – u najmanju ruku – saveznika režima, pa nikako ne mogu da se povrate u ravnotežu (ako su uopšte bili uravnoteženi). Odatle mu se upućuju prekorna javna pisma na granici između molbe da se prizove k pameti i kletve da će goreti u jednom posebnom *postvučićevskom* paklu ako to ne učini, podseća se u pasivnoagresivnom uvređenom tonu na iznevereno bratstvo po političkom oružju iskovano u zajedničkih sedam ofanziva (prva je valjda bio onaj idiotski upad na RTS, ili šta?), i sve je to dozlaboga melodramatično.

Pa dobro, šta se to desilo? Ako sam dobro ispratio/rekonstruisao, dojučerašnji do bandoglavosti oštar protivnik Orbančića i vladajuće klike viđen je kako sa istima rujno vino pije i ispušta milozvučne glasove, a i generalno je najedared veoma pripitomio svoju antiprotivnu retoriku. Sve se to odigralo, barem za javnost, na nekom od onih "svesrpskih" teferiča za mlaćenje prazne slame, gde se elita najgorih među nama okuplja da se još jednom ritualno javno zabrine, ali i uskopisti, povodom Kosova, Republike Srpske, Oluje, Srebrenice ili već bilo kojeg od srodnih opštih mesta koja podjaruju neartikulisani i po naravi stvari neartikulisljivi parapatriotski nervognev.

Ali, šta je tu za čuđenje? Nacionalizam, sa pratećim epifenomenima (konzervativizam, klerikalizam, muškobanjastost, autoritarnost...), jedina je ideologija koju su Boško Obradović i društvo ikada imali, i stvarno bi bilo i glupo i nefer optuživati ga zbog toga što se ponaša u skladu s onim jedinim što je ikada zaista bio. S druge strane, izvestan prividni šum u "iskomuniciravanju" svog tobožnjeg presaldumljivanja uneo je sam Obradović lepo napisavši da vrlo dobro zna da režimi ove vrste koriste nacionalne frustracije i gorenavedena "bolna mesta" kao alatku za ubijanje svakog političkog pluralizma i demokratije, za držanje podanika pod moralnom ucenom "nacionalne stvari". Ni najvispreniji intelektualni prvaci Druge Srbije ne bi to tačnije sročili! Ali već u sledećoj rečenici, isti će Obradović reći da, jbg, Otadžbina i Srpstvo ipak jesu stvarno ugroženi po navedenim tačkama, i kako sad da se on, uzorni patriota, ne odazove pozivu Države (ovde prosto žanrovski ide naglasak na "a") da pripomogne u odbrani *naših svetinja*? To bi bilo kao da odbiješ poziv za mobilizaciju samo zato što ti se ne sviđaju brkovi glavnog generala ili dizajn simbola na kapi. Ovo potonje sam ja dodao, ali dosledno prateći ovaj bazično *beogradskosindikalni* rezon, koji naše "desničare" svih ili gotovo svih boja trajno – bez obzira na inicijalne namere – stavlja na stranu protivnu svakom pokušaju da se ovo društvo emancipuje, uredi i uljudi.

Nije li to, dakle, paradoksalno: Obradović odlično zna da tzv. režim takvima poput njega postavlja svojevrsnu demagošku zamku, ali ipak svesno odlučuje da u nju upadne. Ali paradoks je prividan, zapravo je sve savršeno logično. I odvija se uvek po istoj matrici, po kojoj nacionalisti, čak i tzv. liberalno-demokratski (među koje Obradović i društvo ionako nikada nisu spadali), u svakoj, ama baš svakoj situaciji između "nacionalnih pitanja" i demokratskog uređenja zemlje izabiru ovo prvo. Zato je pred kraj osamdesetih "patriotski" deo srpske disidentske elite između demokratije, Evrope i ostalih "slovenačkih" trica i kučina i "rešavanja našeg nacionalnog pitanja" (tad se to zvalo "izbori ili Ustav", ako se dobro sećam) izabrao ovo potonje – uz izvestan rezignirani uzdah, ali šta ćete, mora se tako, zna se šta su prioriteti. Zato su, recimo, radikali devedesetih u svakoj stvarno kriznoj situaciji (o)stajali uz Miloševića i njegov režim i čak s posebnim entuzijazmom obavljali njegove prljave poslove, mada bi o njemu u međuvremenu govorili sve najgore – mora se, zato što Kosovo, zato što "zapadne srpske zemlje"...

Boško je Obradović dosledan nastavljač te tradicije, i u njegovom rezonovanju i ponašanju nema baš ničega originalnog i nepredvidljivog. Mnogo su zanimljiviji za posmatranje oni s tzv. druge strane, koji se uvek iznova čude, pa čak i vređaju, kad god se sapletu o isti kamen. Možda bi ipak bilo vreme da krenu drugom stazom, verovatno zaobilaznijom, ali prohodnijom, čišćom, bolje osvetljenom. S drugarima stečenim u mraku (u kojem se drugari, gle, tako odomaćeno osećaju) možete samo u mraku i da ostanete. Zauvek, ili nešto duže ¶

BEZ ODBRANE: Srpske izgbeglice iz Hrvatske, 05. 08. 1995.

Foto: Aleksandar Kelić

Bilo je gotovo pre nego što je počelo

U koloni se zajedno kreću tenkovi i mopedi, samohotke i motokultivatori, razne vrste traktora i teški šleperi, konjska kola zakačena za luksuzne "mercedese", preko noći sazreli dečaci od 13 godina za volanima "jugića" ili "tamića", gomile starica u crnini potrpane u traktorske i kamionske prikolice. Sa Oštrelja, iz komande Drugog krajiškog korpusa VRS, šaljem vest da su hrvatske snage ušle u Knin – tu vest Tanjug do danas nije objavio

"Diži se, samo što nije počelo", rekao mi je preko telefona fotoreporter Zlajo, dežurni u krajiškom Pres centru, dva-tri minuta pre pet časova ujutro. Četvrtog avgusta 1995. tačno u 5 sati i 2 minuta pale su prve salve granata po Kninu, izazvale nestanak struje i tako prekinule govor hrvatskog predsednika Franje Tuđmana koji je saopštavao da je počela vojno-redarstvena akcija "Oluja" i pozivao Srbe da ostanu u svojim kućama.

Prethodne večeri svi smo znali da će napad početi sledećeg dana, bilo je samo pitanje vremena, jer je Hrvatska na pregovorima u Ženevi odbila "kapitulaciju" Republike Srpske Krajine (RSK). Petog avgusta prepodne Knin su osvojile hrvatske snage spuštajući se sa Dinare.

KNIN JE PAO I U BEOGRADU

Kako je do toga došlo, bezbroj puta su se pitali mnogi, a jedan penzionisani pukovnik je napisao knjigu "Knin je pao u Beogradu". Pogrešan naslov, nedostaje veznik "i". Jer Knin nije pao samo u Beogradu, pao je u Kninu, na Palama i najbitnije od svega – u Karađorđevu, jer tamo su Tuđmanovi zvaničnici dolazili da tajno pregovaraju sa Slobodanom Miloševićem i njegovim ljudima od poverenja. Tako za RSK nije bilo spasa – rešenja i planovi unapred su dogovoreni. Što se Republike Srpske (RS) tiče, njen tadašnji lider Radovan Karadžić je naveliko šurovao sa Hrvatima i postizao dogovore, a RSK je i time postala meta za potkusurivanje i predigra za buduću dejtonsku podelu BiH.

Uvertira za sve ovo svakako je bio pad "kupreških vrata" u novembru 1994. godine, koje Vojska Republike Srpske (VRS) praktično nije ni branila, a čime se Hrvatskoj vojsci (HV) otvorio dalji put prema unutrašnjosti BiH, jer je to strateški važno područje. Istovremeno, HV iz pravca Livna neometano započinje prodor na snegom okovanu Dinaru, inženjerija gradi puteve kroz bespuće, izvlače se tenkovi, topovi. Srpska vojska Krajine (SVK) za to vreme miruje uljuljkana u primirje; sprovodi se opšta mobilizacija koja, međutim, brzo propada, jer nije imao ko da radi u privredi.

Kada se HV učvrstila na vrhu Dinare, a potom u proleće spustila na dalmatinsku stranu planine i zauzela strateške kote, put za Knin bio im je otvoren, artiljerija ga je imala na dlanu. U Glavnom štabu SVK tek tada su se "opametili", ali već je bilo kasno. Do tada je pravac prema Peručkom jezeru i Dinari držala laka pešadijska brigada nepotpunog sastava, kojom je komandovao jedan rezervni oficir. Napadi i provokacije HV na srpske položaje bili su svakodnevni, a komanda SVK je uzvraćala "oštrim saopštenjima" i protestima Unproforu. Koliko su Hrvati držali do Unprofora, dovoljno govori i to da su jednom "poklopili" projektilima i komandanta mirovne misije za sektor "Jug" koji je sa saradnicima išao da izvidi situaciju.

Dok se SVK setila da tamo pošalje jače snage, bilo je prekasno: HV ih je mogla gađati i kamenjem, jer su bili u takvoj poziciji. Istovremeno, Hrvati napreduju u osvajanju planine Svilaje, jugozapadno od Knina, čime se grad praktično našao u poluokruženju.

VARLJIVA VIDOVDANSKA PARADA

Dolazi 1. maj 1995. godine, pad Zapadne Slavonije. U RSK nastaje haos i rasulo, posebno među političarima, a neki od njih, kao i bogatiji ljudi, polako šalju svoje porodice prema Srbiji, spremajući se i sami da odu čim za to dođe momenat. VRS ne ispaljuje ni metak, a kamoli granatu da bi pomogla "bratskoj" SVK u Zapadnoj Slavoniji, čak je i podoficir koji je na svoju ruku srušio hrvatski MiG-21 imao problema zbog toga.

Posle pada Zapadne Slavonije počinje po Srbiji neselektivan lov na vojne obveznike. Dovoljno je bilo da su rođeni u Hrvatskoj da bi ih prisilno odvodili u RSK. Od tako silom mobilisanog čoveka, koji nema nikakvu motivaciju, teško je napraviti ratnika. Oni bivaju odvođeni na Plitvička jezera i vojni poligon kod Slunja, na tobožnju obuku, a u stvari su pripremani za "Vidovdansku paradu" kojom je obmanom trebalo da se podigne moral u narodu. Iz Beograda su poslani i oficiri predvođeni generalom Miletom Mrkšićem i pukovnikom Miloradom Stuparom, koji je bio komandant parade. Taj skup, na kome je bilo čitavo rukovodstvo RSK i njene vojske, pokazao je i da je postojao neki dogovor Miloševića i Tuđmana, jer su Hrvati tada mogli da artiljerijom "poklope" ili avionima gađaju taj skup i naprave masakr, a nisu. RSK je na tom mestu bila najuža – svega 14 kilometara.

Vidovdanska parada je bila uvertira u skori početak sloma RSK. Jedinice HV kroz Livanjsko polje napreduju prema Bosanskom Grahovu s jedne i preko planine Šator prema Glamoču s druge strane. Drugi krajiški korpus VRS, koji je u realnosti bio veličine jedne bigade, rastrzan od Bihaća do Glamoča je nemoćan. U isto vreme, komanda VRS umesto da brani zapadni deo RS, šalje veliki broj »

BIO, PA OTIŠAO: Ratko Mladić u Domu JNA u Kninu sa novinarima 08. 1995.
Foto: Privatna arhiva

jedinica na Srebrenicu, očigledno iz političkih razloga.

A SVK čini još veću glupost: najbolje snaga angažuje u napadu na Bihać i Cazinsku krajinu u operaciji "Pauk", koja je bila prst u oko međunarodnoj zajednici i dala Hrvatskoj "zeleno svetlo" za "Oluju". vajući im lažnu nadu, da će položaji biti povraćeni i taj kraj odbranjen. Martić to govori u trenutku kada su hrvatske jedinice praktično mogle da se ušetaju u Grahovo, što su 28. jula i učinile. Time je poslednji ekser u "mrtvački kovčeg" za Knin bio zakucan. Dan kasnije osvojen je

Pukovnici Milorad Stupar i Slobodan Kovačević, koji su bili zaduženi za odbranu Knina, po dolasku u Beograd bivaju nagrađeni: prvi postaje načelnik Uprave pešadije, a drugi Uprave oklopno-mehanizovanih jedinica Vojske Jugoslavije. Obojica su, naravno, unapređeni u generale, jer je to, valjda, običaj u svim vojskama – da se posle teških poraza dobijaju unapređenja. Nije, osim ako nisu dobili naređenje za poraz i uspešno ga izvršili.

PATRIJARH PAVLE U KNINU

Deo milicije iz SUP-a Knin (tu su potpadali i Benkovac i Obrovac), kao i vojne policije Sjevernodalmatinskog korpusa ide u RS da se bori na Šatoru i brani Grahovo, što je praktično bila samoubilačka misija. Zašto su to radili? Pa, Grahovo je za Severnu Dalmaciju strateški važno jer preko njega vodi jedini put za Banjaluku i prema Srbiji. U Grahovo neposredno pred pad dolazi i predsednik RSK Milan Martić i poručuje stanovništvu, uli- i Glamoč. Sledećeg dana, 29. jula, Martić se pojavljuje na televiziji RSK i izjavljuje da je razgovarao sa Miloševićem i Karadžićem, sa kojima se dogovorio o "jedinstvenom nastupu u odbrani srpskih zemalja". Poverovati kockaru Karadžiću, koji je sve vreme igrao svoju partiju pokera, mogao je samo naivni milicajac Martić.

Osvajanjem Grahova HV je stekla sve uslove da preko planine, preko Brezovca i "Crvene zemlje", dođe nad sami Knin što je i učinila, a malobrojne snage SVK jedva su joj pružile iole ozbiljniji otpor.

U isto vreme inženjerija SVK vredno radi na proširenju i nasipanju makadamskog "seoskog" puta koji vodi od Srba prema Martin Brodu na obali Une i dalje prema Drvaru. Popravlja se i ojačava most preko Une, očigledno s namerom da tenkovi i teška vozila mogu da pređu u RS.

U Knin 30. jula stiže patrijarh Pavle koji je poručio: "Nije lako ni neprijateljima našim. I kad bi znali šta rade, bili bi spremni da prekinu krvoproliće, da se na miran, dostojanstven i ljudski način raspravlja o pitanjima koja su bila među ljudima i koja će uvek da postoje".

Na skupu je bio i komandant Glavnog štaba VRS Ratko Mladić, ali nije govorio. Otišao je u Dom JNA da se pozdravi sa novinarima i kaže im šta ima. Uz floskule tipične za oficire JNA tipa "Grahovo će uskoro biti oslobođeno", novinarima je poručio: "I pozdravite mi političare". Time je sve rekao.

OSTAVLJENI NA CEDILU

Prva tri dana avgusta protiču u iščekivanju. Vesti sa fronta su za srpsku stranu sve poraznije, opšta mobilizacija je u toku, ali se na Dinaru šalju "trećepozivci" ili oni koji nisu do tada ratovali. Pompezno na "Vidovdanskoj paradi" formirani Korpus specijalnih jedinica SVK prolazi kroz Knin na front na Dinari da bi se

PORAŽENI:
Vojska i narod iz RSK
Foto: Predrag Mitić; Aleksandar Kelić

stekao utisak da će taj deo fronta da se brani. Ali se 4. avgusta ujutro sve raspalo kao kula od karata. Silom mobilisani vojnici su se povukli praktično bez ispaljenog metka. Ostao je samo deo milicije Krajine i Vojne policije da se brani koliko je to bilo moguće. Povlačenje tog Stuparevog "korpusa" ostavlja na cedilu kninsku policiju i borce vrličke lake i mehanizovane 75. brigade SVK.

Nekoliko dana pred "Oluju" Mrkšić menja komandanta Dalmatinskog korpusa i na to mesto postavlja pukovnika Slobodana Kovačevića pristiglog iz Beograda, koji, i da je hteo, nije mogao da se upozna sa situacijom.

Stupar i Kovačević kasnije, po dolasku u Beograd, bivaju nagrađeni: prvi postaje načelnik Uprave pešadije, a drugi Uprave oklopno-mehanizovanih jedinica VJ. Obojica su, naravno, unapređeni u generale, jer je to, valjda, običaj u svim vojskama – da se posle teških poraza dobijaju unapređenja. Nije, osim ako... ako nisu dobili naredbu za poraz i uspešno je izvršili.

Kad je HV preko "Crvene zemlje" (jednog od najozloglašenijeg poligona među vojnicima JNA) 4. avgusta izbila na prilaze Kninu, haos je otpočeo.

A šta je prethodilo u Glavnom štabu SVK? Ovo je lična priča autora.

POČELO JE

Posle prve salve granata i raketa VBR tog jutra posle 5 sati, roditelje koji su se sklonili u kupatilo u sredini stana šaljem u podrum zgrade koja je kao na dlanu bila izložena prema "Crvenoj zemlji" i potencijalna meta. Čujem jaku eksploziju u blizini i kroz prozor, ležeći na podu, vidim da je pogođena zgrada u komšiluku (poznata kao S-13, najviša u Kninu, sedmospratnica). Nigde u blizini, niti na tom pravcu, nije bilo ni jednog jedinog vojnog objekta. Očigledno je cilj bio izazivanje panike. Od čitavih plotuna samo su tri rakete pale na taj gusto naseljeni deo grada – jedna na tu višespratnicu, ostale dve na privatne kuće u blizini.

Ispratim roditelje u podrum uz savet da kada HV bude imala pauzu u granatiranju (moraju i oni da idu "na marendu" i da malo "ohlade cevi"), krenu prema selu desetak kilometara u dubinu i da pokupe neophodne stvari i dokumente. Sve im je bilo jasno, otišli su pešice.

Pod granatama se probijam do 500-600 metara udaljenog Pres centra i krajiške informativne agencije "Iskra", čiji sam urednik bio. Tamo su svi okupljeni u sobi u prizemlju, stara gradnja, sa debelim zidovima, tik uz zgradu vojne komande, čije je dvorište već pogođeno. Vojska ima svoje linije i agregat, tako da veze funkcionišu. Javljamo redakcijama čiji smo dopisnici bili (Danko Perić Radio Beogradu, Milorad Bošnjak "Večernjim novostima", Petar B.Popović "Ekspres politici", Srđan Radulović "Borbi", Milan Četnik "Politici", ja Tanjugu), o broju raketa i granata koje su ispaljene na Knin u prvi sat, a žene kojima diktiramo zabrinuto pitaju: "Kako vam je?". Urednici se, naravno, nisu setili to da pitaju. Kolegu Četnika zovu sa RTV Politike da im uživo gostuje u programu. On izgovori ono što im se nije svidelo, pa ga nisu više zvali.

ODLUKA O "PRIVREMENOM" IZMEŠTANJU

U holu Doma JNA čudna situacija. Tokom dana dolaze razni Unproforci, tu se sastaju sa oficirima SVK. U komandi SVK se naslućuje da je izbio haos. Iz zgrade iznose crnu vreću u koju se pakuju mrtvaci sa telom potpukovnika vazduhoplovstva koji se to jutro, kao dežurni u Komandi RV i PVO, ubio, navodno jer je pročitao šta piše u koverti sa naredbom za slučaj napada.

Haos traje čitav dan, pojavljuju se visoki oficiri koji tvrde kako se linije čvrsto drže, a novinari golim okom vide kako se vode borbe na "Crvenoj zemlji", na puškomet od Knina. Stižu vesti da su hrvatska vojska i policija sa Malog Alana izbile na prilaze Gračacu, što "planeri pretpostavki" u SVK nisu predvideli. Da su Hrvati hteli, odsekli bi i taj jedini put za izvlačenje, preko Srba i Martin Broda. Za to vreme drniški front prema Šibeniku dobro se držao, 75. motorizovana brigada nije gubila položaje.

Kasno popodne bilo je izvesno da su iz pravca Drniša krenule kolone izbeglica iz srpskih sela ulicom kroz centar Knina. One su unele strepnju i paniku među

»

ostale, nastao je potpuni haos. Tu masu ljudi bilo je nemoguće zaustaviti. Kasno popodne, pomoćnik komandanta za moral pukovnik Kosta Novaković zove trojicu novinara, među njima i autora ovog teksta, da nam saopšti kako je "Vrhovni savjet odbrane RSK" doneo odluku o privremenom izmeštanju stanovništva sa rubnih područja Dalmacije.

Tog jutra, inače, pogođena je zgrada krajiške radiotelevizije, koja, ispostavilo se, nije imala agregat za napajanje, tako da su radio i televizija ostali nemi, što je izazvalo dodatnu paniku među stanovništvom. Oko 17 sati osposobljen je radio koji se mogao čuti samo na užem području grada. Hrvati su to iskoristili, ne u Kninu, nego na Kordunu i Baniji, gde su vodili subverzivni informativni rat.

Šaljemo izveštaje o evakuaciji, svi shvatamo da je sve otišlo k'vragu, kolone postaju sve zgusnutije i masovnije, sa civilima su u njima već i vojnici. Front se očigledno polako raspada, a uveče se vide i aktivnosti u susednoj zgradi Glavnog štaba – sele se i oni na "rezervni položaj". Isključuju se i vojne telefonske linije.

FANTAZMAGORIČNO SVITANJE

Četiri novinara ostavljena su da se sami snalaze, a nijedan nema auto. U tom beznađu vidimo tadašnjeg sekretara Vlade RSK i predsednika "Veritasa" Savu Štrpca kako u gepek utrpava arhivu. Pomognemo mu, primi nas u auto i krenemo – prvo do "rezervnog položaja" u Pađenima (12 km od Knina). Tamo nema nikog. Onda u Donji Lapac, rezervni položaj Vlade. Ni tamo nikog. Potom idemo u Srb gde nas zatiče jutro i ono što je pokojni pesnik Nebojša Devetak opisao kao "fantazmagorično svitanje".

U koloni koja od Srba mili prema Martin Brodu zajedno se kreću tenkovi i mopedi, samohotke i motokultivatori, razne vrste traktora i teški šleperi, konjska kola zakačena za luksuzne "mercedese", preko noći sazreli dečaci od 13 godina za volanima "jugića" ili "tamića", gomile starica u crnini potrpane u traktorske i kamionske prikolice na nemilosrdnom avgustovskom suncu. Pijani rezervista koji sedi na tenku "naoružan" sa dve kante vina viče: "Braćo Srbi, pobjeda je naša", misleći da nastupa prema Zadru.

Vojna policija RS na Oštrelju razoružava sve iz kolone, kao da je tim ljudima stalo da nastave da ratuju nakon što su izgubili sve što su imali. Sa Oštrelja, iz komande Drugog krajiškog korpusa VRS, šaljem vest da su hrvatske snage ušle u Knin – tu vest Tanjug do danas nije objavio. ¶

DAVOR LUKAČ

Ostavite nas na miru

DUŠEBRIŽNIŠTVO: M. Dodik, patrijarh Porfirije, A.Vučić, A. Brnabić

Foto: Rade Prelić/ Tanjug

Ovogodišnje obeležavanje godišnjice "Oluje" vlast je ponovo organizovala u Busijama, izbegličkom naselju kod Batajnice, gde je Šešelj, kao predsednik opštine Zemun, 1997. godine izbeglicama prodavao placeve za po 3.000 maraka.

Krajišnicima iz Busija, uglavnom iz Dalmacije i sa Korduna, već je dosta svega – sete ih se jednom godišnje.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je ovog puta naredio da čitava Vlada dođe, mnogi ministri su prekinuli godišnje odmore (neki su letovali u Hrvatskoj). Dogodio se "narodni hepening" po receptu SNS – dovođeni su botovi-plaćenici, kao i ljudi zaposleni u javnim preduzećima.

Prema rečima "vrhovnokomandujućeg", došlo je 30.000 ljudi. Kako toliko da stane na plato ispred crkve u Busijama, to niko ne može da objasni.

Kako god bilo, da je dovezeno dosta ljudi – jeste, autor ovog teksta se i lično u to uverio, jer je zahvaljujući "državnom službeniku" na trenutnoj funkciji zamenika gradonačelnika Goranu Vesiću autobuski prevoz od Batajnice prema Busijama i Ugrinovcima bio ukinut. Od železničke stanice u Batajnici do crkve u Busijama 6,5 kilometara, u povratku, do centra Batajnice 7,5 – i tu se vidi sva beda tih organizovanih "skupova podrške", jer se mnogi od dovezenih nisu makli od svojih autobusa. Trebalo je ići pešice nekoliko kilometara, a njih je to mrzelo. Što bi se mučili po avgustovskom suncu kad su već bili dobili dnevnicu ili ispunili radni zadatak. Baš ih briga i za "Oluju", i za izbeglice, Vučića, neizostavnog Dodika... Samo su se raspitivali kad će autobusi da krenu nazad. Na svakom autobusu je pisalo ime opštinskog odbora SNS-a i broj, da ljudi znaju.

Od Batajnice do Busija nikad veći broj policajaca. "Da je ovoliko poslato u Knin u avgustu 1995, nikad ne bi pao", zloban je bio jedan Krajišnik. Stanovnici Busija su, inače, taj skup praktično bojkotovali, ostali su u svojim kućama i dvorištima, dosta im je svega. Time su poslali jasnu poruku – ostavite nas na miru, nas i našu muku.

DRAGAN ILIĆ

Ko se uzvezdio

Uspeh "medijskih zvezda" meri se njihovom popularnošću na društvenim mrežama i u tabloidima. Kod nas su bez premca na prvom mestu zvezde turbo folka, turbo repa i srodnih muzičkih pravaca

Posle Olimpijskih igara u Tokiju, na televizijama je ostala ogromna rupa u programskim šemama, koja se po pravilu zatrpava reprizama. Međutim, stanje duha neke sredine može se delimično rekonstruisati proučavanjem elite koja se promoviše u medijima. Na ovom mestu mislim na estradnu i medijsku elitu, jer, ruku na srce, nauka, kultura i umetnost nigde u svetu nisu baš u žiži interesovanja komercijalnih televizija.

Tako dolazimo do pojma "medijske zvezde", koji je danas usko povezan sa popularnošću na društvenim mrežama i u tabloidima. Pošto komercijalne TV stanice funkcionišu kao ekranizacija tema iz senzacionalističkih medija, možemo relativno lako utvrditi ko su najpopularnije ličnosti u određenoj sredini.

Kate Hudson i Ivona Jeftić u Beogradu ovih dana
Foto: *instagram.com/teslamuzej*

Kod nas se to može kvantifikovati brojem objava na potralima, u tabloidima i u programima TV kanala koji prate scenu slavnih u Srbiji.

Bez premca se tu na prvom mestu nalaze zvezde turbo folka, turbo repa i srodnih muzičkih pravaca. Za njima su učesnice i učesnici rijaliti programa, bilo da su u izolaciji ili na slobodi. Glumice i glumci se pojavljuju isključivo kao zvezde domaćih serija, proporcionalno broju epizoda serije i naivnosti fabule. Dakle, limunade i sapunice. Sportisti i sportistkinje dospevaju u medije posle medalja i istorijskih uspeha, ali mnogo češće kao lepo oblikovana tela ili kao akteri ljubavnih afera.

U ovom društvenom i medijskom miljeu nastalo je tabloidno i senzacionalističko novinarstvo koje poput, recimo, sportskog, ima svoje zvezde, svoj jezik i floskule i svoj ne mali uticaj na formiranje stavova širokog auditorijuma. Pišući o ovdašnjim zvezdama i zvezdicama, često se eksplicitno promoviše čudan tranzicioni sistem vrednosti, jedan malograđanski pogled na svet i zgražavanje nad manama medijskih zvezda koje su sami stvorili.

U centru pažnje ovog TV žanra su famozne "starlete", tačnije zvede u nastajanju, koje u potpunosti zavise od medija, jer po pravilu ne postoje van njih.

Od novinara iz kategorije "estrade" čuo sam za pojavu kada neko od starletana ili starleta prerano pomisli da je dostigao medijsku popularnost pa se "uobrazi" . Za takvu osobu se kaže da se "uzvezdila". U širem značenju, mogli bismo da kažemo kako je "objekat" tabloidnih medija pomislio ili pomislila da je "subjekat", odnosno da je važniji od mehanizma koji ju je stvorio. Vrlo brzo slede medijske packe i "veličina" koja se uznela biva vraćena na svoje mesto.

Ovaj mehanizam se zasniva na principu surovog biznisa: veliki broj zvezda kontroverznih biografija stvara bazu za tabloidne medije, okupira medijski prostor i funkcioniše kao anestezija za publiku. Politička propaganda zasnovana na populizmu potpuno je kompatibilna sa ovakvom estradom i funkcioniše po istom modelu neprekidnog spektakla.

Primeri su bezbrojni i svakodnevni. Poslednji medijski hit je proslava rođenja unuka pevačice Goce Božinovske. Možda ne znate za nju, ali mediji su se bavili njenim sinom, pokojnim mužem, snajkom, zatim Cecom, njenom decom i njenom snajkom, jer je u pitanju porodično prijateljstvo koje je dovedeno u pitanje. Ukratko, ogroman medijski prostor posvećen životima ljudi za koje nikada ne bismo čuli da ih mediji nisu promovisali. Tu nije kraj, jer ćete saznati i za njihove međusobne odnose, kako su devojke bile obučene i kojih je razmera bila žurka!

Saznaćete, iako to niste možda ni želeli, ko je kasnio na slavlje i ko je kada zapalio kući.

Televizije svuda u svetu žive od priloga o zvezdama, ali stiče se utisak da naši mediji pokazuju značajnu dozu autizma prema svemu drugačijem. Naime, dok se u Beogradu, negde na periferiji, odigravala famozna proslava rođenja unučeta Goce Božinovske, u istom gradu ulicama su šetali Danijel Krejg, Kejt Hadson i Edvard Norton. Oni su deo ekipe koja snima nastavak detektivske hit drame *Nož u leđa*. U pitanju je Netfliksov hit film, a glumačka podela je sa holivudske A liste. Pomenuti glumci potpuno neupadljivo su šetali gradom, obišli Muzej Nikole Tesle i ručali po našim restoranima hvaleći atmosferu Beograda. U našim medijima jedva da je bilo mesta za svetske zvezde, koje se, rečeno jezikom domaćeg estradnog novinarstva, nisu "uzvezdile". Očigledno, problem je što u našem estradnom poretku nema mesta za holivudske glumce i glumice. Deluju nekako obično, da ne kažem dosadno, niko ne tetura pijan po splavovima, niti juri po noćnim klubovima naše devojke, koje su, kako je opšte poznato, najlepše na svetu.

Još je gore ako ne žele da komuniciraju sa medijima, to samo pokazuje da im nije stalo do nas. Onda im naši estradni mediji vraćaju istom merom pa ih ignorišu. Konačno, da su stvarno neke face, bili bi na slavlju kod Goce Božinovske! ¶

Između ekonomije i pandemije

Brojke kažu sledeće – u ovom trenutku, obolelih u Crnoj Gori je ukupno 2.740, a broj svakodnevno raste; broj vakcinisanih prvom dozom iznosi nešto više od 19.0000, revakcinisanih je 160.000. Distanca je postala – samo reč. Poštovaoci mera izgledaju dosta usamljeni, tek se poneko nađe da navuče masku preko nosa i skoro da je uvek reč o meštaninu. Turisti se ponašaju kao da su se vratili u, recimo, 2018. godinu. Situacija je još uvek u podnošljivim granicama, ali se usložnjava

Crnogorsko primorje vri od turista. Gužve na putevima, gužve na plažama i u restoranima. Natpisi "obavezno nošenje maski" sa ilustracijama, okačeni na izlozima, vratima prodavnica, autobusa i kombija, često deluju kao turobni ostaci prošlih vremena, poput stranačkih plakata za izbore koji su se odavno završili.

Kažu, slično je u većini gradova regiona, pogotovo u onima koji žive od turizma. Zdravstveni radnici i ministarstva već upozoravaju – prelazi se prag četvrtog talasa, delta soj je tu, lambda soj se najavljuje.

Poslednje nedelje jula potpredsednik Vlade Dritan Abazović na svom Tviter profilu opisao je dosta ubedljivo "stanje na terenu" – na graničnim prelazima, primorskim saobraćajnicama, tunelima i raskrsnicama nalaze se nepregledne kolone vozila, aerodromi beleže rekordne brojke: "U pojedinim gradovima (poput Budve i Ulcinja) već nedostaje smještajnih kapaciteta. Ovo je, da se ponovo oslonim na intuiciju, 'ništa' u odnosu na ono što nas čeka od 1. avgusta." I ne može se reći da predsednik URA ima lošu intuiciju. Iako je bilo različitih prognoza, postoje ozbiljne naznake da će ova godina biti uspešnija od 2019. kada je reč o broju turista u Crnoj Gori. Međutim, i sam vicepremijer je ovako završio svoj niz (pomalo nesrećno nazvan: "Invazija uspela!"): "Pozivam i molim sve, da se vakcinišemo i da poštujemo mjere! Ako sačuvamo zdravlje – uspjeh je garantovan! Može Crna Gora. Dobrodošli na more slobode."

INVAZIJA, ZAISTA

Neki su, čini se, to "more slobode" odviše bukvalno razumeli.

Nedavno je glavna sestra Doma zdravlja u Budvi Ljubinka Vuković u razgovoru za Nova.rs stanje opisala kao haotično – navala gostiju uticala je na rast broja zaraženih od kovida. Drugim rečima, turisti su doneli virus. Po njenoj proceni, najveći problem predstavljaju sezonski radnici koji neće da se testiraju kako ne bi izgubili posao ako se pokaže da imaju kovid

TURIZAM, PUNOM PAROM: Plaža u Čanju i kruzer u bokokotorskom zalivu jula 2021.
Fotografije: Stevo Vasiljević

Crnogorsko primorje vri od turista. Gužve na putevima, gužve na plažama i restoranima. Natpisi "obavezno nošenje maski" sa sve ilustracijama, okačeni na izlozima, vratima prodavnica, autobusa i kombija, mahom deluju kao turobni ostaci nekih prošlih vremena, poput stranačkih plakata za izbore koji su odavno prošli. Zdravstveni radnici već upozoravaju – prelazi se prag četvrtog talasa, delta soj je tu, lambda soj se najavljuje

19, kao i turisti koji imaju blaže simptome, leče se u svojim sobama i apartmanima, idu na plažu jer ne žele da im more prođe u izolaciji. Neki čak, i nakon što se pokaže da im je test pozitivan, nastave da se ponašaju kao ranije. "Nažalost, sve je više onih koji bi pre ugrozili zdravlje ljudi oko sebe nego svoje letovanje", zaključila je tom prilikom Ljubinka Vuković.

Filip S. je pre nekoliko dana hteo da uradi antigenski test u Kotoru, kako bi sa tom potvrdom mogao da uđe u Hrvatsku. Kako opisuje, po nepodnošljivoj vrućini, bez mogućnosti da se sakrije u hladu ili uđe u zgradu Doma zdravlja, čekali su i oni za koje se sumnja da su pozitivni, kao i oni kojima negativan test treba zbog putovanja. Ali i oni, kako je ubrzo shvatio, koji su već dobili rezultat da imaju koronu, te čekaju lekara da ih pregleda. "Izlazi u jednom trenutku medicinska sestra i vikne: 'Ko ima koronu, nek se pripremi, sad će doktor da vas pregleda!' Iz grupe gde smo svi stajali zajedno, potom se izdvojila nekolicina", objašnjava on. Među obolelima bila je i jedna starija gospođa. "Sat vremena kasnije u prodavnici vidim jedno poznato lice kako mirno, bez maske, pazari, kad ono – gospođa iz bolnice."

(NE)POŠTOVANJE MERA

Mladi, što je u Budvi najpre slučaj, moraju i da se testiraju kako bi ušli u klubove i kafiće. Naime, merama od 30. jula, koje su za sada na snazi do 20. avgusta, propisano je da je ulazak u unutrašnjost restorana, kafića, noćne klubove ili diskoteke – nezavisno od toga da li rade na otvorenom ili zatvorenom – omogućen samo onima koji su vakcinisani makar prvom dozom vakcine, koji imaju dokaz da su preboleli kovid 19 u poslednjih 180 dana ili poseduju negativan pi-si-ar (ne stariji od 72 sata), odnosno negativan brzi antigenski test (ne stariji od dva dana). Masovne proslave poput karnevala, čuvene Bokeške noći i drugih, odložene su za posle 20. avgusta.

Takođe, svi zaposleni u ugostiteljstvu moraju da ispunjavaju jedan od pomenuta četiri uslova.

Ova odluka je došla nakon one o zatvaranju rada noćnih klubova i diskoteka, koja je bila na snazi od 23. jula do 2. avgusta. I kao što je to zatvaranje izazvalo revolt vlasnika klubova, tako ni odluka koja je nastupila nije naišla na odobravanje – naime, zaposleni u ugostiteljstvu su jedini koji moraju da budu vakcinisani, ukoliko nisu već preležali virus.

Naravno, pitanja koja se postavljaju postala su takoreći univerzalna – koliko se zaista mere poštuju; ko uopšte može da kontroliše poštovanje tih mera i na koji način, odnosno sme li ugostitelj da traži zdravstveni dokument od turiste koji bi da popije piće... Pojedini ugostitelji »

Verujem, ne verujem

U junu 2021. IPSOS je objavio istraživanje stavova građana Crne Gore o dezinformacijama i teorijama zavere o koronavirusu i vakcinama, obavljeno u martu ove godine, uz podršku Britanske ambasade i UNICEF-a u Crnoj Gori.

Neki od rezultata do kojih su došli kažu sledeće:

Tri od pet građana u Crnoj Gori veruju da postoji tajna grupa moćnika koja kontroliše događaje u svetu, kao i da je koronavirus namerno proizveden i raširen kao biološko oružje, koje neke svetske sile koriste za svoju političku ili ekonomski dobit. Više od polovine građana veruje da su svetske elite napravile koronavirus kako bi se srušile ekonomije, od čega bi one imale finansijsku dobit, kao i da bi smanjile broj stanovnika na planeti. S druge (svetlije) strane, skoro dve trećine građana ne veruje u tvrdnju da koronavirus ne postoji, već da je to zavera svetske elite da nam oduzme slobodu. Dodatno, blizu tri petine građana ne veruje da Bil Gejts želi da iskoristi masovnu vakcinaciju protiv koronavirusa da bi ugradio mikročipove u ljude.

Ukupno, trećina građana veruje, trećina niti veruje niti ne veruje, dok trećina ne veruje u teorije zavere vezane za kovid 19.

Među građanima koji veruju u teorije zavere, statistički značajno više ima građana koji su: osnovnog ili nižeg nivoa obrazovanja (46%); ne koriste internet (47%) i ne govore engleski jezik dovoljno dobro da bi razumeli informacije na internetu na tom jeziku (45%); smatraju da je svet opasno i neprijateljsko mesto za život (45%) i da nije lako naći na svetu ljude koji ih zaista razumeju (46%); smatraju da bi Vlada trebalo da prestane da govori ljudima kako da žive svoj život (41%), da se otišlo predaleko insistiranjem na jednakim pravima u Crnoj Gori (43%), da je pokret za prava žena otišao predaleko (47%), kao i da veliki broj problema u današnjem društvu potiče od rušenja tradicionalne porodice (44%); kada bi danas dobili bebu, ne bi želeli da njihovo dete primi sve preporučene vakcine (50%), uključujući MMR vakcinu (55%).

Kada je reč o vakcinama – dve trećine građana (66%) u Crnoj Gori veruje da su vakcine jedan od najznačajnijih doprinosa zdravlju ljudi, dok oko tri petine (>60%) njih veruje da se vakcine detaljno ispituju u laboratoriji i da nisu dostupne javnosti sve dok nije sigurno da su bezbedne, te da vakcine predstavljaju bezbedan i pouzdan način da se zaustavi širenje bolesti, kao i da su koristi od vakcina veće od rizika od neželjenih efekata. S druge strane, više od dve petine (>40%) građana veruje da se zataškava šteta koju nanosi vakcina kako bi farmaceutske kompanije imale veliki profit, dok više od trećine (37%) građana ne brinu bolesti koje vakcine sprečavaju jer su retke, a svaki treći (33%) građanin smatra kako je rizik od neželjenih efekata vakcine veći od svake potencijalne koristi od vakcina.

U istraživanju se, između ostalog, navodi da postoji direktna korelacija između (ne)poverenja u vakcine i nivoa obrazovanja – niže obrazovanje je povezano sa više sumnje, kao i poverenje u nauku, svet i druge ljude – procenat onih koji veruju u teorije zavere u vezi sa vakcinom, svet i druge percipiraju mnogo više kao preteće.

Tri od pet građana Crne Gore navode da bi se vakcinisali protiv koronavirusa. Među građanima koji bi se vakcinisali ima znatno više građana koji su stariji od 60 godina (73%), koji su višeg ili visokog nivoa obrazovanja (74%).

S druge strane, trećina građana ne želi da se vakciniše i među njima ima značajno više građana koji su uzrasta od 18 do 29 godina, koji veruju u teorije zavere i dezinformacije o koronavirusu (49%) i o vakcinama (78%), kao i građana koji navode da ne veruju u nauku (60%) i da nemaju povjerenja u zdravstvene ustanove (51%) ni u Univerzitet (48%).

Zanimljivo je da je odnos između nižeg obrazovanja i verovanja u teorije zavere deo opšteg trenda – što ima veze sa pristupom onim alatima te (ne)razvijanjem one pismenosti koja bi im omogućila da naprave razliku između pravih i lažnih vesti, kredibilnih i nekredibilnih izvora, kako je i ovo istraživanje pokazalo – s tim što je istraživanje BiEPAG-a "Sumnjivi virus: Zavere i COVID-19 na Balkanu", rađeno krajem prošle godine, jedno od retkih koje nije pokazalo tu korelaciju.

Izvor: https://www.unicef.org/montenegro/istraživanja-javnog-mnjenja-o-koronavirusu

ONI ZNAJU: Protest članova međunarodnog pokreta *#WewillALLbethere* u Podgorici
Foto: Stevo Vasiljević

» smatraju da su neke od mera neprimenljive u praksi, te da ako je ulazak u državu bezuslovan, zašto bi ulazak u restoran bio "uslovan"; kako to da vakcinacija nije obavezna za medicinske radnike, koji rade direktno sa obolelima, ali za one u ugostiteljstvu jeste, nazivajući te mere diskriminatornima prema ugostiteljima.

Direktor Instituta za javno zdravlje Igor Galić istakao je nedavno da je u Crnoj Gori, kao i svim drugim evropskim zemljama, a pogotovo turističkim destinacijama, došlo do rasta broja obolelih, da je epidemiološka situacija složena i da se dalje usložnjava. Dodao je da zabrinjava što je poslednjih dana virus uspostavio lokalnu transmisiju (uzročnik infekcije, odnosno prenosa iste, lociran unutar jedne lokacije, zajednice ili naseljenog mesta).

REŠENJE ZNAMO, ALI...

Brojke kažu sledeće – u trenutku kada ovaj tekst nastaje (utorak), obolelih u Crnoj Gori je ukupno 2.740, a u današnjem danu – 210; broj vakcinisanih prvom dozom – nešto više od 190.000, revakcinisanih blizu 160.000. Po broju vakcinisanih Crna Gora je na evropskom začelju. Iza nje su samo Albanija, Severna Makedonija, Bosna i Hercegovina i Bugarska. Tome u prilog ide i izvesno kašnjenje u nabavci vakcina. Tako je tek početkom avgusta stigao prvi kontingent Fajzer vakcina od najavljenih 150.000 koje bi trebalo kontinuirano da dolaze do kraja godine, pa se očekuje da će to uticati i na veće interesovanje za vakcinaciju.

Ministarstvo ekonomskog razvoja pozvalo je građane starije od 50 godina koji su u julu primili prvu dozu vakcine da preuzmu turistički vaučer – dva noćenja na bazi polupansiona u hotelima Ulcinjske i Budvanske rivijere, te Institutu "Dr Simo Milošević".

Doktor Nemanja Radojević, specijalista sudske medicine i nekadašnji član Kriznog medicinskoj štaba, u izjavi za crnogorski dnevni list "Vijesti", kazao je: "Mi od nas ne možemo pobjeći. Čini se, kao i mnogo puta ranije, da svijest naših građana ne korespondira s ozbiljnošću situacije u dovoljnoj mjeri, što će sigurno imati negativan efekat na stope morbiditeta i mortaliteta u nastupajućem novom talasu epidemije." Njegov utisak je da veći procenat vakcinisanih u Crnoj Gori čine visoko obrazovani građani, što potvrđuje da je "visoko obrazovanje jedno od najvažnijih determinanti zdravlja".

A svakako se ne sme zanemariti ni pitanje mladih.

NA MLADIMA SVET (O)STAJE

Naime, najmanje zainteresovanih za vakcinaciju je među mladima u uzrastu od 19 do 29 godina, a upravo su oni u poslednje vreme u Crnoj Gori najviše i oboljevali. Tek svaka deseta osoba u ovoj starosnoj grupi je vakcinisana. Istraživanje IPSOS-a (vidi okvir: "Verujem, ne verujem") kaže – kada bi danas dobili bebu, troje od petoro građana Crne Gore navodi da bi želeli da njihovo dete primi sve preporučene vakcine. Ipak, nešto više od jedne petine navodi da to ne bi želeli. Zabrinjava da među njima ima znatno više građana uzrasta od 18 do 29 godina.

A zatim, i velika većina građana Crne Gore navodi da nosi masku u cilju zaštite od koronavirusa, dok više od tri četvrtine građana tvrdi kako drži distancu od jednog do tri metra prilikom razgovora s drugima. Među građanima koji ne primenjuju navedene mere znatno više ima muškaraca, kao i mlađih ljudi uzrasta od 18 do 29 godina. Teško da ti podaci bilo koga mogu da ohrabre.

Za sada, na papiru, situacija u Crnoj Gori nije previše zabrinjavajuća. Pitanja i problemi kroz koje ova država prolazi izgledaju takoreći univerzalni, s tim što razlike u odgovorima svakako zavise od organizovanosti države, zdravstvenog sistema, a među njima su pitanje poštovanja mera u teoriji i praksi, pitanje odnosa ekonomije i pandemije, ljudskih prava i javnog zdravlja, odnosa prema vakcinaciji, (ne) odgovornosti i (ne)poverenja...

I dok se već mesecima traži dobra mera između zaštite sebe i drugih od virusa, s jedne strane, i *nastavka života* – kada je reč o ekonomiji, obrazovanju, druženju, aktivnostima, itd – sa druge, potrebno je svakako naći i način da se priđe mladima. U suprotnom, kreće još jači talas antivaksera. ¶

J. JORGAČEVIĆ

Mi od nas ne možemo pobjeći. Čini se, kao i mnogo puta ranije, da svijest naših građana ne korespondira s ozbiljnošću situacije u dovoljnoj mjeri što će sigurno imati negativan efekat na stope morbiditeta i mortaliteta u nastupajućem novom talasu epidemije —dr Nemanja Radojević, nekadašnji član Kriznog medicinskoj štaba

Intervju: Milutin Petrović, reditelj

Svet je užasan, ali

“Priče, to smo mi sada kada ih pričamo, priče nisu nešto što se desilo. Uvek od onoga koji priča zavisi šta slušalac dobija. Možeš Kleopatru prikazati kao neku kurveštiju, a možeš obući Elizabet Tejlor u paunovo perje. Nekome je zanimljivo to što je njegov deda brisao dupe starim novinama, a nekome da je baki pevao pod prozorom *Angelina bela Grkinja*. U stvarnosti su verovatno obe stvari istinite, ali od onoga ko priča priču zavisi šta će ostati u pripovesti”

ga preživljavamo

Fotografije: promo

"Bilo je suđeno", jednostavno je objasnio reditelj Milutin Petrović povodom premijere svog filma *Nečista krv – greh predaka* istakavši po ko zna koji put zasluge izvanredno pisanog scenarija Vojislava Nanovića prema kojem je snimljeno ovo, u najboljem smislu te reči, holivudsko ostvarenje. Specijalna, novinarska projekcija *Nečiste krvi* zakazana je za 12. avgust, na rođendan Vojislava Nanovića u Beogradu, a potom će film obići sve velike festivale u zemlji. Beogradska premijera ovog filma biće 24. avgusta, a nakon toga 26. avgusta film počinje svoj bioskopski život. Petrović se slaže da bi o samoj potrazi za Nanovićevim scenarijem mogao da se snimi film, kako je, radeći na ovom ostvarenju, shvatio da je zajedno sa ekipom stvorio novi žanr – "eastern", kao i da bi ovaj film, budući da je baziran na motivima iz različitih romana Bore Stankovića i zato što opisuje porodicu u kojoj će se Sofka roditi, mogao da se tretira kao film početaka, predistorije, porekla...

Radnja filma *Nečista krv – greh predaka* prati priču o njenom dedi Hadži Trifunu, uglednom srpskom trgovcu koji pokušava da očuva mir sa turskim vlastima, ali i da održi svoj ugled u Vranju, važnoj turskoj varošici u blizini granice sa oslobođenom Srbijom. Dok Trifun priprema dva sina da ga naslede na poziciji vođe među srpskim narodom, muke mu stvaraju ne samo moćni turski begovi, nego i sama njegova porodica. Trifun donosi niz teških odluka koje će kasnije uticati na njegove potomke.

Glavne uloge u filmu tumače Dragan Bjelogrlić, Anđela Jovanović, Katarina Radivojević, Feđa Štukan, Tim Sejfi, Nela Mihailović, Marko Grabež, Aleksandar Ristoski, Nedim Nezirović, Dejan Bućin, Teodora Dragićević, Milica Gojković i Vaja Dujović. Scenario Vojislava Nanovića adaptirala je Milena Marković. Za scenografiju je bio zadužen Milenko Jeremić, koji je sa svojim timom za potrebe filma izgradio rekonstrukciju Vranja iz 19. veka, dok je veličanstvene kostime epohe kreirala kostimografkinja Marina Medenica. Producent filma je Snežana van Hauvelingen, a film je nastao u produkciji This and That Productions.

Vreme: Film *Nečista krv – greh predaka* imao je premijeru na Paliću i tu osvojio u suštini najbitnije priznanje – nagradu publike. Koliko ste zadovoljni tom prvom recepcijom filma, šta vam kažu kolege, oni do čijeg mišljenja vam je stalo?

Petrović: Nisam čovek kome je preterano stalo šta drugi misle, specijalno kada ja tačno znam šta mislim o nečemu, ali je veoma prijatno kada se te dve stvari poklope. Ljudi sa Palićkog festivala kažu da nisu čuli takav aplauz. Onda i nekako očekivana nagrada publike, a zatim su izašle dve, tri veoma ozbiljne i jako pohvalne kritike. To je dosta dobro za početak, zar ne? Što se utisaka tiče, baš i ne volim da pričam sa ljudima posle filma, ne volim ni kada ja to moram da radim sa drugima posle premijera. Meni je gledanje filmova neka svetinja, uvek ćutim posle filma. Sem kada izađem besan psujući. *Nečista krv* je jedan ozbiljan film, mislim da je to tipičan film posle koga treba ćutati. Svakako nije film posle koga ti se nešto brblja ili posle koga uopšte imaš o čemu da brbljaš. Mislim da je to film o kome pričaš sutradan za doručkom. Bar se meni čini da je to takav jedan film. Pravi film, što se kaže, ko pre rata.

Budući da ste ovde pericipirani kao reditelj koji se više bavi supkulturnim fenomenima, mnoge je iznenadila vaša odluka da snimite film čija se radnja zbiva u 19. veku u Vranju, pritom zasnovan na literaturi Borislava Stankovića. Zašto to, u stvari, nije neobično za vas?

Zbog gomile razloga. Prvo, raditi ovakav film je pitanje prilike. Neki ljudi budu u takvoj situaciji, mnogi ne. Ja sam sada prvi put bio u takvoj produkcionoj prilici u formi velikog filma. Ali radio sam veoma skupe reklame, radio sam muzičke spotove sa velikim zvezdama, radio sam sitkom *Dome, slatki dome* kada sam imao 26 godina. I imam desetak dugometražnih uradaka, dakle, ja sam profesionalac sa ogromnim iskustvom. Jedino u podeli karata devedesetih, pa onda i kasnije, nisam bio, a nisam ni hteo da budem u toj ligi koja režira filmove za široku publiku. Pre tog trenutka kada se sve u ovoj zemlji okrenulo naglavačke, bio sam mladi perspektivni reditelj. Mislim da je moj nikada snimljeni film *Tako je govorio Fića* bio poslednji projekat koji je pripremala ona stara Avala film. Taman ja da to krenem »

da radim, država propadne i desi se sve ovo što se desilo posle.

A ima i drugi način da se gleda na to. Režirati ovaj scenario ima jednu konceptualnu komponentu – radio sam kao da sam ja Voja Nanović. Dakle, tu zbog scenarija ima nešto od džonfordovskog pristupa, ali ima i nešto od onoga što bi zanimalo Gasa van Zanta. Znate, Bora Stanković je živeo na mestu gde je sad ulica Mihizova. Tu je pala nemačka bomba i srušila kuću uništivši celu Borinu zaostavštinu, rukopise, fotografije, dokumenta, sve. E, tačno na tom mestu poslednje godine svog života proveo je Branko Vučićević. Tako da sam osećao da tu postoji nešto od Fluksusa, u celoj toj začudnoj priči o nestalom scenariju – Bora, Voja, pa sad mi...

U filmskoj priči *Nečista krv – greh predaka* ima mnogo likova iz tri generacije. Rekli ste i da je Voja Nanović, pišući ovaj scenario, sve to virtuozno uklopio. Koliko je vama bilo komplikovano da to filmski uprizorite, šta su vam bili najveći izazovi?

Najkomplikovanije je bilo to što smo svi imali strahopoštovanje prema tom scenariju, pa još i književnosti u njegovom dubljem sloju. Igraš utakmicu koja ne ide onako kako bi je ti zamislio, nego ti igraš onako kakva je ta utakmica.

Ma koliko obožavao Voju i ma koliko ozbiljno shvatao ono o čemu je Bora pisao, ipak sam morao da sviram po njihovoj već napisanoj partituri. To nije baš lako. A opet, ta partitura je toliko dobra da je pomalo i zicer. Ipak, svakako je lakše kada scenario od početka konstruišeš baš onako kako ti voliš i kako odgovara načinu na koji ti radiš. Međutim, izgleda da postoji neka nebeska veza moja sa Vojom i uživao sam da budem kao neki njegov zemaljski asistent koji posthumno radi nešto što on nadgleda sa neba. Trenutak kada sam prvi put bio zadovoljan sklopljenim filmom je trenutak kada sam pomislio – pa dobro, mislim da bi Voja ovim bio zadovoljan.

Prva žrtva u ovom filmu je pas. Kamera ga prati dok lunja sokacima, a onda ga ubijaju Turci i bacaju Srbima. Prilično potresno i upečatljivo. Zašto ste odlučili da na taj način započnete film?

Jeste, to je prva scena u originalnom scenariju, Turci bacaju leš šugavog psa pred crkvu. Posle smo malo dodali, ali to kada sam pročitao na prvoj stranici, istog trenutka sam bio iniciran. Postoje te neke slike koje ne možeš zaboraviti, na primer početak Pekimpoovog filma *Pit Geret i Bili Kid* kada ubijaju one kokoške ili kada kod Kurosave pas prođe noseći odsečenu ruku u ustima. Siguran sam da je Voja imao na umu baš te slike kada je pisao *Nečistu*. Zatim mislim da je tako neke velike stvari dobro početi nekako sa zemlje, iz prašine, iz rakursa šugavog psa i onda podići se gore i ući u devetnaesti vek sa svim tim problemima koje ljudi prave.

Ja volim ljude, a nisam blesav da ne vidim koliko su spremni da čine užase i da stalno srljaju u zlo, međutim, priča je u meni, ne lažem ništa, ali mogu da je učinim takvom da pomognem toj tužnoj dolini smrti

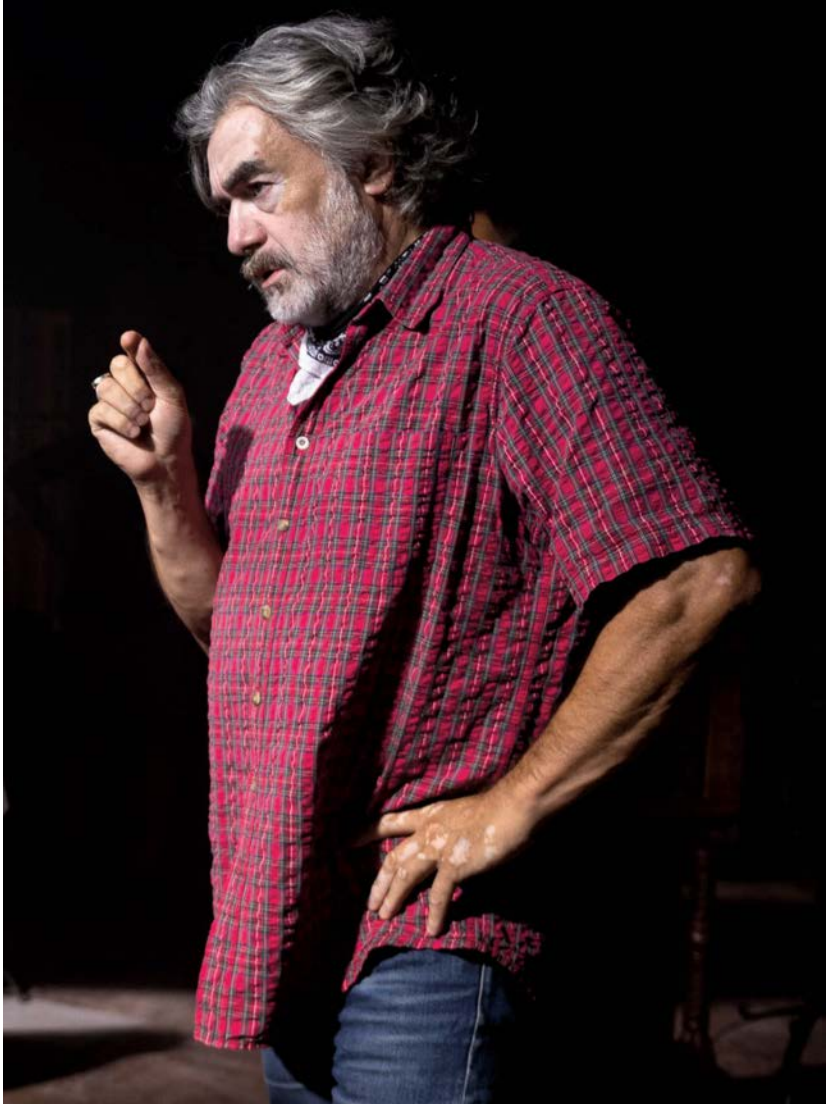
Centralna figura filma je Hadži Trifun, ali kad se odgleda film, gledalac ima utisak kao da ovde postoji više glavnih uloga. Možda i zato što su ženski likovi naročito iznijansirani. Koliko vam je bio važan taj odnos muških i ženskih likova/snaga?

Greh predaka je priča o Hadžiji Trifunu, ali Bora u stvari piše o ženama, zar ne? Svakako ovaj film ima složenu dramaturšku strukturu, nije to neka jednostavna priča bazirana na mukama jednog glavnog junaka i njemu suprostavljene grupe. Tu se u klasičnu strukturu narativnog filma upliće Bora sa svojim tajanstvenim svetom, sa motivima koji su često neizrecivi, sa likovima koji više kriju nego što pokazuju ono što misle. Filmovi koje ja volim (a očigledno i Voja Nanović) vole lepe žene i lepe muškarce. Film voli kada su stvari veće od života, uključujući likove ljudi. Ljudski likovi su i bukvalno uveličani u bioskopu, tako da ih mi iz mraka gledamo onako kako nikada nikoga ne možemo da vidimo u životu. Onda ti likovi imaju neke velike nevolje oko kojih se mi u publici brinemo, ali to ipak nisu naše muke, negde mi uživamo što možemo da ih posmatramo udobno zavaljeni u svoje stolice. Za te muke i probleme se pobrinuo Bora Stanković. Možda i njegova baka koja mu je pričala kako je to sve nekada bilo. Da, ovo je film u kome je u svaku takozvanu sporednu ulogu dušu udahnuo veliki pisac. Zato ovo nije Ljovisna, nego saga o jednom vremenu, gde su linije priče onakve kakve dolikuju klasičnoj književnosti, a savremenoj dramaturgiji.

Jedan od ključnih momenata je želja Hadži Trifuna da postavi zvono u crkvu. Turci mu to ne dozvoljavaju. Na koji način se ta neostvarena želja upisala u naš identitet, koliko vam je bilo važno da to istaknete u filmu?

Istorijski, prvo zvono u Srbiji postavljeno je na Sabornoj crkvi u Beogradu. Ceo Beograd se skupio da ga čuje, to je bilo sto puta veće nego kada su Roligstonsi imali koncert. A opet, Turci su toliko bili zastrašeni tim događajem da su, užasnuti, pucali u vazduh iz svih oružja sa Kalemegdanske tvrđave, da zagluše taj strašni zvuk koji toliko znači tim "bezbožnicima". Srbi tada već generacijama nisu čuli zvuk zvona. Čuli su ga samo Beograđani tako što bi preko reke iz Zemuna vetar ponekad doneo tihi zvuk rimokatoličkih zvona koja zvone ipak malo drugačije. Inače je zvuk zvona novotarija koja je prvi put upotrebljena ispred Aja Sofije. Caru Konstantinu su neki tadašnji inženjeri doneli tu bučnu novotariju, realno veliki naštimovan udarački instrument, metalnu perkusiju, i njemu se to dopalo. Od tada do danas sve to postalo je predmet dubokih i gotovo mističnih osećanja, jednima božanskih, drugima blasfemičnih. Teško je to danas i zamisliti, to uzbuđenje oko zvuka koje ispušta neko zvono. To smo Milena Marković i ja ubacili u našu verziju, kao neki Mekgafin za priču. Čak se scenario u jednoj verziji i zvao "Hadžijino zvono".

Utisak je da vam je stalo da u ovom filmu pokažete sav kolorit ne samo epohe, nego i onoga što zovemo našim kulturnim identitetom. Šta

vas najviše fascinira u tom kontekstu, kada je reč o ovoj konkretnoj priči, koja nije slučajno ispripovedana kao bajka?

Za početak, Bora Stanković uglavnom nije pisao o stvarima koje je sam doživeo već o pričama njegove bake koja ga je odgajila, dakle, o događajima koji su ozbiljno prethodili njegovom životu. Kao kada bi neko danas pisao o vremenu Beogradskog proleća i demonstracijama zbog Đoke Marjanovića. Tako je prošlost i smeštena tamo gde joj je mesto, u pripovedanje. A priče su lepše kada su bajke nego kada su novinarske dokumentarne reportaže. Svet je užasan, ali nekako ga ipak preživljavamo. Zašto u rane sipati so? Priče, to smo mi sada kada ih pričamo, priče nisu nešto što se desilo. Uvek od onoga koji priča zavisi šta slušalac dobija. Možeš Kleopatru prikazati kao neku kurveštiju, a možeš obući Elizabet Tejlor u paunovo perje. Nekome je zanimljivo to što je njegov deda brisao dupe starim novinama, a nekome da je baki pevao pod prozorom *Angelina bela Grkinja*. U stvarnosti su verovatno obe stvari istinite, ali od onoga ko priča priču zavisi šta će ostati u pripovesti. E, pa vidite, Bori, Voji, meni i stotinama ljudi koji smo učestvovali u pričanju ove priče, mi smo svi takvi neki ljudi, nama se svidelo baš ovako i publika će baš to gledati. Takvi smo mi, a stvarnosti je dovoljno svuda oko nas. I sam kulturni identitet je, u stvari, neka priča koju nam neko priča. Ja volim ljude, a nisam blesav da ne vidim koliko su spremni da čine užase i da stalno srljaju u zlo, međutim, priča je u meni, ne lažem ništa, ali mogu da je učinim takvom da pomognem toj tužnoj dolini smrti i dodam onoliko boja i lepote koliko imam na raspolaganju.

Šta vas najviše pomera u literaturi Bore Stankovića i mislite li da će ovim filmom dobiti nove čitaoce?

Bora je bio pisac koji je morao da piše. On je pisao ono što nikako nije mogao da ne ostavi nenapisano. Nije bio pisac od karijere. Nije uzimao guščije pero sa radnog stola od mahagonija i, zagledavši se u bistu svog omiljenog prethodnika, rekao sebi – sada ću da napišem moje novo remek-delo kome će se svi diviti. Bora je bio na opasnom tlu, zalazio u mrak, pisao je kao da je jedni svedok strašnog zločina, nečega što bi ostalo tajna ako on, ponekad mucajuci kao da ni sam ne veruje onom što je video, ne skupi hrabrost i kaže istinu u zapisnik. Zato ga mnogi nisu voleli. Pravili su se da ne razumeju o čemu priča, nego da je sve to neka pesma, rakija i folklor. Mislili su da tako mogu da se izvuku od strašne drame sa kojom ih je povezao kao učesnike. Ipak veliki, poput Andrića, Dučića, Vinavera, Skerlića, oni su videli da je Bora najveći i od onda ovi što su se plašili njegovog svedočenja imaju skoro instinktivnu potrebu da nešto smuljaju i minimalizuju ozbiljnost zaštićenog svedoka Stankovića. Siguran sam da će posle našeg filma mnogi uzeti da čitaju Boru, a svi koji su ga zaista i čitali da ga čitaju ponovo.

Mnogi su nakon ovog filma u tom usudu greha predaka videli vezu i sa našim aktuelnim trenutkom, u tom smislu da se nečista krv prenosi s kolena na koleno. Treba li da se pričuvamo takvih fatalističkih konstatacija?

Danas kada su i Andrić i Tesla razlozi da se stvari tabloidizuju, teško je pobeći od bilo kakvih konstatacija koje bilo ko može bilo kako da objavi. U stvari, nemoguće je biti van toga. Ljudi će u svemu pronaći razlog da sve bude još gore nego što jeste. Priča o Kainu i Avelju bi sigurno bila upotrebljena da se akteri aktuelnog trenutka pobiju međusobno. Sa energijom fanatika. U takvom okruženju teško je zamisliti veliku grupu ljudi koji međutim prave nešto sa željom da to bude lepo i dobro. Naravno, niko od nas koji smo pravili ovaj film nije ni nesvestan ni glup, samo smo bili u prilici da pričamo jednu od priča o Kainu i Avelju. U epizodi *Nečista krv – greh predaka*. Bazirano na delima Borisava Stankovića. Pričanje priča podrazumeva slobodu slušaoca da misli šta god želi. Međutim, mi se pak uzdamo u razne onostrane veštine kojima vladamo tako da misli i osećanja gledalaca vodimo kuda mi želimo.

Rekli ste da vas mnogo više od toga ko bi danas u Srbiji mogli biti Hadži Trifun, Cone, Tašana... interesuje ko su nam danas neprijatelji. Imate li neku opservaciju s tim u vezi, to jest, da li su nam uvek strane sile neprijatelji ili smo mi sami sebi najveći neprijatelji?

»

Ako o vremenu pod Osmanlijama mislimo da je to bilo četvorovekovno ropstvo, pitanje je da li su danas narodi i države suvereni. Ili na drugi način mogu da pitam: zašto se danas ne igra Nušić? Moglo bi se reći – neka prvi od vas koji se ne prepoznaje u Nušićevim likovima, neka taj prvi postavi neku od njegovih komedija i tako baci prvi kamen. Možda smo ubili Nušića u nama. Temeljno. Ili možda ovako – ako su ljotićevci bili grupa ljudi koji su prilično beskompromisno prihvatali ideologiju i svetonazore ogromne sile koja je u to vreme dominirala ovim delom sveta pa i mnogo šire, ko su današnji ljotićevci? Svakako ne grupa čudaka koja se posle osamdeset godina loži na Hitlera, već neka druga mnogo veća grupa koja veruje u dominantnu kulturu i ideologiju koja je svuda oko nas. I tako u beskrajon... I ovakva razmišljanja nisu o stranim silama nego o nama samima i načinu na koji vidimo sebe i svet oko sebe.

■ *Greh predaka* je priča o Hadžiji Trifunu, ali Bora u stvari piše o ženama, zar ne? Svakako ovaj film ima složenu dramaturšku strukturu, nije to neka jednostavna priča bazirana na mukama jednog glavnog junaka i njemu suprostavljene grupe

Ako ima nečega što sam na tu temu mislio dok sam radio *Nečistu krv*, to je onda citat mog omiljenog savremenog filozofa gospodina Fejsbuka koji glasi "It's complicated". Veoma je komplikovano. I uz to bih dodao da stare svete knjige nisu pisali glupi ljudi, kako to mnogi danas naivno misle.

Ima onih koje je funkcija Turaka u *Nečistoj krvi* podsetila na dramaturšku funkciju Indijanaca u filmovima Džona Forda (*Poštanska kočija* npr.), dakle, spoljašnja pretnja koja u prvi plan iznosi sve najgore i ponešto najbolje od "nas". Šta vi kažete?

Ha, ha ha... Pa sa tim da su Turci tada bili vlast, a Srbi Apači. Ah, Apači, to su danas borbeni helikopteri iste one armije koja je izvršila masakr kod ranjenog kolena. Perverzno zar ne? Kada kažem da su stvari veoma komplikovane, to je gotovo nežan opis tako očiglednih stvari. *Greh predaka* je priča o Indijancima ispričana iz njihove vizure. Ne ispričana u kontri od kaubojske verzije ili neka revanšistička verzija, neki inat, tuk na utuk, nego ispričana sa ozbiljnim razumevanjem razloga zbog kojih Bik Koji Sedi radi ono što radi. Jahanje konja je ono što najviše liči na filmove Džona Forda. Možda i veoma duboko obožavanje njegove umetnosti obostrano i od Voje i od mene. U svakom slučaju, ko ozbiljno ne poznaje umetnost vesterna taj dosta toga ne kapira. Specijalno mentalitet tako jedne velike dominantne sile kakva je SAD. Naš film zovemo *istern* i voleo bih da se za njega isto tako može reći u kontekstu Srba i komšijskih naroda i kultura.

Kako vidite stanje u kulturi pod upravom nominalne desnice, postoje li uopšte na ovdašnjoj političkoj sceni desnica i levica?

Znate šta, ovo je XXI vek i zna se kako stvari funkcionišu, bar što se posla i trgovine tiče. Vi se bavite poslom izdavanja nedeljne novine. Ovo što sada radimo zovete intervju sa nekim rediteljem, verovatno u rubrici kultura i verovatno na dve-tri strane. Iz mog ugla gledano, ja sam sada u poslu promocije bioskopskog filma koji očekuje premijera za koji dan. Ja sada predstavljam sebe ali i jedan veliki i skup projekat, koji su velikim delom finansirali poreski obveznici Srbije, svih političkih opcija. Na ovom filmu su naporno radile desetine i desetine profesionalaca više od godinu dana. Nije sasvim umesno u tom kontekstu da se bavimo političkom scenom. Premlad sam za salonska raspredanja, a prestar za aktivistička loženja. Inače, imam razna razmišljanja o levici i desnici, kao i o stanju u kulturi, ali nisam primetio da vas je to moje mišljenje baš nešto posebno zanimalo, pa ne vidim razlog da o tome pričamo dok najavljujem film. Ali da ne ispadne da sam sad neka izdajica svetonazora onih kojima prodajete novine, evo reći ću vam kratko – veoma je komplikovano. Nažalost, stvari nisu tako jednostavne kakve bi voleli da su oni koji pišu projekte za razne nevladine organizacije. Ili, mogu i duže. Najpoznatiji desničar svih vremena je bio šef partije koja je u svom nazivu imala reč socijalizam. Sa druge strane, najpoznatiji levičar sa ovih prostora je sedeo u Zagrebu sa ženom i sinom dok je rat besneo od septembra 1939. godine. Nekih godinu i po dana kasnije, a neposredno po napadu pokojne Nemačke a tada nacionalsocijalističke Nemačke na pokojnu Rusiju, a tada Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (da, ono R u SSSR nije Rusija, kao što mnogi misle, već republika), dobio je šifrovanu poruku iz NKVD-a, čiji je inače službenik bio. Kupio je avionsku kartu i seo na redovnu civilnu liniju Zagreb–Zemun, koju je tih dana uspostavila nacionalsocijalistička vlast. Onda je u belom odelu i sa urednim pasošem NDH (N je za nezavisnu, nekim lingvističkim čudom ne neovisnu) prešao Savu i otišao kod Ribnikara na Dedinje gde su uz viski doneli "odluku" da se podigne ustanak. Ostalo je istorija. Veoma krvava, stravično nečista i beskrajno grešna. Hm, usput možda veoma zanimljiv "neki drugi film". Za levičare ili za desničare? Na vlasti ili u opoziciji? Nominalne ili nezvanične?

Aplauzi, nagrada publike i pozitivne ocene nakon premijere na Paliću obećavaju uspešan bioskopski život filma. Ipak, bilo je i komentara da film deluje i kao dobar trejler za seriju. Šta vi kažete na to?

Dvadeset i prvi vek. Da smo u dvadesetom, takvi komentari bi bili da li je bolja knjiga ili film. Sada kada smo svi mutirali u neke homo ekranuse i razvili preciznije perceptivne aparate za procesuiranje dramskih sadržaja sa ekrana, komentari će prirodno biti o filmu i seriji. Naš film se bavi periodom Hadži Trifuna, onda sledi priča o njegovim sinovima i na kraju o Sofki. Žika Pavlović nam je govorio da dobar film ima sto mana, a loš samo jednu – ne valja. *Nečista krv* je odličan film. Moglo bi se možda reći da je verzija Kopoline *Apokalipse sad* iz 1979. od dva sata bila trejler za *director's cut* verziju od četiri sata, koja se pojavila dve decenije kasnije. To je moj komentar na takve komentare. ¶

ALEKSANDRA ĆUK

Od linčovanja do vinčovanja

Nasilno prekidanje promocije romana Svetislava Basare jedan je od simptoma uznapredovale "deponizacije" srpskog društva, politike i kulture

Kada je početkom ove godine *Kontraendorfin* Svetislava Basare dobio NIN-ovu nagradu za roman godine, digla se na noge cela naša nacionalno svesna književna kuka i motika, potpomognuta i podstaknuta medijima, da dokaže kako ova knjiga nije zaslužila nagradu već isključivo prezir, zbog toga što je u njoj pisac "surovo nasrnuo" na srpske literarne velikane: Desanku Maksimović, Ivu Andrića, Vuka Karadžića, Dobricu Ćosića... Nema ko se nije oglasio, samoinicijativno ili na poziv novinara, da prokomentariše roman-"bedastoću", zaobilazeći činjenicu da živimo u poodmaklom 21. veku, i da su iza nas stoleća u kojima su pisci u svoje knjige metali sve provokacije ovoga sveta, i bez obzira na to postajali visokopoštovani klasici. Ipak je delovalo da će slučaj "Anti-Kontraendorfin" ostati "u četiri zida" onih građana koji imaju običaj da čitaju knjige, a kojih u Srbiji ipak nije previše. Nije izgledalo da će ova "književna rasprava" prouzrokovati nasilje "na terenu", odnosno aktivirati profesionalne branioce Srpstva, koji su u prošli petak prekinuli promociju Basarine knjige u Aranđelovcu, i pritom izvređali autora. Hteli su ovi nasilnici koji su, kako se ispostavilo, članovi političke organizacije "Zavetnici" da prekidom tribine – kako vele – zaštite naše književne velikane Desanku Maksimović i Ivu Andrića, ali i da spreče da slučajno njihova deca – koja, uzgred, najverovatnije imaju slobodan pristup bezmalo celokupnoj porno-industriji na internetu – čitaju nešto tako "strašno" i "nepatriotsko" kao što je Basarin roman.

Deo javnosti i neke manje političke partije osudili su ovaj incident, ali ga je većina – mora se primetiti – prećutala. Neki zbog toga što su bliski vlasti, pa im je ćutanje u opisu posla, neki zbog goreapostrofiranog patriotizma, a neki zbog toga što smatraju da je ovaj incident "okršaj ultradesnog i proevropskog krila Vučićevog režima",

(NE)KULTURNO PREVASPITAVANJE U PAPUČAMA: "Zavetnici" i S. Basara
Foto: *youtube.com*

aludirajući na to da je Basara kolumnista prorežimskog "Kurira" i da u svojim (opet provokativnim) kolumnama nikako ne štedi opoziciju. Neki će, čak, reći da je incident pripremljen da bi se skrenula pažnja sa drugih, važnijih događaja. Sa druge strane, "Večernje novosti", koje su bile perjanica kontraendorfinske moralne panike, ovako su izvestile o nasilnom prekidu promocije: "'Zavetnici' su prekinuli promociju sporne knjige Svetislava Basare u kojoj se pljuje po Srbiji i njenim velikanima."

Promocija je inače upriličena u okviru poznate smotre "Mermer i zvuci", a mediji su preneli reči organizatora da je ovo prvi put u 56 godina matoroj manifestaciji da je neki njen program – prekinut. Ali ovo svakako nije prvi put da je u Aranđelovcu nasilno obustavljena javna tribina. Ovo mesto je, izgleda, "zabranjen grad" za sve one koji su drugačiji, odnosno koji nisu, u propisanoj meri, patriote. Podsetimo da je u decembru 2007. godine u ovom gradu, u Domu kulture, prekinuta promocija emisije "Peščanik", a da su govornici u poslednjem trenutku uspeli da izbegnu linč koju je pripremala poveća grupa "nacionalnih radnika", među kojima je najviše bilo pripadnika Srpske radikalne stranke i Nove Srbije, partije Velje Ilića. Autorke emisije i njihovi gosti utekli su samo nekoliko trenutaka pre nego što je u salu uletela rulja, i tako uspeli da izvuku živu glavu.

Inače, duga je istorija prekidanja "nepoćudnih tribina" u Srbiji: počev od "legendarnog" razbijanja glave književnika Mirka Kovača 1990. godine u Beogradu, na promociji reformista, preko upada neonacista na antifašističku tribinu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 2005. godine, pa do prošlogodišnjih događanja u Šapcu, kada su aktivisti naprednjaka redovno prekidali i ometali tribine na kojima je kritikovana vlast. Ali – ako nas pamćenje ne vara – *Kontraendorfin* je prva književna promocija "u novijoj istoriji" koja je nasilno prekinuta.

AKO JE BASARA ZABRANJEN, SVI SMO ZABRANJENI

Komentarišući rasturanje književne promocije u Aranđelovcu, sociolog Aleksej »

Kišjuhas podvlači da je Basara "nesumnjivo jedan od najvećih savremenih srpskih pisaca". Po njemu, činjenica da se dogodio ovaj incident, praktično zabrana ovog autora, mnogo više govori o karakteru srpskog društva nego o ovom piscu.

"U pitanju je prvorazredan skandal i skaradnost, ali i zlo i naopako koje naše društvo uopšte ne doživljava na taj način. Zašto to nije bila bukvalno prva vest na državnom servisu i ostalim masovnim medijima i naslovnim stranama? U tome se pronalazi kumst ili esencija svih naših društvenih problema. Da li to možda iznova zabranjujemo pisce? I gde su usput nestali svi ti narajcani antikomunisti? Konačno, ako je jedan Basara zabranjen, svi smo mi zabranjeni", ističe Kišjuhas u razgovoru za "Vreme".

Pravnik i nekadašnji direktor Fondacije za otvoreno društvo Milan Antonijević takođe smatra da aranđelovački slučaj dosta toga govori o našem društvu, koje je "proizvod konstantnih kriza i sukoba u poslednjim decenijama". On ističe da, spram njih, "ova kovid kriza u kojoj živimo zaista izgleda kao 'smešan virus'".

"No, kako nasilje, pozivi na linč nisu nimalo smešni, moramo se pozabaviti uzrocima, kao i odsustvom terapije koju najefikasnije propisuje i sprovodi država, a pojedinci joj u tome mogu pomoći ili odmoći. Naravno, pod uslovom da država, gde god da se krije, to iskreno želi i ukoliko joj ovakvi incidenti zapravo ne odgovaraju. Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) je prisutan kod mnogih koji su ratovali devedesetih ili bili u središtu sukoba, proterani i poniženi. Sa njima niko ne radi, njihove porodice to iznose same, bez podrške države. Da mnogo ne nagađam, ali možda je bar jedan od tih mladih ljudi anti-kontraendorfinaša baš sin nekoga od tih zaboravljenih, skrajnutih sa prve linije fronta", kaže Antonijević za "Vreme".

Novinar Slaviša Lekić, u razgovoru za "Vreme", incident posmatra u kontekstu aktuelnih događanja i ističe da se nivo razvoja koji je doseglo srpsko društvo danas "komotno" može nazvati – "zrelom deponizacijom". Lekić kaže da je cela Srbija "zapravo pretvorena u jednu ogromnu deponiju neodgovornosti, nemara, mržnje, gneva, očaja, antagonizma, odijuma...".

"Danas zbog nemara izbije incident u Vinči, sutra bukne ogranak deponije na stadionu u Novom Pazaru, gde se veliča Srebrenica i skandira ratnim zločincima, prekosutra je to promocija književnog dela, gde mentalni đubretari patroliraju čuvajući nevinost Desanke Maksimović, Pink tradicionalno gori, tamo roštiljaju poznavaoci Belivuka i ćevapa, onda bukne ogranak deponije u Srpskoj naprednoj stranci čiji članovi optuže opoziciju za podmetanje požara na deponiji u Vinči... i tako u krug, dok britve ne izvadimo i oči ne povadimo", kaže Lekić, dodajući da se dugo već "gušimo u dimu požara na raznim lokacijama deponije Srbija" i da smo, po svemu sudeći, "oguglali na taj svakodnevni smrad, pa menadžment deponije nema razloga za bilo kakvu vrstu straha".

Danas zbog nemara izbije incident u Vinči, sutra bukne ogranak deponije na stadionu u Novom Pazaru, gde se veliča Srebrenica i skandira ratnim zločincima, prekosutra je to promocija književnog dela, gde mentalni đubretari patroliraju čuvajući nevinost Desanke Maksimović, Pink tradicionalno gori, tamo roštiljaju poznavaoci Belivuka i ćevapa... —Slaviša Lekić

ULTRADESNIČARI LOVE U MUTNOM I KUPE MRVICE SA STOLA

Svetislav Basara u kratkom razgovoru na naš list takođe podseća na događaj od pre 13-ak godina kada je u Aranđelovcu nasilno prekinuta promocija "Peščanika". Podseća da je tada na vlasti bila Demokratska stranka i da je upravo ova stranka, "sa Tadićem na čelu", bila ta koja je "širom otvorila vrata ovakvim i sličnim desantima".

"Prisetimo se. Kada je neki javni tužilac smogao hrabrosti da pozove Koštunicu na informativni razgovor na okolnosti Đinđićevog ubistva, grupa zavetnika, isto tako primitivnih, ali moćnijih od aranđelovačkih, upriličila je peticiju protiv toga. Tužilac se povukao. Tadić nije prstom mrdnuo. On je, dakle, državu i institucije, koje su bile tek u zametku, predao raznoraznim zavetnicima. To se zaboravlja, a ne bi smelo. Što se tiče ultradesničara – oni love u mutnom i kupe mrvice sa stola. Ranije za Koštunicu, sada za Vučića", kaže Basara.

Hrvatski književnik Miljenko Jergović je sa Basarom objavio tri knjige međusobnih prepiski, u kojima, između ostalog, ova dva autora analiziraju odnose između Srba i Hrvata, njihove sličnosti, odnosno "patologiju malih razlika". Kada je pročitao *Kontraendorfin*, Jergović je konstatovao da bi kultura koja ima Basaru trebalo da bude ponosna. Komentarišući za "Vreme" incident u Aranđelovcu, Jergović kaže da "biva i toga da takvi kao što su ovi u Aranđelovcu brane Andrića od Basare, to jest da brane jednoga istinskog pisca od drugoga istinskog pisca".

"Kao što biva i toga da brane Desanku Maksimović od istoga tog Basare, koji se usudio u svoju knjigu unijeti jedan trač, jednu povlaštenu legendu srpske književnosti, koja se desetljećima prenosila među srpskim piscima, izdvajajući ih tako od naroda, jer narod u pravilu nema pojma ni o svojim piscima, ni o njihovim legendama. Problem je, međutim, što branioci Andrića i Desanke o njima dvoma nemaju pojma, dok su od Basare pročitali samo tu jednu inkriminiranu stranicu, na koju su se pozivali prekidajući skup. Ali nisu shvatili ni šta na toj jednoj stranici piše. Istina, da jesu, bili bi mnogo više uvrijeđeni, i još bi grđe na Basaru nasrnuli. Jer bi znali da Basara ne piše o Ivi Andriću i Desanki Maksimović, niti o njihovim životima i djelima, nego on piše upravo o zavetničkim predodžbama i predstavama Andrića i Desanke. On piše o slikama

koje u svojim glavama imaju oni koji ništa ne čitaju, ali sve znaju. Andrić i Desanka utvare su iz njihovih glava, utvare jedne agresivne, nenačitane i praznoglave kulture, spremne da brani svoje velikane od budućih svojih velikana. U mitologiji, u kulturnom i književnom bestijariju tog svijeta temeljna razlika između Ive Andrića i Svetislava Basare je ta što Andrić drži jezik za zubima. Jednoga dalekog, što daljeg budućeg dana, kada Basara bude držao jezik za zubima, branit će oni i njega. Na jednak način, možda opet u Aranđelovcu. Samo se ne zna od koga. Zavetnici su, za razliku od Andrića i Basare, besmrtni. Upravo zato što ništa pametno ne čitaju, i nemaju svijest o smrti. Oni i iz grobova brbljaju i nasrću. Basara, Andrić, pa i Desanka Maksimović, kadtad zašute", kaže Jergović.

HOĆE LI NEKO ODGOVARATI?

Na pitanje da li očekuje da neko odgovara zbog prekida promocije *Kontraendorfina*, Antonijević podseća da je policija najavila podnošenje tužbe, da tužilaštvo za sada ćuti, i da on "ne bi da radi posao tužilaštva i pojašnjavao da li ima ili nema krivičnih dela u onome što se desilo u Aranđelovcu".

"Ovo nije borba zaštitnika ljudskih prava protiv nasilnika koji prekidaju promociju knjige, već je pitanje da li će država, oličena u tužilaštvu, Vladi, brojnim ministarstvima – jasno reagovati. Afera Anti-Kontraendorfin može ostati samo još jedan incident u kojem kao imamo dva ekstrema, one koji bi da prekidaju tribine, napadaju i prete, i druge koji bi da zaštite prava i slobode građana i eventualno da omoguće Basari da predstavi svoju knjigu, koju je nadam se neko od napadača u celosti pročitao, dalje od 14. strane, na kojoj nam je sinula Desanka Maksimović u svoj svojoj ljudskosti, tananosti i životnosti. Priču o tome da su slobode i prava ekstrem, poput rušilačkih i destruktivnih grupa, protura upravo onaj ko želi da vam slobode i prava uzme", kaže Antonijević.

Rekli smo već da je veći deo javnosti iz različitih razloga odbio da osudi incident u Aranđelovcu. Basara to kratko komentariše: "To je tako zato što je tako, a zato što je tako uvek je ovako!" ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Skoro pa odličan i istinski loš

***Bez naglih pokreta* Stivena Soderberga i *Stari* M. Najta Šamalana**

Bez naglih pokreta

Dobro je – (i dalje) ima dobrih vesti, kao i pero-lakih zaključaka. Evo, recimo, i dalje ima novih filmova, a među njima i onih koji mogu da predstavljaju dokaz važnosti kontinuiteta u radu autora sasvim temeljno potvrđenih dometa. S druge strane, i dalje ima i dobrih i veoma značajnijih knjiga koje su isti mah i izdavački poduhvati. I, nadasve, i dalje ima gledalaca (i, naravno, čitalaca) kadrih da tako nešto zamete i isprate.

U konkretnom smislu, upravo izneti sudovi mogli bi da budu ovaploćeni ovako – autori kalibra Stivena Soderberga i M. Najta Šamalana i posle nekoliko decenija delanja i dalje iznalaze i/ili dobijaju prostor da iznova pred gledateljstvo iznesu svoje viđenje filmskih svetova, a ti su prikazi, kao i uvek kada je o toj dvojici reč, lako i u trenu primetno visoko estetizovani. S druge strane, u knjižare je pristigla i nadaleko čuvena i voljena studija *Priča – Sadržaj, struktura i principi scenarija* Roberta Mekija (prevela Aleksandra Kostić, objavio Filmski centar Srbije), a ono što se među njenim stranicama može naći nepobitno je referentno i kada se u žiži nađu dometi novih filmova autora ranga Soderberga i Šamalana, dakle, autora kojima su žanrovska čistota i artikulisanost visoko na listi polaznih stvaralačkih prioriteta. Tako ćemo u *Priči...* zateći i sledeće Mekijevo zapažanje: "Od energije koja dolazi iz želje protagoniste nastaje kritičan element sklopa priče, poznat pod nazivom *kičma* priče (to jest *linija koja sve povezuje* ili *konačni cilj*). Kičmu čine dubinska želja protagoniste i njegov napor da ponovo uspostavi ravnotežu u svom životu. Ona je primarna ujedinjujuća sila koja drži na okupu sve ostale elemente priče..." »

Dabome, želja protagoniste neke filmske priče u zamašnoj meri proizilazi iz želje udarnih autora da načine film baš tog ili ovog tipa, profila ili ustrojstva; tako je krajnje očigledno da je Stiven Soderberg, autor zavidne radne energije, ali zbunjujuće učestale potrebe da se autodramski u javnosti navodno oprašta od rada na filmu, u slučaju filma *Bez naglih pokreta* (*No Sudden Move*), jednog od najprefinjenijih premijernih filmskih naslova iz ponude servisa HBO Max, naprosto želeo da stvori (još jednu) apoteozu klasičnog noir-filma. U tom pogledu, Soderberg je u tom svom naumu u potpunosti i uspeo – *Bez naglih pokreta* jeste ostvarenje koje ubedljivo prevazilazi početne okvire smislene stilske vežbe na temu lakoće ovladavanja stilskim i mikro-žanrovskim tropama, koje onda stiže i do tačke filma koji sasvim valjano i uverljivo funkcioniše i mimo okvira filma koji je na prvom mestu odraz postojanih fascinacija i preferenci ključnog autora i koji se da gledati i vrednovati i u vidno širem kontekstu, pa bilo to i unutar opsega kognitivnih i filmofilmskih svetonazora i ograničenja onih koji slabo mare ili možda ni nisu dovoljno upućeni u finese noira (pa pritom još i retro-noira), odnosno, njegove i dalje validne i dragocene baštine. Soderberg je već pokazao zavidno umeće na planu kreativno ambiciozne rekreacije sveta ponajpre neonoira (na primeru izvrsnih filmova *The Undernearth*, *Out of Sight*, *The Limey*), ali i konkretno retro-noira (*The Good German*), a u filmu *Bez naglih pokreta*, skupa sa scenaristom Edom Solomonom, možda i najprepoznatljivijem po radu na trilogiji o putovanjima kroz vreme zgubidana Bila i Teda, ali i po izvornim *Ljudima u crnom*, stvorio je bespogovorno veran i detaljistički ustrojen omaž klasicima žanra. Ta odanost tom, kako je lako opaziti, i dalje vitalnom šnitu evidentna je u svim dimenzijama – zaplet, uključujući i brojne i brižljivo ritmički tempirane preokrete, u potpunosti je uronjen u svet noir-prikaza nedostatnosti ljudske prirode, u srcu narečene priče ovde je isprva jednostavna potka o, reklo bi se, prostoj ili barem rutinskoj pljačkaškoj akciji nekolicine pozvanih tvrdokornih profesionalaca koja će se nužno izroditi u ogromnu komplikaciju sa sijaset žrtava, a, sasvim očekivano, i na planu stilskog "pakovanja" sve je u savršenom saglasju sa onim što se možda već i prepoznaje kao datost na dva plana – na planu današnjeg bavljenja nasleđem izvornog noir-filma, te na planu onoga što se u jednom tako koncipiranom poduhvatu očekuje od Soderberga, dakle, autora koji nedvosmisleno u sebi spaja ono najvažnije – zrelost, veštinu, verziranost i autorski žar.

Stari

Bez naglih pokreta sve to dosta brzo očita, te gledalac onda može da se usredsredi na takođe očekivano besprekornu egzekuciju; Soderberg mirnim ritmom "plovi" kroz to more stilema i tropa pomenutog podžanra, istovremeno u drugom planu stvarajući i ubedljiv i intelektualistički obojen filmski esej, naravno, na temu, specifičnosti noira kao neprolazno učinkovitog i plodonosnog terena kada se na umu ima oblikovanje priče o sveopštem mraku i ljudskim slabostima a pod krinkom priče koja neizostavno nudi dinamičnost i uzbudljivost jasno žanrovski ocrtane i profilisane priče. Ovo je na uzorku nekoliko poslednjih godina najuspeliji Soderbergov autorski rad, koji u isti mah služi još jednoj iznimno važnoj svrsi – buđenju poriva kod kinoljubaca da se vrate klasicima žanra, na primer, zlatnim ostvarenjima kao što su bili i jesu *Out of the Past*, *Detor*, *Night of the Hunter*... Sa poslednje pomenutim Soderberga povezuju naglašena likovnost i ta gotovo pa fetišistička predanost detaljima koji u mnogome prevazilaze puke zahteve minuciozne postavljene rekreacije ere. U tom ključu su i odlični glumački dometi Dona Čidla, Benisija del Tora, Dejvida Harbura, Džona Hema, Džulije Foks, Kirana Kalkina, Brendana Frejžera, Ejmi Simic... dok u segmentu u kome se pojavljuje nepotpisani Met Dejmon Soderberg lako i promišljeno uspeva da priču i prateća i potporna značenja ovog svog filma izdigne na nivoa polemisanja sa socijalnim nepravdama kao duboko ukorenjenim falinkama čovečanstva (ili makar zapadne civilizacije kao njegovog najupitnijeg dela). Ukupno gledano, *Bez naglih pokreta* jeste vrlo dobar film, numerički gledano, nesumnjivo jaka i čitavim tokom umalo pa dvosatnog trajanja postojana/ujednačena četvorka, kome i kojoj, pak, možda nedostaje faktor iznenađenja, možda i neka autorska "neravnina"; naprosto, sve i da nas to čini zakeralima koja ne mogu da odole da cepidlače uvek i na svakom mestu, ovako precizno i čvrsto ustrojena Soderbergova oda krasotama i potencijalima tog mikro-žanra u svoj toj žanrovskoj čistoti i besprekornosti na mahove ostavlja utisak gotovo pa metatekstualnosti u odnosu na ono što znamo iz tog domena istorije filma.

S druge strane, M. Najt Šamalan, autor kanda nepresušne potrebe da silno i često pravi ogromne oscilacije na polju krajnjih dometa pojedinačnih filmova čak i unutar iste decenije, filmom *Stari* (*Old*) ponudio je možda i najkrupnije razočaranje čitave ove filmske sezone. Nakon što je (filmovima *Bakina kuća*, *Split* i *Glas*) definitiv-

no popravio svoje pozicije i kod kritike i kod publike (računajući tu i one zahtevnije filmofile, potpuno svesne tih njegovih lutanja) Šamalan je uspeo da stvori istinski loš film kojeg nije preterivanje staviti u ravan čak i sa do ovog trenutka neprevaziđenom brljotinom i besmislicom kakav mu je bio zloglasni film *Događaj* (*The Happening*). Naprosto, za *Stare* bi se teško moglo reći i da predstavlja niz i skup silno propuštenih prilika, a od kojih su neke bile i čisti ziceri; pre će biti, i sve govori u prilog tom viđenju, da je u pitanju mrtvorođena, a onda i nedovoljno artikulisana ideja koja se očekivano otela kontroli, a sve to sa, kažu, izvrsnom grafičkom novelom *Kule od peska* (objavljenom i kod nas) kao izvorištem i idejnim korenom.

Šamalan odatle preuzima tu polaznu dramaturšku začkoljicu – grupa naoko tu slučajno okupljenih turista sreće se na skrajnutoj plaži koja će neznatno kako i zašto učiniti da svi počnu da neverovatno brzo stare, gubeći pritom i zdrav razum i ogroman deo identiteta na koji su svikli ili tek krenuli da se svikavaju, ali namesto očito veoma potentne alegorije o sveopštoj prolaznosti kao neumitnoj kismetskoj bukagiji svih nas, Šamalan, autor remekdela Šesto čulo i *Nesalomivi*, ponovo zabasava na teritoriju isforsirane i samosvrsishodne začudnosti koje potom otvaraju put ka nizu diskutabilnih rešenja i zahvata, te sveukupnoj i veoma iritantnoj artificijelnosti, pa čak i sumanutoj potrebi da se tako koncipirana priča (a reč je o ciljano svedenom visokom konceptu) potera i put persiflaže. Sve upravo pobrojano, uključujući i nerezonsku hiperakumulaciju motiva, odnosno, lako zametljivu impresiju da Šamalan, ne uspevajući da utemelji i zauzda već prisutne motive, poseže za novim i onda sasvim izlišnim dodacima i ukrasima. Nimalo iznenađujuće, na tom vratolomnom putu ka sveopštoj jalovosti i promašenosti izgubila se i žanrovska profilisanost, a Šamalan je iznova pokazao taj svoj kamikazoliki poriv da od gotovog pravi veresiju i da svoj ionako sizifovski teret ponovo dogura u podnožje brda, kanda željan novih i pogibeljnih dokazivanja, a sve to u trenutku kada se našao na stazama kreativnih pobeda. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Zabavna antropologija “muljanja”

Miloš Matić: *Preduzetništvo i kultura*; Dosije studio i Univerzitet u Beogradu, 2020.

Da se knjiga antropologa Miloša Matića pojavila bez naslova, da se, recimo, kao NIN onomad, pojavila s belom naslovnom stranicom, privukla bi, nesumnjivo, više čitalaca nego što ih privlači ovim i ovakvim naslovom. Naslov *Preduzetništvo i kultura* čista je antireklama: one koji se bave kulturom (šta god to značilo) “preduzetništvo” će instantno da odbije (jerbo se “kulturnjaci” bave uzvišenim stvarima, a ne tamo nekim muljanjem), preduzetnici ionako ništa ne čitaju (pošto moraju da muljaju), antropolozi neće ni stići do podnaslova “Antropološka analiza ekonomskog ponašanja preduzetnika u Srbiji”, tako da će možda samo neradoznala (ali ponosna) rodbina da stavi knjigu u vitrinu regala kako bi tamo, nepročitana, pravila društvo porcelanskim balerinama, šoljicama za kafu i kristalnim čašama koje se nikada ne koriste (da se ne izraubuju). Između korica ove knjige s nesrećno odabranim naslovom, međutim, nalazi se izrazito kvalitetan tekst, pisan uz poštovanje strogih akademskih zahteva – ali nipošto dosadan – jezikom kojeg se ni Ivan Čolović ne bi postideo, s energijom koja isijava sa svake stranice i s odmerenošću koja odaje počast naučnom nervu. Reč je, naime, o odličnoj antropološkoj studiji, o prerađenom doktorskom radu koji, između ostalog, ostavlja nešto nade da na Univerzitetu postoji još po koji džep otpora najezdi varvara i falsifikatora. (Matić je, da dodamo, odmah sebe diskvalifikovao kao budućeg ministra policije, vojske ili ekonomije, ali sam je kriv.)

Dominantna metodološka Matićeva perspektiva je genealoška. Analizu preduzetništva on počinje sa jugoslovenskim socijalizmom kada je preduzetništvo bilo ideološki suspektno – jer na privatnu se svojinu u socijalizmu nije dobro gledalo – preko tranzicionog perioda kada se rađanje kapitalističkog sistema meša s mafijaškom logikom, do današnjih dana kada je mafijaška logika, u raznim svojim oblicima (očuvanje nacionalnog identiteta, na primer) prevladala. Odmah valja reći da Matićevi zaključci nisu u ovoj meri eksplicitni, te da su odlike njegovog pristupa, kao što je rečeno, odmerenost i naučna akribija, ali posledice su ponuđene kao na tacni. Ono, dakle, na čemu pisac insistira jeste kontekst, ili, drugim rečima, kultura u širem smislu. Autoritaran socijalistički kontekst ne dopušta slobodan razvoj preduzetništva, ali jugoslovenski socijalistički model, kao verovatno najmekši u socijalističkom bloku, ne proganja sistematski one koji muljaju sa strane, pa će neka vrsta protopreduzetništva, na ivici zakona, ili čak izvan njega, ipak biti moguća. Ljudi su se, kako bi se to reklo, snalazili. Pored posla u državnoj službi – drugih službi nije ni bilo – u Pošti, na primer, oni su se bavili i unosnijim poslovima, preprodavali bi video-rikordere, na primer. Ili bi se, kao maskom, zvanično bavili nekavim zanatom – sarač, na primer, ili šnajder – možda bi imali i svoju radnju, ali im je glavna aktivnost bila nešto drugo (preprodaja video-rikordera, recimo). Novac dobijen od ilegalnih ili polulegalnih aktivnosti menjali su, uglavnom ilegalno, za valutu čvršću nego što je bio dinar ili su kupovali zlato (sve to ispod tezge) da bi novac čuvali u slamarici ili, u boljim slučajevima, u inostranim bankama. Po padu socijalizma, oni koji su na takav način došli do znatnijeg novca, odmah bi krenuli dalje i počeli da ulažu – i dalje u zakonski vrlo nestabilnoj situaciji – da bi, kako to već biva u smutnim vremenima, »

dolazili do još više novca ili, češće, propadali. S jedne strane, Matić svoje analize potkrepljuje izabranom literaturom, ali, s druge, vodeći se metodom posmatranja s učestvovanjem – a već po prirodi stvari život na ovim prostorima pretpostavlja učestvovanje – obavlja razgovore, što spontane, što namerne, s iskusnim preduzetnicima ili preduzetnicima u pokušaju. Uzgred, metoda posmatranja s učestvovanjem omiljena je antropološka metoda još od doba pionira ove nauke, jedino što Matić, za razliku od svog velikog kolege Bronislava Malinovskog, na primer, ne posmatra ljudoždere po amazonskim prašumama i ne učestvuje u njihovom životu (nadati se ne i u prehrambenim navikama), nego razgovara sa svojim manje ili više dovitljivim zemljacima. Ozbiljnost svoga poduhvata autor podgrađuje pozivajući se na uticajne teorije i teoretičare, posebno na Jozefa Šumpetera koji mu je poslužio kao neka vrsta vodiča u stvarima ekonomskim, ali jednako su zanimljiva i njegova pozivanja na Karla Polanjija, Ivana Čolovića ili Ildiko Erdei (uz čitav niz kvalitetnih autorki i autora).

S promenom konteksta, dakle, menja se i preduzetnički model, socijalizam je zamenjen nacionalističkim autoritarnim režimom, ali takozvana realnost nametnula je državi promenu ekonomskog modela, što znači i prinudu kakvog-takvog zakonskog uređenja ekonomskih tokova. Posebna dragocenost Matićevih analiza, uprkos podnaslovu, jeste što ekonomska perspektiva ne odnosi prevagu nad, recimo, psihološkom ili antropološkom perspektivom, niti se autor prepušta jednoličnom naučnom govoru koji ne vodi računa o komunikativnosti, te je tekst u svakom svom segmentu prohodan i, valja naglasiti, dinamičan (zabavan). Vrlo inventivno i smelo Matić u svoj tekst upliće naizgled sporedne motive poput, recimo, slave kao sredstva za stvaranje simboličkog kapitala. Da podsetimo, u socijalizmu se na običaje religijskog porekla gledalo s podozrenjem i neprijateljstvom, ali ni jednoj konfesionalnoj zajedinici nije bilo, strogo uzev, zabranjeno da upražnjava religijske običaje ako se to radi dovoljno diskretno, to jest. Slava, međutim, u postsocijalizmu, a naročito nacionalizmu, nadilazi svoju tradicionalnu ulogu, pretvara se u tradicionalistički spektakl i postaje nekom vrstom višenamenskog okupljanja zgodnog, između ostalog, i za sklapanje poslova. Odmah uz slavu, a s buđenjem nacionalizma, dolazi i priča o domaćoj hrani i domaćim proizvodima, što Matić krajnje vešto koristi da bi pokazao kako je reč o instrumentalizaciji s pogubnim ekonomskin posledicama. Kako se, dakle, iz postsocijalističkog haosa prešlo u nacionalistički haos, i kako je država, takva kakva je bila (a nije bila nikakva), uspela da podivljalo i neregulisano tržište ipak nekako ustroji, sa svim odlikama paradržavnog kartela, posebno je zanimljiv segment ovoga teksta.

Pad nacionalističkog Miloševićevog režima i uspostavljanje prve republike u istoriji Srbije – dakle, još jedna promena kulturnog modela – donelo je novu promenu preduzetničkog modela, uspostavljanje racionalnijeg i slobodnijeg konteksta (uz ogromne probleme koje je stari režim pravio), ali republika nije dovoljno dugo poživela da bi nametnula civilizacijska pravila igre. Pad republike značio je i pad u varvarstvo, a preduzetništvo je, kao u doba Miloševićevog režima, ponovo izručeno paradržavnom kartelu.

Korisnu, pametnu, dobru knjigu napisao je Miloš Matić. ¶

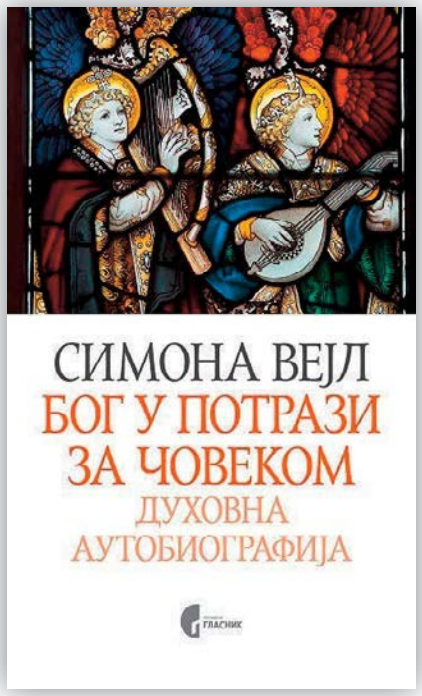
IVAN MILENKOVIĆ

Gledati nesreći u lice

Simona Vejl: *Bog u potrazi za čovekom*; prevela Aleksandra Mančić; Službeni glasnik, Beograd, 2020.

"Patnje širom sveta opsedaju me i preplavljuju toliko da uništavaju sve moje sposobnosti i jedini način na koji mogu da ih oživim i oslobodim se te opsesije jeste da sebi pribavim pozamašan udeo opasnosti i muka."

Stoičko (a i ničeansko) geslo da vrednost ili utemeljenje neke teorije treba da se potvrdi u vlastitom životu mislioca, danas je svakako nepopularno shvatanje koje je, s razlogom, teško zastupati. Pa ipak, u ovom slučaju teško je ne ceniti stremljenje i snagu volje koja stoji iza jedne lucidne, prodorne i blistave misli, kakva je bila misao Simone Vejl. Godine 1934. Simona Vejl uzeće odsustvo u školi u kojoj je radila, kako bi provela godinu dana radeći u fabrici, za trakom. Posećivaće logor za vijetnamske radnike u Marseju kako bi im dala bonove za snabdevanje. Više puta će, bezuspešno, insistirati da je kao špijuna šalju na misije u okupiranu Francusku tokom Drugog svetskog rata, iniciraće ideju da bolničarke među kojima bi, naravno, bila i ona, budu uz borce na samom frontu (suvišno je reći da je ideja odbijena). Umreće 1943. godine tako što će, ležeći u bolnici iznurena bronhitisom, odbijati da jede.

Filozofija je za Simonu Vejl, kako vidimo, nesumnjivo stvar akcije, prakse i principa. To ipak ne treba da nas zavara da pomislimo kako iza ovog konstantnog poziva na akciju (koji nesumnjivo odražava nemir) ne stoji jedno impozantno teorijsko tkanje. Delanje nadograđuje i potvrđuje teoriju, ali sav angažman nipošto neće u drugi plan staviti britkost uvida kojima je odisala misao Simone Vejl. Delo *Bog u potrazi sa čovekom* nosi podnaslov *duhovna autobiografija*, zato što ono upravo i jeste otvaranje duše koje će inspirisati mnoge umove, da bi joj oni, potom, odali direktno priznanje: Alber Kami, Emanuel Levinas, Đorđo Agamben, Žorž Bataj, Vitold Gombrovič... neki su od njih. Ideje što ih iznosi u svom izlaganju daju za pravo da Simonu Vejl nazovemo hrišćanskim mistikom. Ona sama prepoznaće mistiku kao nepravedno osuđenu, pa čak i istinitiju veru – mistika koja se ogleda u mnogo čemu, ali prvenstveno u *neposrednosti odnosa* – što je upravo ono čemu će Simona težiti.

Osnovni manir takvog gesta vidljiv je u nastojanju da se razume najviše uznemirujuće egzistencijalno stanja čoveka – stanje nesreće. Nesreću je nemoguće spoznati ako nije iskušana, te otud i smisao iskušavanja života radnika u fabrici, ali ta neposrednost nipošto nije garant spoznaje ove "velike zagonetke ljudskog života", reći će Simona Vejl za nesreću. Nesreća ostaje drugost, čak i kada se iskusi – "saznavanje nesreće prirodno je nemogućno kako za one koji su je iskusili, tako i za one koji nisu...", osim, "po natprirodnoj milosti". Nesreću ne vredi analizirati niti objašnjavati, o njoj ne vredi govoriti, ona se mora misliti, reći će Simona. Ali to o čemu se ne može govoriti jeste upravo ono o čemu se mora govoriti, ili, misticarski: o čemu se mora ćutati. Šta je natprirodna milost? Kako se otvoriti za ovu drugost, kako se staviti na mesto onih koji su potlačeni i u opresiji, kako otvoriti dušu za spoznaju nečega što je njoj vanjsko? – prepoznajemo pitanja koja su bila od izuzetnog značaja Levinasu. Prirodno svetlo *otkrivenja*, primetiće Aleksandra Mančić, za Simonu ima drugačiji smisao od uobičajenog. Ono je najpre mogućnost da misao dolazi ne iz uma, već iz drugog mesta koje je umu spoljašnje. Onaj koji prati taj put postaje *nastanjeni stranac*, jer uspeva da bude spolja, premda određuje sebe s obzirom na unutra. Nesreća je kao i drugi, kao lice drugog. "Oni koji nisu pogledali nesreći u lice ili nisu spremni to da urade, ne mogu se približiti nesrećnicima nikako drugačije nego zaštićeni velom laži i iluzije." Nesreća je distanca u odnosu na Boga, tvrdi Simona, i samo tako dopušta da se razume. Da se u nesreći ne bi zalutalo, neophodno je zadržati pogled u pravom smeru i čekati.

To čekanje, kao što čitalac brzo uviđa, nipošto ne znači pasivnost, to jest nedelatnost. Mistika i aktivizam se daju dovesti u vezu – mistička delatnost je unutrašnja revolucija, jer preoblikovanje duše vodi i preoblikovanju sveta. To je jedna od osnovnih misli koje će razvijati Simona Vejl.

Mnogo je motiva koji unutar ovih redova ostaju neizrečeni. Filozofija gladi, kojoj mnogo toga duguje Kami, duhovna geometrija starih Grka, samo su neki od tih motiva. Misao Simone Vejl nipošto nije nepoznata, ali ostaje zbunjujuće kako ju je, uprkos brojnim priznanjima velikih stvaralaca, sistemski kanon u velikoj meri zaobišao, čak zapostavio. Ona ipak nastavlja da tinja i inspiriše, sada i kod nas, zahvaljujući najpre studiji i prevodu Aleksandre Mančić, ali i radu Nebojše Zdravkovića. Unutrašnja i spoljašnja revolucija Simone Vejl otvara nam oči ka svetu, što nam je danas i više nego potrebno. ¶

ALEKSANDAR OSTOJIĆ

KLIMATSKI MOLO

U samo nekoliko dana u Grčkoj je izbilo 586 požara. Najozbiljniji su bili na severu Atike, na južnom Peloponezu, u Fokidi u blizini antičkih Delfa i na severnoj Eviji. Vlada Kirijakosa Micotakisa se našla na žestokom udaru kritike

Za "Vreme" iz Soluna

Avgust je mesec u kome tradicionalno gori Grčka. Zemlja je prekrivena suvom travom i lišćem, nedeljama nije pala kiša i počinju da duvaju "egejski meltemi". Dovoljna je slučajna iskra, pa da dođe do katastrofe, posebno u predelima sa lako zapaljivim borovim šumama. Zato su vatrogasne službe u zemlji svakog avgusta u pripravnosti. Ali ni to nije više dovoljno.

Ovoga puta su ekstremni vremenski uslovi stvorili pravi "klimatski Molotovljev koktel". Klimatske promene su zaslužne za skok prosečnih temperatura, a veliki toplotni talas iz Afrike je zarobljen već danima iznad južnog Balkana. Drugog avgusta u selu Makrakomi u Lamiji, u centralnoj Grčkoj, zabeležena je temperatura od 46,7°C, najviša u celoj Evropi. Sledećeg dana ovaj rekord je oboren temperaturom od 47,1°C zabeleženih u Lagadasu kod Soluna. Više od nedelju dana prosečne temperature u nizijama kopnene Grčke prelaze preko 40°C.

Grčki premijer Kirijakos Micotakis zatražio je od građana da smanje upotrebu klima uređaja kako zbog prevelike potrošnje ne bi pao celokupni energetski sistem. Služba civilne zaštite moli građane da ne idu u šume, da nigde ne pale vatru na otvorenom i da ne roštiljaju u dvorištima svojih vikendica. Ista služba je objavila mapu na kojoj se polovina Grčke crveni, uglavnom njen centralni i južni deo, kao područja sa visokim rizikom od požara. Ali sve to nije pomoglo da do požara dođe.

POLITIKA KOMUNIKACIJE

Kada su jedan za drugim počeli da izbijaju požari, bilo zbog ljudskog nemara, namernog podmetanja ili nekih prirodnih uzroka, vlada Micotakisovog desnog centra koja kontroliše gotovo sve mejnstrim medije u zemlji, pokušala je da komunikacijski izbalansira problem. Osnovna ideja je bila sledeća: kada izbije neki požar evakuisaćemo područje, čak i cela sela, tako da nema žrtava. Možda će na taj način izgoreti i nešto više šuma, polja i kuća, ali lako ćemo to rešiti našim medijima i stalno ćemo podsećati javnost na požar u Matiju u Atici u avgustu 2018. godine, kada je život izgubilo 110 ljudi, a na vlasti bio naš politički protivnik Aleksis Cipras i levičarska Siriza.

Međutim, problem je ispao veći nego što se očekivalo jer već dugo vlada veli-

TOVLJEV KOKTEL

BUKVALNO PAKLENO LETO:
Požar stotinak kilometara severno od Atine
Fotografije: AP Photo

ka suša. Kad su krenuli požari, prvo sa vetrovima od dva bofora, vatrogasci su nešto pogasili i krenuli da čestitaju jedni drugima. Ali onda su vetrovi ojačali na četiri bofora i situacija se otela kontroli. U roku od četiri dana izgorelo je toliko šume koliko je izgorelo u Grčkoj u poslednje tri godine. Severna Evija je potpuno uništena. Isto važi i za severnu Atiku, sa prelepim borovim šumama i vikendicama, samo dvadesetak kilometara od centra Atine, do koga je stigao oblak gustog dima sa toksičnim mikročesticama. Na sreću, nije bilo ljudskih žrtava, osim jednog nesrećnog vatrogasca koji je kao dobrovoljac izgubio život u borbi sa vatrom.

Situacija je bila toliko dramatična da su čak i provladini Micotakisovi mediji, poput poznatih dnevnih novina "Vima", bili primorani na kritiku: "Vlada je postepeno izgubila kontrolu nad situacijom. Odgovor je bio spor, a sredstva za borbu protiv vatre, uprkos blagovremenom planiranju, su bila nedovoljna u odnosu na obim i broj požara. Izgleda da mehanizmi

Život u pirocenu

Da li je to planeta ovog žarkog leta dobila "zapaljenje pluća" ili je reč o početku "ere vatre" ili "pirocena", kako sadašnje toplotne anomalije na Zemlji naziva profesor Univerziteta u Frajburgu, šef Globalnog centra za praćenje požara Johan Georg Goldamer.

On upozorava da se požari kreću sve severnije. Više od polovine ugljenika odlazi u atmosferu iz požara u severnim borealnim šumama u dva regiona koji se zagrevaju brže od globalnog proseka – u Kanadi, na zapadnoj obali SAD i u Sibiru. U poslednja dva meseca požari u Britanskoj Kolumbiji i Ontariju u Kanadi emitovali su najviše ugljenika u poslednjih osamnaest godina. U Oregonu, koji je požarima najteže pogođena američka država pored Kalifornije, kojom besni tzv. *Dixy fire*, i Vašingtona, procenjene ukupne emisije ugljenika iz požara u junu i julu bile su više nego duplo veće od vrednosti zabeleženih bilo koje godine od 2003.

I Mediteran je u plamenu. U Turskoj je, prema Evropskom informacionom sistemu o šumskim požarima, ove godine izgorelo osam puta više šume nego što prosečno gori u letnjim požarima. U odmaralištima Antalije i Marmarisu morali su hitno da evakuišu turiste i stanovnike obližnjih područja, a neka sela su izgorela do temelja.

U Italiji požari su izbili u provincijama Apulija, Kalabrija, Lacio i Kampanija, kao i u okolini Katanije, Palerma i Sirakuze na Siciliji, na kojoj je proglašeno šestomesečno vanredno stanje. Kiparske vlasti su zatražile pomoć zbog kritične situacije izazvane šumskim požarom u oblasti Limasol. Gorelo je i u Severnoj Makedoniji.

blagovremenog upozorenja i brze intervencije nisu uspeli. U jednom trenutku požari su zahvatili gotovo čitavu zemlju."

VELIČINA KATASTROFE

U roku od nedelju dana svakodnevno je izbijalo na desetine malih i velikih požara, uglavnom u centralnoj i južnoj Grčkoj i na nekim velikim ostrvima, poput Evije i Rodosa. Karakteristično je da je u samo jednom danu izbilo 99 požara, a u nekoliko dana 586. Najozbiljniji od njih bili su na severu Atike, južnom Peloponezu, u Fokidi u blizini antičkih Delfa i na severnoj Eviji. U roku od nedelju dana, oko 1000 kvadratnih kilometara šuma, livada i polja širom Grčke pretvoreno je u pepeo. Skoro polovina njih na severnoj Eviji, drugom po veličini ostrvu u Grčkoj, gde se procenjuje da je izgorelo više od 1000 kuća. Na hiljade drvenih električnih stubova je izgorelo, tako da su velike naseljene površine ostale bez električne energije.

Svi vatrogasni avioni, helikopteri i vozila koja je zemlja imala na raspolaganju, zajedno sa vatrogascima i stotinama dobrovoljaca, poveli su bitku sa plamenom, ali sve to nije bilo dovoljno. U nekim slučajevima vatrogasna kola su štitila samo vikendice ministara ili dobrih prijatelja vlasti. Javna osuda jednog poljoprivrednika na Peloponezu je šokantna. Tražio je od šefa Vatrogasne brigade u Tripoliju da mu pošalje vatrogasna kola kako bi spasio što se spasiti može, a ovaj ga je pitao da li postoji "politička veza", tj. da li poznaje nekog od ministara Micotakisove vlade, inače mu ne može pomoći. Farmer je plakao pred TV kamerama javno osuđujući ovakvo stanje stvari.

U vreme pisanja ovog teksta severni deo zelene Evije već sedmi dan gori. Ekološka katastrofa je biblijskih razmera, a ekonomska i društvena šteta je nepopravljiva. Zbog jakih vetrova na desetine vatri je ponovo buknulo iz pepela. Od nedelje, 8. avgusta, više od 200 ukrajinskih i rumunskih vatrogasaca, koji su priskočili u pomoć sa sopstvenom opremom, vode pravu bitku u selima Trupi, Kalivija i Spatari na Eviji.

Požar kao "prirodna pojava"

Prema trenutnom ruskom šumarskom zakonodavstvu, u Rusiji, gde je 1,3 milijarde hektara pokriveno šumom, dozvoljeno je da se požari ne gase u takozvanim zonama kontrole požara "ako ne postoji pretnja za naselja ili privredne objekte u slučajevima kada su predviđeni troškovi gašenja šumskog požara veći od predviđene štete".

Rasprostranjeno mišljenje među ruskim zvaničnicima o tome da li je potrebno gasiti požare u udaljenim šumama tajge nedavno je formulisao guverner Krasnojarska koji je rekao da je tzv. kontrolna zona uglavnom severna teritorija, gde se redovno javljaju požari, najčešće zbog aktivnosti (suve) oluje. "Bilo je to pre sto, dvesta, trista i petsto godina. E sad, ako imamo hladno vreme zimi i dođe do mećave, nikome ne pada na pamet da rastopi ledene sante kako bi ovde bilo toplije. Nešto slično mislim i u vezi sa šumskim požarima u zoni kontrole. Činjenica je da je ovo uobičajen prirodni fenomen, besmisleno je boriti se protiv njega, a možda čak i štetno."

To je narodsko shvatanje i sudara se s realnošću: zbog odmrzavanja večnog leda emituje se metan, pale se tresetišta koja gore mesecima, tlo se pretvara u močvare, uništavaju cevovodi, industrijska postrojenja, rezervoari za naftu. Upravo usled odmrzavanja večitog leda došlo je, na primer, 2020. do velikog izlivanja naftnih derivata iz raspuklog rezervoara kompanije Norilsk nikel kojoj je presuđeno da plati milijardu rubalja zbog ekološke štete.

Hiljadugodišnji rekordi

U nedavno objavljenom izveštaju Međuvladinog panela o klimatskim promenama UN (IPCC) upozorava se da je globalno zagrevanje bez presedana u proteklih 2000 godina. Efekti su očigledni: rekordne suše, požari i poplave uništavaju zajednice širom sveta.

Globalna površinska temperatura Zemlje porasla je za oko 1,1°C u poređenju sa prosekom 1850–1900. Takav nivo nije primećen poslednjih 125.000 godina, pre najnovijeg ledenog doba.

Okeani se zagrevaju brzinom koja nije viđena od kraja poslednjeg ledenog doba, pre 11.000 godina.

Pokrivenost morskog leda na Arktiku tokom kasnog leta bila je manja u poslednjoj deceniji nego što je bila u najmanje 1000 godina.

Globalno povlačenje glečera je bez premca u najmanje 2000 godina.

GDE GOD SE OKRENEŠ – POŽAR: Ostrvo Evija u Grčkoj; Nevada, Kalifornija; divljina u Mugle u Turskoj

MEĐUNARODNA POMOĆ

Značajna i dirljiva je međunarodna pomoć u gašenju požara u Grčkoj. Od balkanskih i drugih susednih zemalja, zemlje koje su prve reagovale bile su Rumunija, Hrvatska, Kipar, Ukrajina, Egipat i Izrael. Kipar je poslao dva vatrogasna aviona i grupu od 40 vatrogasaca. Francuska 3 kanadera i 82 vatrogasca, a čekaju se pojačanja sa dodatnih 100 ljudi i 30 vozila. Hrvatska je poslala 1 kanader, Švedska 2 aviona i vazdušni traktor, Rumunija 108 vatrogasaca i 21 vozilo, Španija 1 kanader, Ukrajina 100 vatrogasaca, Izrael 16 vatrogasaca, Švajcarska 3 helikoptera, Egipat 2 CHINOOK helikoptera, Češka 14 vozila i 35 ljudi, Nemačka 216 vatrogasaca i 41 vozilo, Poljska 143 vatrogasca sa 46 vozila, Slovačka 72 čoveka i 25 vozila, Austrija 43 ljudi i 11 vozila, Velika Britanija je poslala 21 vatrogasca, Katar 69 ljudi i 5 vozila i Kuvajt 42 čoveka. SAD su takođe poslale pomoć sa specijalnom opremom, dok je Rusija poslala avion Berijev-200, koji je iznajmila Grčkoj na četiri meseca za 3,8 miliona evra.

Konačno, 8. avgusta, i Srbija je donela odluku i rekla da će poslati 37 vatrogasaca sa 13 vozila i tri helikoptera, dva Bel 212 i Ks-145 u pomoć Grčkoj. Neke od ovih zemalja su se odazvale dobrovoljno pozivima Grčke za pomoć, a druge po automatizmu zato što učestvuju u evropskom mehanizmu uzajamne pomoći u vreme krize. Grčka je, uprkos tome što ima jednu od najvećih flota vatrogasnih aviona u čitavoj Evropi, morala da zatraži pomoć jer su požari toliki i ekstremne vremenske prilike takve da se zemlja ne može sama s njima izboriti.

Sa ovim megapožarima u Grčkoj, Turskoj, Italiji, Albaniji, Severnoj Makedoniji i drugde, svima bi trebalo da je postalo jasno da klimatske promene nisu neka teorija zavere, nego da već uveliko živimo njihove posledice, a čekaju nas i gore. Cela južna i mediteranska Evropa pogođena je toplotnim talasima i požarima, dok su centralnu i zapadnu Evropu pogodile katastrofalne poplave, poput nedavnih u Nemačkoj. To su dve strane iste medalje.

TROŠKOVI KLIMATSKIH PROMENA

Procenjuje se da će posledice klimatskih promena koštati Grčku oko 700 milijardi evra do 2050. godine. To jest, u roku od tri decenije, teško zadužena zemlja sa 10,7 miliona stanovnika moraće da potroši 3,5 svog BDP-a za sanaciju prirodnih katastrofa zbog klimatskih promena i za svoje prilagođavanje novim uslovima. U isto vreme, Micotakis je obećao da će zatvoriti sve termoelektrane u Grčkoj do 2028. godine. Planira da Grčku potpuno okrene "zelenoj energiji", kako bi se do 2050. godine 90 odsto energije proizvodilo iz obnovljivih izvora energije. U narednim godinama se očekuju velika ulaganja u ovaj sektor, uglavnom u vetrenjače i fotovoltažne parkove.

Mnogi optužuju Micotakisovu vladu da planira da "posadi" aero-generatore na mesto spaljenih šuma, i da grčki oligarsi, vlasnici TV kanala i brodovlasnici, premijerovi prijatelji, vide ovu katastrofu kao još jednu priliku za ulaganje i profit. Iako se prema Ustavu spaljene šume automatski proglašavaju za površine koje se moraju pošumiti, u praksi to često nije tako. A postoji i dodatan strah od jesenjih i zimskih poplava, jer ova ogromna, spaljena područja neće moći da zadrže vode posle obilnih kiša. Konačno, požari su izazvali i političku krizu, zapalivši narativ Micotakisove vlade o efikasnom "državnom štabu", čime je sve realniji scenario vanrednih izbora na jesen. ¶

GEORGIOS STAMKOS, MILICA KOSANOVIĆ I DOKUMENTACIONI CENTAR VREME

Najgori jul od 2003.

Što se požara tiče, jul 2021. bio je najgori od 2003. godine, od kada se sakupljaju satelitski zapisi u šumskim požarima. Oslobođeno je 343 megatone tona ugljenika, za otprilike petinu više od prethodnog globalnog vrhunca u julu 2014, procenio je viši naučnik u Evropskoj službi za praćenje atmosfere Kopernikus, Mark Perington.

U Jakutiji, velikoj kao Indija a u kojoj živi samo oko milion stanovnika, tokom 2021. besneli su šumski požari na 1,5 miliona hektara tajge, a vetrovi su dim raznosili od Norilska iza polarnog kruga do Ulan Batora u Mongoliji.

U Jakutsku i Krasnojarsku dim je bio toliko gust da se sunce jedva videlo, pa je stanovnicima preporučeno da ne izlaze iz kuća, a po proceni Marka Peringtona, nivo zagađenja česticama PM 2,5 bio je iznad 1000 mikrograma po kubnom metru, što je gore zagađenje nego u čuvenim zadimljenim gradovima poput Pekinga ili Nju Delhija (gde je taj PM 2,5 nivo između 100 i 110).

Položen ispit

Nakon šesnaest dana takmičenja olimpijski plamen je ugašen. Japan je uprkos vanrednim okolnostima položio ispit, a Igre u Tokiju biće upamćene po novim tehnologijama, ali i odsustvu vidljive politizacije takmičenja

Završene su još jedne Letnje olimpijske igre, pa su hroničari uveliko krenuli da analiziraju i beleže postignute rezultate. Po ko zna koji put se pokazalo da organizacijom velikih sportskih događaja države pokušavaju da jačaju svoju poziciju i ugled u svetu i ostvare različite spoljnopolitičke ciljeve. Zbog globalne popularnosti i ogromnog medijskog prisustva sport se prirodno nametnuo kao važna nacionalna alatka koja unapređuje tzv. meku moć država.

Tokom druge polovine dvadesetog veka gotovo sve Olimpijske igre imale su vidljiv politički diskurs, zbog "klackalice uticaja" među velikim silama i upliva Hladnog rata u sportsko-takmičarske vode. Pokazalo se da ni danas nije mnogo drugačije, ali je hladnoratovsku paradigmu zamenila manifestacija moći, kapitala i značaja vodećih država sveta i najbogatijih globalnih korporacija.

U poslednje dve decenije je komunistička Narodna Republika Kina, recimo, svoj globalni uspon afirmisala i putem sporta, a dovoljno je prisetiti se spektakularne ceremonije otvaranja OI u Pekingu 2008. godine, kojom je Kina na simboličan način pokazala da se na svetsku scenu vratila na velika vrata. A za manje od godinu dana, u februaru 2022, Peking će organizovati Zimske olimpijske igre i biće tako prvi grad na svetu koji je bio domaćin i letnjih i zimskih Olimpijskih igara.

KO IMA NAJVIŠE MEDALJA

Na upravo završenim XXXII Letnjim olimpijskim igrama u Tokiju, Sjedinjene Američke Države su se izborile za status najtrofejnije nacije. Amerikanci su osvojili 39 zlatnih medalja, jednu više od Kineza, a obezbedili su prvo mesto i kada je ukupan broj osvojenih odličja na Olimpijskim igrama u pitanju. SAD su jedina zemlja koja je sakupila trocifren broj medalja (113). Japan je treći na listi sa osvojenih 27 zlata, slede Velika Britanija sa 22 zlatne medalje i Rusija koja je osvojila 20 najsjajnijih odličja.

Olimpijski tim Srbije je u Tokiju osvojio ukupno devet medalja – tri zlatne, jednu srebrnu i pet bronzanih – čime je oboren rekord iz Rio de Žaneira od pre pet godina kada je naša zemlja osvojila ukupno osam medalja. Kada je bilans svih zemalja učesnica Igara u pitanju, na završnoj listi selekcija Srbije zauzela je respektabilno 28. mesto.

Osim vanserijskih rezultata zlatnih devojaka, olimpijskih šampionki Milice Mandić i Jovane Preković i vaterpolista koji su načinili podvig odbranivši olimpijsko zlato, Srbija je imala i neke neočekivano loše ishode u Tokiju. Najveća zvezda Olimpijskih igara i prvi reket sveta Novak Đoković nije uspeo da Srbiji donese medalju, a razočaravajući rezultat imala je i uzdanica Srbije u atletici Ivana Španović, koja je takmičenje u skoku u dalj takođe završila na četvrtom mestu.

KORONA VIRUSU UPRKOS

Japanu treba odati priznanje na uspešnoj organizaciji takmičenja u gotovo nemogućim uslovima pandemije virusa kovid 19, ali i što je obezbedio da se na najmanju moguću meru svede bilo kakva bespotrebna politizacija Igara.

I ne samo to: Olimpijada je održana uprkos tome što je organizatorima bilo jasno da će, što zbog vanrednih okolnosti, što zbog takmičenja bez publike, Igre biti u finansijskom gubitku koji će se meriti u desetinama milijardi dolara.

Iako su rigorozne pandemijske mere nadležnih dale rezultate i sprečile najgori scenario, ipak je došlo do prenosa virusa čak i u izolovanom olimpijskom "mehuru". Organizatori su naveli da je tokom trajanja takmičenja 430 učesnika – među kojima su bili i sportisti, predstavnici medija, akreditovano osoblje i drugi uključeni u Olimpijske igre u Tokiju – testirano pozitivno na korona virus.

SPOR OKO KURILSKIH OSTRVA

Iako tokom trajanja Igara nije bilo značajnijeg manifestovanja političko-društvenih poruka, ni ovog puta nije moglo baš u potpunosti da se "zaobiđu" političko-diplomatska trvenja vodećih rivalskih sila. Ruski premijer Mihail Mišustin, recimo, posetio je krajem jula Kurilska ostrva, na koja Japan takođe polaže pravo nazivajući ih svojim "Severnim teritori-

Tehnologija za rekorde

Olimpijske igre u Tokiju bile su poprište i brojnih novih svetskih rekorda, a kraljica sportova, atletika, posebno je bila u fokusu stručne javnosti. Visoko je ocenjen kvalitet staza za trčanje, a sami atletičari poredili su je sa "trampolinom", jer su imali osećaj da dok trče lagano odskaču sa podloge.

Pokazalo se da je nova tehnologija izrade sportske obuće takođe bila od ogromne koristi. Naime, mnogi sprinteri trčali su u patikama koje su lakše i komfornije za nošenje nego ranije. Primer Norvežanina Karstena Varholma, koji je postavio novi svetski rekord na 400 metara sa preponama više je nego ilustrativan: on je koristio patike koje su nastale kao proizvod saradnje između nemačkog proizvođača obuće Puma i tima Formule jedan Mercedesa, a zahvaljujući karbonskim vlaknima, koje se inače koriste za izradu automobila F1, težina patike bila je svega 135 grama.

Kada su novotarije u pitanju, Japanci su svetskoj sportskoj javnosti prikazali i Tojotino novo tehnološko remek-delo – "košarkaškog" robota Kjua koji uz pomoć veštačke inteligencije vodi loptu i nepogrešivo šutira sa distance.

jama". Zbog spora oko ovih ostrva dve države nisu potpisale sporazum kojim bi i formalno bio okončan Drugi svetski rat.

Vodeća azijska sila NR Kina se još od Maove ere držala relativno neutralno po ovom pitanju, iako je u prethodnim decenijama bila bliža japanskoj strani smatrajući da je ovaj arhipelag "teritorija koju je okupirala Rusija". Međutim, japanski mediji ukazuju da je u poslednje vreme došlo do vidljive promene diplomatskog kursa azijskog džina i to u pravcu "proruske" linije. Reagujući na najavu ruskog premijera da će na tom arhipelagu uspostaviti posebnu ekonomsku zonu – zbog čega je vlada u Tokiju uložila demarš ruskom ambasadoru u Japanu – kinesko ministarstvo spoljnih poslova saopštilo je da "Kina ima dosledno uverenje da ishode pobedonosnog antifašističkog rata treba ozbiljno poštovati i podržavati".

Zbog ovakvog postupka kineske diplomatije, koji indirektno ide u korist Moskve, japanski list "Nikei" navodi da NR Kina "ne opušta svoje diplomatske mišiće čak ni tokom slavljeničkog raspoloženja tokom Olimpijskih igara u Tokiju". Kineski stav oko Kurilskih ostrva dolazi i kao posledica osetnog jačanja saradnje Japana sa američkom administracijom predsednika Džoa Bajdena oko osetljivog pitanja Tajvana.

DIGITALNI SJAJ

Iako na nadmetanjima u Tokiju nije bilo publike, ipak su mediji i brojne društvene mreže donekle pomogli da Olimpijske igre zablistaju, makar "digitalnim" sjajem. Istraživanja su pokazala da je više od 100 miliona jedinstvenih korisnika posetilo olimpijske digitalne platforme ili koristilo aplikaciju "Tokio 2020" tokom prve nedelje Igara. Asošiejted pres navodi i da je vodeći emiter i nosilac prava za Olimpijadu, američki En-Bi-Si univerzal, na svim svojim digitalnim platformama zabeležio 2,5 milijardi minuta striminga olimpijskog sadržaja, što je povećanje od 77 odsto u odnosu na Zimske igre u Pjongčangu 2018. godine. Zvanični nalozi Olimpijskih igara na TikToku, Instagramu, Fejsbuku, Tviteru i Veibo mikrobiolog platformi, koji zbirno imaju nekih 75 miliona pratilaca, generisali su više od 3,7 milijardi objava.

Marketinški je takođe bilo isplativo i što je, na kraju, ipak zadržan naziv "Tokio 2020", uprkos činjenici da je kalendarska godina već uveliko u 2021. To je Međunarodnom olimpijskom komitetu, brojnim sponzorima i partnerima Igara uštedelo ozbiljan novac, koji bi zasigurno morao biti potrošen za ponovljene "merčendajzing" troškove za štampanje i produkciju novih logotipa, robe, ambalaža, majica, brošura, banera, digitalnih kajrona i drugih materijala koji su već bili spremni i prethodne godine. ¶

UROŠ MITROVIĆ

TOKIO: Vatromet na Nacionalnom stadijumu tokom ceremonije zatvaranja

Foto: AP Photo

Izazovi kalendarskog Grend slema

Najbolji teniser sveta Novak Đoković u Tokiju se takmičio i u singlu i u mešovitom dublu i na terenima je, po izuzetno teškim uslovima za igru, provodio i po četiri-pet sati svakog dana boreći se za medalju na dva fronta. "Dao sam sve, šta god da mi je ostalo u rezervoaru", rekao je Novak nakon razočaravajuće eliminacije sa Olimpijskih igara. Naš teniser imao je izuzetnu ambiciju da nakon trijumfa na tri ovogodišnja Grend slema osvoji zlatnu medalju u Tokiju i da godinu kruniše trijumfom na US Openu čime bi kompletirao tzv. "zlatni Slem". Iako mu to nije pošlo za rukom, ostaje da se vidi da li će posle dva neuspeha u polufinalima olimpijskog turnira u Tokiju, Đoković imati dovoljno mentalne svežine i fizičke snage da trijumfuje u Njujorku, čime bi kompletirao "kalendarski Slem" u jednoj godini, što nije uspeo nijedan teniser u open eri.

UMETNOST PROTIV

Slučaj je hteo da se neposredno pre nego što će se zapaliti deponija u beogradskom naselju Vinča i u atmosferu pošalje otrovne gasove, otvori "Black Carbon", izložba o zagađenju životne sredine viđenim digitalnim interpretacijama osam umetnika. Njihove različite nacionalnosti su način da se ukaže na globalni značaj problema, a naziv *black carbon* iz naslova izložbe za sićušnu česticu nastalu nepotpunim sagorevanjem fosilnih goriva koja je glavni sastojak čađi i uzrok negativnog uticaja na okolinu – koji je osamdesetih godina prošlog veka uveo Tihomir Novakov – povod da se skrene pažnja na ovog srpsko-američkog fizičara, čija upozorenja svet nije poslušao.

Izložbu su realizovali UK Parobrod Beograd, Galerija KC "Laza Kostić" Sombor i Galerija KC "Kuća Vojnovića" iz Inđije, održava se od avgusta do novembra, a autorke izložbe su Jasna Kujundžić Jovanov i Ana Novakov.

Dr Tihomir Novakov (1929–2015) je Somborac. U Beogradu je diplomirao, magistrirao i doktorirao studije nuklearne fizike, a postdoktorske studije pohađao je na Nobelovom institutu u Švedskoj. Istraživačku karijeru je započeo na Nuklearnom institutu u Vinči, a nastavio u Nacionalnoj laboratoriji na Univerzitetu Berkli u Kaliforniji. Autorka izložbe Jasna Kujundžić Jovanov podseća da mu je "usmerenje ka istraživanju procesa sagorevanja omogućilo da pruži revolucionaran doprinos na polju proučavanja životne sredine. Jedno od njegovih otkrića je prepoznavanje klimatskih promena, potrebe za kontrolom vazdušnog zagađenja, kao i pojave globalnog zagrevanja. Kao glavnog krivca Tihomir Novakov je imenovao *black carbon*, čađ, koja upija sunčevu svetlost i tako utiče na procese globalnog zagrevanja, pa samim tim i na klimatske promene na Zemlji, kojima i sami svedočimo." Autorka takođe navodi da je Grupa za istraživanje atmosferskih aerosola koju je Novakov osnovao u Berkliju stekla međunarodnu reputaciju. Konstruisao je merni instrument etalometar, koji se i danas najčešće koristi. Jasna Jovanov kaže da treba istaći njegov kosmo-

ČAĐI

Osam umetnika različitih nacionalnosti pokušavaju da alarmiraju društvo, a izložba njihovih radova i da podseti na Tihomira Novakova

politizam, "izvanredno poznavanje nekoliko jezika, mađarskog i nemačkog koji su bili deo somborske građanske kulture, kao i ruskog i engleskog koji su za njega bili jezici nove domovine ili naučne komunikacije. Novakov je pune četiri decenije bio i pokrovitelj dve velike operske kuće u Sjedinjenim Američkim Državama, Opere u San Francisku i njujorške Metropoliten opere."

Za ideju o izložbi zaslužna je Ana Novakov, ćerka dr Tihomira Novakova, s namerom da pokaže kako kreativni angažman umetnika može da doprinese snaženju svesti o problemu koji izaziva *black carbon*. "Ovo nije prvi put da Ana Novakov ukazuje na potrebu razmatranja tema iz srpske kulturne istorije: bavila se Spomenzbirkom Pavla Beljanskog, a takođe je i koautorka reprezentativne monografije o slikaru Milanu Konjoviću objavljene 2014. u SAD. Ova interesovanja dala su joj puno pravo da u centar umetničkih istraživanja postavi otkriće svog oca i na taj način podseti srpsku javnost na aktivnije postojanje kulture sećanja", ocenjuje Jasna Jovanov.

Od 13 autora koji su odgovorili na zadatak da iskažu poimanje umetničke interpretacije pojma *black carbon*, za izložbu je izabrano sedam digitalnih ostvarenja i jedna instalacija.

Jasna Kujundžić Jovanov kaže da je "instalaciju, deo izduvne cevi automobila kao svojevrstan rezervoar čađi, izložio mladi novosadski umetnik Đorđe Marković. Američki umetnik Džastin Brajs Gargalja je, u znak sećanja na 29. avgust 2016. kada je formalno ustanovljen novi geološki period – antropocen, započeo sa tetoviranjem grafikona koji pokazuje globalni porast temperature merene od 1880. godine, a tetovaža je izvedena trajnim crnim ugljeničnim pigmentom napravljenim od čađi i biće obnavljana svakih pet godina. Umetnički tandem iz Norveške Bull.Miletic u videu *You Are Here* prikazao je osušeno korito jezera u Dolini smrti, a daljinski usmeravana kamera pratila je tajanstvene pokretne stene i njihove ustaljene staze. Američki autor Ron Hat u video-radu *Asymmetrical Time* kombinacijom slike i muzičke matrice ukazuje na potrebu da se »

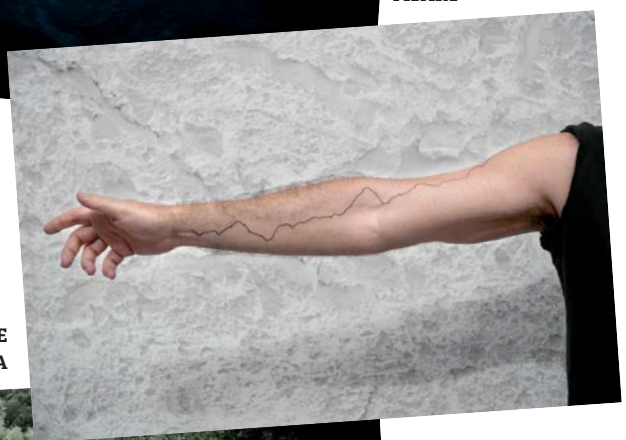
NAUČNIK: Tihomir Novakov
Fotografije: Promo

BULLMILETIC

MPART

JUSTIN BRICE GARGAGLIA

GOLUBOVIĆ DRAGIN

priklonimo odgovornom modelu ponašanja u novoj geološkoj epohi, antropocenu i, kako se intenzivira ritam slika i muzike, tako se na njima intenziviraju pitanja klimatskih promena, aero-zagađenja i pretrpanosti otpadom. Umetnička grupa MP Art koju čine Maja Budžarov i Predrag Šiđanin, u saradnji sa Miljanom Terzićem i Lukom Tilingerom, u animaciji *Black Carbon* prikazala je usamljeno drvo koje izmiče našem pogledu u apokaliptičnom predelu crnog ugljenika. Da li je to eliksir života, nada u budućnost ili demonstracija moći prirode preživljavanja? Tema rada *Air Conditions* umetničkog tandema iz Praga, Biljane Golubović i Dragana Dragina, takozvani je crni trougao koji čine oblasti Krušna Hora, Saksonija i Šleska, potpuno devastirane eksploatacijom uglja, da čak ni pokušaj revitalizacije u novije vreme nije bio u stanju da ukloni kužne mirise zagađenja u novopošumljenim delovima. Koncentracija toksičnog vazduha je bila tako visoka da su odlukom države zauvek iseljeni srednjovekovni kraljevski grad Most, 84 sela, 13 dvoraca, 27 naselja i 23 crkve. Slici potpune devastacije predela Golubović i Dragin su suprotstavili detinja razmišljanja o tome šta je vazduh, miris, boja, ukus i bez čega je ljudski život na Zemlji nemoguć. Američka autorka Snežana Sarasvati Petrović prikazala je video-rad ***Čestica PM*$_{2,5}$ *μg/m*^{3}**: *Kontemplativna saga*, poetsku meditaciju na temu naučnih podataka i izučavanja globalnog rasprostiranja crnog ugljenika. Autorka je suprotstavila pojam opšteg crnila i devičansku belinu šumskog predela pod snegom."

I za kraj, kaže Jasna Jovanov, nešto pozitivno o *black carbonu*: novosadska grafičarka Snežana Petrović u radu *Ekvilibrijum – sinergija dva sveta* zasnovanom na činjenici da je čađ osnovni sastojak industrijski proizvedene grafičarske boje *carbon black*, ukazala je da ipak postoji mogućnost uspostavljanja ravnoteže između prirode i artificijelnog sveta.

Poruka izložbe je jasna: da se angažovanim razmišljanjem i promišljanjem umetničkog procesa ukaže na jednu od neposrednih opasnosti koja se nadvila nad planetom Zemljom, da umetnost ne sme da ostane slepa pred izazovima svakodnevnog života i da svaki umetnički oblikovan apel može da poprimi snagu najmoćnijeg oružja. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Šetnja po ruševinama

Priča o porodici Ertl, u čijim se brojnim fabrikama širom Vojvodine između dva rata uspostavljala berzanska cena kudelje u Evropi, jednoj od mnogih porodica čije smo dobročinstvo uništili samo zato što su se naselile iz Nemačke

"Da li znaš da se u Odžacima između dva svetska rata određivala berzanska cena kudelje za celu Evropu?", upitao me je Vladimir Stojanović, autor knjige o industrijskom nasleđu ovog nekada bogatog i razvijenog grada u zapadnoj Bačkoj i probudio interesovanje za slučaj Ertl.

Johan Ertl (Odžaci, 1882–1922) bio je nemački trgovac, veleposednik, industrijalac, osnivač Fabrike užarije i kanapa u Odžacima i poslanik u Skupštini Kraljevine SHS, poznat i kao Veliki sin Odžaka, potomak porodice podunavskih Švaba koji su se doselili u Bačku za vreme nemačke kolonizacije 1755. godine.

Na putu 1900. godine, Johan Ertl je u Segedinu video fabriku koja se bavi preradom kudelje. Po povratku, pokušao je da napravi ogranak u Odžacima, međutim to mu nije pošlo za rukom. Nemački uporan, 1907. Johan sa svojim ocem pokušava ponovo i ovog puta uspeva da otvori Fabriku užarije i kanapa. Od početnih 200 radnika, fabrika se brzo razvija tako da je 1929, kada je posle Johanove smrti firmu preuzeo njegov sin Franc, imala 880 zaposlenih. Širi se i proizvodnja, pa se osim užadi proizvode i jutani tepisi, a od 1933. i vunena i svilena tkanina. Fabrika je postala najveća te vrste u regionu, a u Odžacima se između dva svetska rata određivala berzanska cena kudelje za Evropu. U krugu kudeljare nalazila su se dva otvorena bazena i sportski tereni koji su bili na raspolaganju radnicima fabrike. Snežana Lučar, direktorka Tehničke škole koja se danas nalazi u Ertlovoj vili, seća se da su se meštani Odžaka sve do pre dvadesetak godina kupali u tim bazenima. Ti bazeni i sportski tereni, kao i sama fabrika sa desne strane puta na izlazu ka Bačkom Gračacu, danas su u ruševinama.

"U Odžacima živi Katarina Ertl, baka moje žene, poslednji izdanak ove porodice koji je ostao da živi ovde. Ima 85 godina i seća se puno toga, možda bi želela da govori za novine", poruka je Miloša Pejčića na Tviteru koja me je ponovo dovela u Odžake.

Stojim ispred kuće na čijoj fasadi piše "Jakob Ertl 1880", kroz veliku ajnfurt ka-

KATARINA ERTL I NJENE UPOMENE: Nekadašnje Ertlova kudeljara; spiskovi ubijenih Nemaca; porodično stablo
Foto: Robert Čoban

piju ulazim u prostrano dvorište popločano ciglama: "Gazde!", oglasim se na uobičajen način za ove krajeve. Na ganku, tremu ukrašenom brojnim saksijama sa cvećem, dočekuju me Katarina i njen suprug Karolj Turkal. Sedamo u dnevnu sobu, rakija je već u čašici ispred mene i razgovor može da počne.

Katarina potiče iz porodice Ertl koja je nekada bila veoma brojna u Odžacima. Njen otac se bavio vinogradarstvom i poljoprivredom za razliku od bogatijeg rođaka Johana. Katarinina majka je iz porodice Štajn iz Karavukova, još jednog velikog, u to vreme većinski nemačkog sela u okolini Odžaka. Provodili su bezbrižno detinjstvo u Kraljevini Jugoslaviji iako je već tada, pod uticajem nacista iz matične države, došlo do podele odžačkih Nemaca na one koji su bili u Kulturbundu (u početku kulturnoj, a kako su tridesete odmicale, sve više političkoj organizaciji Podunavskih Švaba) i one druge koje su zvali Mađaroni. Katarinini roditelji su bili u ovoj drugoj grupi, i kada je krajem septembra i početkom oktobra 1944. deo nemačkog stanovništva počeo da se povlači sa vojskom pred nadiranjem partizana i Crvene armije, oni su ostali u Odžacima verujući da im se ništa neće dogoditi.

Upravo tu zabludu skupo su platile na desetine hiljada nemačkih civila u Vojvodini koji su bili internirani u koncentracione logore Gakovo, Bački Jarak, Knićanin i druge, a bilo je i onih koji su po kratkom postupku streljani. Na izlazu iz Odžaka prema Bačkom Gračacu sa leve strane puta, 2011. otkriven je spomenkrst za 212 ubijenih podunavskih Švaba. Streljali su ih 25. novembra 1944. pripadnici partizanske vojske. Streljani su muškarci civili iz Filipova, današnjeg Bačkog Gračaca, a među njima je bilo i maloletnika. Ispod krsta su uklesana imena svih žrtava koje se nalaze u tri odvojene masovne grobnice. Partizani su uhapšene Nemce podelili u tri grupe. Najpre je prva grupa iskopala raku u kojoj su ih streljali, a potom ih je zemljom prekrila druga grupa. To se ponovilo i sa drugom i sa trećom grupom. Postoji šest takvih masovnih grobnica u okolini Odžaka.

"Kada su došli Rusi i partizani, bila nam je puna kuća vojske, svi su tu spavali po dvorištu i hodnicima, partizanke su uzimale iz ormara naše stvari, kao danas da ih vidim!", priča Katarina i dodaje da je u to vreme živela u kući sa majkom i bratom pošto je njihov otac uspeo da pobegne u Mađarsku. "Za Božić 25. decembra stiglo je obaveštenje da je moja mama na spisku nemačkih civila koji moraju da idu u Rusiju na rad. Dan kasnije došli su po nju, brat i ja smo je pratili na zbirno mesto gde su ih skupljali i odatle su peške išli do Apatina gde su ih stavljali u stočne vagone i slali za Rusiju. To je bilo poslednji put da sam je videla!", priča Katarina. "Kasnije smo čuli da je umrla 1946, jedna žena iz Apatina je bila s njom pa nam je i ona to potvrdila. Brat je otišao sa tatom u Mađarsku, a mene su, pošto sam ostala sama u ovolikoj kući, poslali u Bač kod strica koji se izjašnjavao kao Mađar a bio je i veterinar pa ga nisu dirali."

Katarina je živela sa stricem u Baču narednih deset godina, krijući se pod mađarskim imenom Katica i izbegavajući da govori nemački. "Deca na ulici su mi često prkosila i govorila: 'Švabica, Švabica...', a ja nisam ni znala šta to znači. Često je dolazila milicija, i danas se bojim kada vidim nekog u uniformi, tražili su da li ima nekoga iz logora, nakon što su 1948. logori za Nemce raspušteni. Mene bi tada sakrivali ispod kreveta!", priča Katarina. Njen stric je dobio premeštaj u Doroslovo i ona kao 18-godišnja devojka odlazi s njim: "Oca nisam videla od svoje osme do dvadeset treće godine, kada je prvi put došao u Doroslovo, par godina nakon što smo se Karolj i ja venčali. Susret je bio čudan, on kao da nije bio moj otac, kao da je stric bio moj otac!"

Katarina i Karolj predlažu da obiđemo ono što je ostalo od Ertlove kudeljare. Pričaju mi kako je 1944. jedan od dvojice sinova Franca Ertla, a unuk Johana, osnivača kudeljare, Matijas, ubijen u fabrici u Pančevu. Kada je njegov brat Johan čuo šta se dogodilo, odmah se spakovao sa decom i preko svojih poslovnih veza i sa puno novca uspeo da pobegne u London. Njihovog oca Franca, iako nije podržavao naciste i ostao je u Odžacima, partizani su ubili 1944. po ulasku u mesto.

Dok šetamo po ruševinama jedne civilizacije, Katarina i Karolj mi u dvorištu zatvorene odžačke kudeljare pokazuju gde su se nalazili bazeni, teniski tereni, gde su bili stanovi za radnike. Scena kakva nažalost nije retka na zgarištima srpske tranzicije ovde dobija posebnu težinu jer se baš na tom mestu, koje sada podseća na kadrove iz filma *Hostel*, pre 80 godina određivala berzanska cena kudelje za Evropu.

Prošle godine, prvi put od 1944, posetila ih je Francova unuka Marija, Katarinina vršnjakinja. "Vodili smo je da vidi dedinu fabriku, plakala je kao kiša!", ubacuje se u razgovor Karolj. U Ertlovoj vili, u kojoj se sada nalazi Tehnička škola, Francova unuka je pokazala mesto gde se najčešće igrala. Nije pokrenula nikakve postupke za restituciju ni vile ni fabrika. Ništa joj, kaže, ne treba.

Dok idemo ka groblju, Katarina i Karolj mi pokazuju na desetine nekadašnjih nemačkih kuća koje su danas prazne i zapuštene. Stižemo na groblje, većina spomenika potpuno je obrasla u korov i rastinje, samo oni u prva dva reda do glavne staze uredno su održavani. Katarina mi pokazuje nadgrobni spomenik njene porodice gde je upisano i ime njene majke sa podatkom da je umrla u Harkovu u Rusiji 1946. Karolj otključava malu kapelu u kojoj se nalaze dva velika drvena krsta prislonjena na zid. Kada se krstovi otvore, na unutrašnjim stranama "krila", kao u nekom filmu, nalaze se detaljni spiskovi odžačkih Nemaca ubijenih od 1944. do 1948. sa tačnim lokacijama gde se to dogodilo: masovne grobnice na ulasku u mesto, logor Gakovo, logor Filipovo, Rusija, poginuli u ratu... Katarina mi na rastanku kaže da za sudbinu ovdašnjih Nemaca podjednako krivi one svoje sunarodnike koji su ih tridesetih gurali u ruke nacističkog pokreta kao i Tita koji je, za razliku od komunista u Mađarskoj i Rumuniji odakle nemački civili nisu proterani, odlučio da im u Jugoslaviji zatre svaki trag.

Pre odlaska iz Odžaka navratio sam na čuveni sladoled braće Miniri sa porodičnom tradicijom dugom vek i po. Od svih ovdašnjih brendova, samo je "odžački sladoled" braće Miniri preživeo tranziciju. Svi ostali nestali su u vihorima ratova i promena društvenih prilika tokom 20. i 21. veka, i nama danas ostaje samo da šetamo po njihovim ruševinama. ¶

ROBERT ČOBAN

Ženski

Da li ste čuli za Žanu Djelafoa? Njen život je bio toliko uzbudljiv da je vrlo lako poverovati i u njenu aferu sa Milovanom Glišićem

Odgovor na pitanje da li je moguće da su se Žana Djulafoa i Milovan Glišić sreli i zavoleli – potvrdan je. Ali samo u romanu Firentinski dublet: Kjaroskuro Gorana Skrobonje i Ivana Nešića (izdavač Laguna). U stvarnosti, spaja ih samo vreme u kome su živeli i ništa više. Gotovo da je sasvim sigurno da nisu ni znali da postoje na svetu, iako ni jedno ni drugo nisu bili anonimni. Glišić istina samo u Srbiji, a Žana na mnogo većem prostoru, ali...

Goran Skrobonja za nju kaže da je bila izuzetno zanimljiva Francuskinja. "Žana Djelafoa (Jeanne Dieulafoy), rođena 29. juna 1851. u Tuluzu, bila je arheološkinja, bavila se folkloristikom, pisala je romane i pozorišne komade, te radila kao novinarka. Sve to čini je jednom od najosobenijih protagonistkinja viktorijanskog doba", navodi Skrobonja. "Poreklom iz bogate trgovačke porodice, studirala je u Parizu. U devetnaestoj se udala za Marsela Djelafoa i pridružila mu se u vojsci Loare za vreme francusko-pruskog rata. Od tog trenutka počela je da se oblači kao muškarac i šiša kosu na kratko. S obzirom da je takva praksa u Francuskoj bila zakonom zabranjena, izdejstvovala je od pariskih vlasti permission de travestissement pod izgovorom da joj muška odeća i frizura olakšavaju bavljenje arheološkim radom, ali čini se da je to bio samo deo priče."

Zna se, priča dalje Skrobonja, da je proučavala "crtanje i vajarstvo, da je baratala engleskim, španskim, italijanskim i portugalskim, a služila se i marokanskim arapskim te persijskim jezikom. Sa mužem je, dok je bio glavni arhitekta Tuluza za istorijske spomenike, putovala u Englesku, Italiju, Španiju, severni Egipat i Maroko. Kad je Marsel dobio nameštenje u Persiji, odlučila je da ga i tamo prati. Sve vre-

Indijana Džons

ABOVE: Jane Dieulafoy, age thirty, dressed for travel and hard work in the field

ODVAŽNA:
Dokumenti o Žani Djelafoa

me se predstavljala kao njegov 'saradnik' (namerno je koristila muški rod te imenice) i čitav put je, a putovali su gotovo dve godine, prejahala: od Marseja preko Atine, Istanbula, Potija, Jerevana, Teherana, Persepolisa, Širaza, sve do Mesopotamije. Na tom putu, njen izbor da se oblači kao muškarac pokazao se opravdanim i sprečio neprilike koje bi moglo da izazove prisustvo žene u karavanu. Inače, i Žana i njen muž vešto su rukovali vatrenim oružjem i u više prilika bili su prinuđeni da ga koriste. Sve vreme puta pisala je dnevnik. Bila je fascinirana Persijom i mnogo je pisala o njenoj umetnosti, istoriji, arheologiji, arhitekturi, rukotvorinama, etnologiji, folkloru, geografiji, privredi. Uspela je da maskirana uđe u andarune, privatne odaje dobrostojećih kuća, i podari nam živopisne prizore iz života žena svih staleža. Taj pristup joj je olakšavala fasciniranost Persijanaca 'kamerom opskurom' koju je nosila sa sobom. Fotografisala je sve glavne spomenike i arheološke ostatke, ali i muškarce, žene, razne društvene grupe, a svi crteži i gravire kojima su ilustrovani njeni putopisi izrađeni su na osnovu njenih fotografija."

Na ekspediciji u Suzi 1855. godine, Žana je bila dovoljno obučena da predvodi stotine muškaraca radnika na iskopini. Odatle su ona i njen muž poslali u Francusku 400 sanduka sa nalazima, među kojima je najčuveniji Lavlji friz iz palate Darija Velikog koji se danas može videti u Luvru, čije su dve sobe posvećene eksponatima koje su stigle u Pariz zahvaljujući njihovim misijama. Godine 1886. Francuska vlada joj je dodelila titulu viteza Legije časti.

Između 1888. i 1914. krstarili su Španijom i Marokom. Ona je tada napisala i dva romana: Parysatis se zbiva u antičkoj Suzi – kasnije ga je za operu preradio Kamij Sen-Sans, a drugi je Déchéance. "U njenim romanima sačuvani su doživljaji iz vremena kada je arheologija bila opasno zanimanje i kada je, zbog brojnih pljačkaških bandi, svoje arheološke nalaze morala da prati naoružana revolverima. Zato se slobodno može reći da je ona bila neka vrsta istinskog, ženskog Indijane Džonsa." Za vreme Prvog svetskog rata, Marsel se prijavio kao dobrovoljac kako bi otišao u Rabat, u Maroko, i Žana je pošla s njim. Dok su boravili u Maroku, dobila je dizenteriju i bila je primorana da se vrati u Francusku. Umrla je 1916. Žana i Marsel Djelafoa nisu imali dece, pa je njihov pariski dom u Ulici Šarden broj 12 ostao kao zaveštanje francuskom Crvenom krstu, gde se nalazi i danas.

Očigledno je dakle da Milovana Glišića (1847–1908), srpskog pisca iz čitanki, u Žaninom životu nigde nije ni moglo da bude. Međutim, Skrobonja i Nešić su preko njih posuli malo stimpanka i – sve je postalo moguće. Stimpank je pokret u supkulturi čiji pobornici savremeno društvo i tehnologiju prilagođavaju svojim potrebama, a posebno su im drage starine iz 19. veka, pa ga zato zovu i "novoviktorijanstvo".

Po tom principu, u dvoknjižju Firentinski dublet (Kjaroskuru prethodi Sfumato) Milovan Glišić nije samo naš čuveni prozaista i prevodilac, već i jedan od začetnika kriminološke tehnike tzv. profajlinga, pošto je, dakle po Skrobonji i Nešiću, 1879. godine Glišić pomogao srpskoj policiji da pronađe i uhvati "Zaroškog krvoloka", serijskog ubicu Savu Savanovića koji je svoje zločine maskirao kao napade vampira. I zato, kad početkom 1888. u Londonu posle kratkog zatišja ponovo počinje talas ubistava koja se mogu pripisati Džeku Trboseku, kralj Milan, pred samu abdikaciju, šalje Glišića u Englesku kako bi pomogao Skotland jardu. Jednom prilikom, Glišić i njegov pratilac Čedomilj Mijatović odlaze na javno odmotavanje egipatske mumije gde uvodnu reč ima Žana Djelafoa i gde su ih Skrobonja i Nešić spojili. Ona će zatim uticati na razrešenje zapleta i otkriće značenja tajanstvenih simbola ispisanih rukom Leonarda i Mikelnđela, a između nje i Glišića će se desiti strast.

Što da ne! U svetu stimpanka sve je moguće. ¶

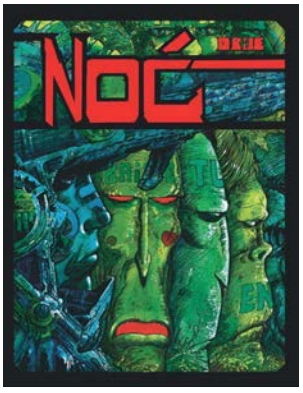
S. Ć.

Patnja duše

Noć Filipa Drijea je egzorcistička eksplozija bola i nemoći zbog gubitka voljene osobe

Kada su prvom polovinom sedamdesetih godina kruta estetika i stroga kontrola frankofone mejnstrim strip scene počele da guše kreativnost autora, bilo je dosta nezadovoljnih mladih talenata koji su sanjali o oslobađanju stega starije generacije. Ali, malo njih je bilo u poziciji da učine nešto po tom pitanju. Slamka spasa za strip scenu došla je u vidu novog, eksperimentalnog časopisa, strip antologije u kojoj su autori mogli da istražuju svu svoju kreativnu slobodu – ma koliko mračna, duboka ili neshvaćena bila u to vreme.

"Metal irlan" je zvanično nastao u decembru 1974, iako je prvi broj ugledao svetlost dana tek naredne godine, i time je načinjena jedna od najvažnijih prekretnica u svetu stripa. No, ako pogledamo životopise četvorice tvoraca "Metal irlana", možemo zapaziti jednu neobičnost – samo dvojica su defakto strip umetnici. Žan-Pjer Dione je bio novinar i scenarista, dok se Bernard Farkas bavio finansijama. To znači da su celu revoluciju "Metal irlana" u kreativnom smislu poveli Mebijus i Filip Drije, preostala dvojica tvoraca legendarnog časopisa.

Dok se o Mebijusu svih ovih decenija dosta govorilo ("Vreme" broj 1579), Filip Drije je i pored svetske popularnosti ostao ime koje su znali samo vrsni poznavaoci stripa u Srbiji. Razlog je jednostavan – do danas u našoj zemlji nije objavljen nijedan njegov strip, a u to se ubrajaju sve revije i izdanja na prostoru bivše Jugoslavije!

Akcenat u prethodnoj rečenici je na – do danas. Jer, novoosnovana izdavačka kuća Stalker kao jedno od prvih izdanja objavila je _Noć_ Filipa Drijea, njegov najličniji i najkontroverzniji strip.

Stvaralaštvo Filipa Drijea pre osnivanja "Metal irlana" sa Mebijusom, bilo je turbulentno koliko i njegov život. Rođen je 1944. godine u Tuluzu, ali ubrzo potom ga roditelji odvode u Nemačku, a zatim u Figeras u Španiji, jer su kao istaknuti kolaboracionisti i fašisti morali da beže od progona u oslobođenoj Francuskoj. U domovinu se vraća tek nakon što mu je otac preminuo 1952. godine. Dok je Mebijus stvarao paralelno u mejnstrimu i eksperimentalnom stripu, Drije se skoro religiozno držao fantastike i težio da pomera granice u percepciji devete umetnosti. Otud i nešto teži proboj na tada krutoj sceni. Prvi strip je objavio 1966. godine, gde stvara svoj sada već legendarni lik Lone Sloana, kojeg će ovekovečiti u još desetak priča. Tada je upoznao suprugu Nikol, koja će se pokazati kao značajan faktor u ovoj priči.

U tim prvim radovima, kao i u ostatku stvaralaštva, Drije je crpeo snažnu inspiraciju iz fantastike Lavkrafta i Van Vogta, a ulazak u mejnstrim časopis "Pilot" 1973. godine omogućio mu je strip _Yragaël_, inspirisan _Elrikom_ Majkla Murkoka. Međutim, stege mejnstrima Drije je teže prihvatao čak i od Mebijusa, tako da osnivanje "Metal irlana" i izdavačke kuće Humanoidi znači prekretnicu u Drijeovoj karijeri, obeleženoj stvaranjem _Noći_. Nikol oboleva od raka i ubrzo umire, a Drijeu ostaje samo da gleda kako njegova mlada i lepa muza iščezava u bolesti. Očajan je i oseća bes prema nemoćnim lekarima, okrivljujući ih da su doprineli da njena mladost i snaga prebrzo iskopne. Previše je to za bilo koga, a jedini način da sve to podnese i preživi Drije je našao u crtanju _Noći_. I zaista, reč je o stripu koji može da izazove brojne reakcije kod čitalaca – od fasciniranosti, preko zbunjenosti, do gnušanja – ali neminovno će izmamiti reakciju snažniju nego većina ostvarenja devete umetnosti.

Noć nije klasičan koherentni strip, već je reč o nihilističkom činu egzorcizma tuge i patnje nataložene u Drijeu. Sa umetničke strane _Noć_ je višestruko fascinantna, jer je korišćeno mnoštvo kompozicionih i koloristićkih rešenja koja su do tada bila neviđena

u stripu. Impozantne strukture i koloplet likova unose nespokoj pri čitanju, što je i poenta jer je reč o delu koje je nastalo u specifičnim uslovima i duševnom stanju autora. Priča je u izvesnom smislu metafora Nikoline borbe sa bolešću i Drijeove borbe sa tugom. Sve je smešteno u nedefinisani apokaliptični SF ambijent, u kome se grupe bajkera retrogradnog govora sukobljavaju sa fašistoidnim i mračnim "lobanjama", nekoj vrsti militantne skupine koja pokušava da uvede red. Bajkeri uzvikuju neartikulisane slogane, uništavaju, traže drogu, dok "lobanje" suzbijaju opšti haos ali izazivaju sve veće razaranje. Kulminacija, poput progresije Nikoline bolesti, dovodi do opšte kataklizme i beznađa, pa čak i ambijentalne arhitekture na fascinantnim dvostranim tablama nalikuju telu koje razara ta borba. Da li su bajkeri ili "lobanje" bolest koja je napala Nikol, i da li su ovi drugi šteta koju su naneli lekari agresivnim terapijama? Epilog je isti: obe strane su podjednako uništile svet u _Noći_, koja je jasna metafora Drijeove supruge.

Noć je delo koje se čita sa izvesnom teskobom, što je i razumljivo imajući u vidu uslove u kojima je nastala, kao i šta predstavlja. Paradoksalno je da u tako ružnim okolnostima nastane nešto toliko lepo i grafički fascinantno kao što je _Noć_. Svaka stranica je remek-delo samo za sebe, a predznanje o tome šta zajedno predstavljaju intenzivira taj osećaj. Drije i danas napominje da je _Noć_ njegovo najličnije delo, kao i da nikada nije preboleo Nikol. Iz tog razloga svako licencno izdanje _Noći_ prolazi strogu kontrolu Filipa Drijea, da bi se ispoštovao legat okolnosti u kojima je ovaj strip nastao. Takav je slučaj bio i sa Stalkerovim izdanjem. Jer za Filipa Drijea to nije samo skup nacrtanih stranica, već zauvek zamrznut trenutak kada je doživeo najveću ličnu tragediju u životu. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

NEKAD NI PEČAT NE POMAŽE:
Originalna zaher torta
Foto: jirikraus

Torte, vino ili kobasice – nije svejedno

U brojnim poslastičarnicama u Srbiji možete da kupite zaher tortu, samo što ti kolači nemaju baš mnogo veze sa "originalnom" zaher tortom ili "Demelovom" zaher tortom koje se nude u Beču. Oko prava na korišćenje imena te torte u Austriji se vodio decenijski kulinarski sudski spor, kakvih danas u svetu ima na pretek

Piše: **Ivan Ivanji**

Pravna osnova za zaštitu autorskih, u početku samo književnih prava, datira još od 1710. godine u Engleskoj. Prvo suđenje zbog zaštite imena jednog proizvoda počelo je pre 145 godina. Danas se govori o zaštiti brenda. Šta je zapravo brend? Ukratko: "brend" – od engleske reči *brand* – znači zaštićeno ime nekog proizvoda, neke robne marke, moglo bi se reći da je to autorsko pravo pojedinca ili grupe na određeni proizvod, recept ili čak geografsko poreklo.

Kad je još malo poznati, mladi pesnik i pripravnik pri Imperijalnom nemačkom sudu u Veclaru Johan Volfgang Gete – koji se tog posla primio nerado popuštajući navaljivanju svog oca, koji je želeo da mu sin preuzme advokatsku kancelariju u »

Frankfurtu na Majni – napisao roman "Jadi mladog Vertera", što je doživeo dotle neviđeni uspeh i može se nazvati prvim bestselerom, mnogi drugi pisci su odmah napisali bezbroj varijanti na istu temu. Iz silnih imitacija, zloupotreba imena, likova i pojmova iz tog romana, autor originalnog dela, iako pravnik, nije izvukao nikakvu materijalnu korist. U današnje vreme Gete bi mogao bi da zaštiti čak i Verterovu odeću – plavi frak, žuti prsluk i čakšire – koju su mnogi u ono doba počeli da nose, i da traži novac od svakog ko ih proizvodi u komercijalne svrhe. Zakon o autorskom pravu u Nemačkoj donet je 1837, Gete je umro pet godina ranije.

HRVATSKI, SLOVENAČKI ILI ITALIJANSKI: Teran, vino sa crvene zemlje
Foto: Silverije

ZAHER TORTA

Najstarija sudski proces zbog jednog brenda za koji znam je spor oko imena čuvene bečke "zaher torte". To je, zapravo, jednostavna čokoladna torta sa dva sloja džema od kajsija, može da je ispeče svaka osrednja domaćica. Zaher tortu u ponudi ima gotovo svaka bečka poslastičarnica. Ko se tu i oko čega zaratio i decenijama vodio sudski spor?

Knez Meternih – Klemens Lotar Vencel fon Meternih – po kome se politika Austrougarske sredinom XIX veka pamti kao "era Meterniha", bio je političar koji je revolucionarne 1848. godine uspeo da osamnaestogodišnjeg Franca Jozefa Habsburškog izgura za cara da bi preko njega slabašnog mirno nastavio da vlada kao kancelar. On je takođe ušao u istoriji gastronomije i to zahvaljujući zaher torti.

Knez je, naime, 1832. izvoleo narediti da mu hitno spreme neki originalni desert za važne inostrane goste. Nisu se usudili da mu kažu da je šef kuhinje bolestan, da ne može da radi jer leži kod kuće u postelji, pa je posao poveren šestnaestogodišnjem šegrtu Francu Zaheru. On je napravio tortu koja se toliko svidela domaćinu i gostima da je Meternih odlučio da naruči još jednu i odnese je u carski dvor. Tamo su takođe bili oduševljeni, pa je dvorska poslastičarnica Demel, osnovana još 1786, preuzela recept, a s njim i Francovog sina Edvarda za šegrta u svojoj pekari.

Franc Zaher je posle nekoliko godina boravka u inostranstvu u Beču otvorio delikatesnu radnju i vinaru u Vajburgase. Reklamirao se u novinama, naglasio da u ponudi ima vina koja se takođe nalaze u podrumu kneza Meterniha, ali tortu koja nosi njegovo ime nije pominjao. Međutim, njegov sin Edvard je itekako shvatio da s njom svašta može da se postigne. On je tortu usavršavao kod Demela, štedeo i 1876. otvorio hotel "Zaher" sa poslastičarnicom, kafanom i vrhunskim restoranom u kome je počeo da nudi "originalnu zaher tortu".

Svom dotadašnjem gazdi Demelu bio je zabranio da prodaje tortu sa takvim imenom. Demel tu zabranu nije hteo da poštuje pa se Edvard obratio sudu. Vlasnici firme Demel i Hotela Zaher su se menjali, ali sudski proces je trajao još šest decenija. Pravosnažnu presudu je doneo Trgovinski sud tek 1936. Austrijski Trgovinski sud odgovara našem Privrednom sudu, koji izriče konačnu presudu po pitanju patentnog i autorskog prava ukoliko se jedna od stranaka žali na presudu nadležnog nižeg suda. Pred sudovima je "brend" izjednačen sa autorskim pravom. Sve u svemu, hotel "Zaher" je dobio pravo da peče i prodaje "originalnu zaher tortu" koja se na glazuri označava okruglim čokoladnim pečatom, ima dva sloja džema, jednu neposredno ispod glazure, drugu u sredini torte, dok se Demelova varijanta zove "Demelova zaher torta", ima samo jedan sloj džema i to neposredno ispod glazure, a overava se trouglastim pečatom. Taj kompromis je i dan-danas na snazi. Probao sam je na oba mesta, lično dajem prednost torti u kafani hotela "Zaher". Kod Demela ponekad naručujem sendviče i sladoled.

Detalji recepta torte u hotelu "Zaher" ostali su tajna. Tamo se ne kupuje čokolada, već se neposredno od proizvođača u Africi naručuje kakao, pa čokoladu za tortu i posebno za glazuru sami prave. Takođe kupuju zrele kajsije i kuvaju svoj džem. Imaju i posebnu prodavnicu zaher torte, u kojoj torte različitih veličina mogu da se kupe spakovane u specijalnoj drvenoj kutiji. Divan poklon za ljubitelje slatkiša, ali đavolski skup. Dok sam bio na privremenom diplomatskom radu u Bonu, austrijski kolega, savetnik za kulturu, kada bi išao u goste, nije donosio buket cveća već originalnu zaher tortu u reprezentativnoj kutiji.

DAVID PROTIV AMAZONA

Pred sudovima se raspravljalo i raspravljaju se ne samo proizvođači slične robe, nego i u ime potrošača mali proizvođači sa proizvođačima na veliko. Tako je nedavno neprofitna organizacija sa sedištem

Između Slovenije i Hrvatske došlo je do suđenja pred Opštim sudom Evropske unije na osnovu slovenačke tužbe da hrvatski vinari svoje vino ne smeju nazivati teran, jer je to isključivo slovenačko vino. Posle tri godine sud je presudio u korist Hrvatske. Slovenačka ministarka poljoprivrede Aleksandra Pivec je komentarisala: "Odluku suda treba poštovati, ali je ona štetna za naše proizvođače sa kraškog terana koji se boje da će hrvatski teran preplaviti slovenačko tržište"

u Berlinu "Foodwatch" prijavila sudu u Minhenu džinovsku organizaciju Amazon koja odbija da saopšti odakle potiču namirnice koje nudi na veliko u posebnim pakovanjima, a neposredno isporučuje na kupčevu adresu, na primer i paradajz, sveže povrće, voće, meso. Amazon, koji je počeo kao konkurencija i ponegde grobar malih knjižara i izdavača, svoje namirnice nudi pod logom "amazon fresh", a pošto kupuje na veliko i ko zna gde, može da ih nudi po cenama daleko nižim od lokalnih piljarnica, koji su zakonski obavezne da saopšte od koga i kada su nabavili robu. Za mesto tužbe je izabran Minhen jer Amazon to čini tek u nekoliko gradova u Nemačkoj, pa je valjalo sprečiti njihovu rabotu na vreme.

Bio je to junački čin, jer ta firma, jedna od najbogatijih na svetu, može da plati najskuplje advokate i branila se na svaki mogući način. Isticala je, na primer, da baš zbog toga što kupuje na veliko i ugovore zaključuje naknadno, ne može da unapred kaže da li će paradajz, da bi svakako bio svež, u poslednjem trenutku uzeti iz Belgije, Španije ili Maroka. Međutim, na osnovu nemačkog zakona koji važi za sve radnje sa namirnicama, spakovana hrana mora da se obeleži poreklom i datumom pakovanja, meso veoma konkretno imenom klanice ili osnovnog proizvođača. Viši sud u Minhenu je u drugoj instanci pravosnažno presudio da sve što važi za druge važi i za Amazon, a ako to dovede do isticanja roka namirnica, pa se neke količine moraju baciti, to spada u poslovni rizik. Posle toga je zapaženo da ništa ne mora da se baci jer može da se pokloni specijalnim prodavnicima koje jeftino prodaju ili besplatno dele namirnice kojima za dan ili dva ističe rok.

TERANSKA POBEDA HRVATSKE

Volim da pijem vino teran. U Srbiji ne uspevam da ga nađem u vinotekama, uglavnom molim da mi se donese koja boca kad neko dolazi iz Slovenije. Italijani ga zovu Terrano, ima ga i pod imenom Terrano del Carso, zapravo to je podvrsta loze refosko. Uspeva na kraškim područjima, na podlozi koju zovu zemlja crvenica.

Između Slovenije i Hrvatske došlo je do suđenja pred Opštim sudom Evropske unije na osnovu slovenačke tužbe da hrvatski vinari svoje vino ne smeju »

Banke u Srbiji

Raiffeisen Bank preuzima Crédit Agricole

Potpisan ugovor o akviziciji srpskog ogranka francuske banke i njene lizing kompanije

Raiffeisen Bank International AG (RBI) objavila je da je srpski ogranak ove grupacije, Raiffeisen banka a.d. Beograd, potpisala ugovor o akviziciji 100% akcija banke Crédit Agricole Srbija A.D. Novi Sad (ogranka francuske Crédit Agricole S.A.) uključujući lizing kompaniju CA Leasing Srbija d.o.o. koja je u njenom stopostotnom vlasništvu. Za uspešno okončanje ove transakcije neophodna su odobrenja regulatora.

"Uvereni smo bi Crédit Agricole banka i lizing na najbolji način upotpunili naše poslovanje u Srbiji, budući da negujemo iste vrednosti i poslovnu kulturu. Čvrsto verujem da bismo ovako osnaženi bili u prilici da još većem broju klijenata pružimo inovativne proizvode i dodatno unapredimo korisničko iskustvo", izjavio je ovim povodom Zoran Petrović, predsednik Izvršnog odbora Raiffeisen banke u Srbiji.

"Srbija je veoma interesantno tržište za nas i nudi nam veliki potencijal rasta. Crédit Agricole Srbija strateški savršeno odgovara našoj banci i lizing kompaniji u Srbiji i ta akvizicija bi podržala dodatnu mogućnost rasta na ovom tržištu", ističe Johan Štrobl (Johann Strobl), predsednik Izvršnog odbora RBI-a.

Crédit Agricole Srbija ima bazu od oko 356.000 klijenata. Banka ima vodeću poziciju u finansiranju agrobiznisa (tržišni udeo veći od 20%), te time odlično dopunjava poslovni profil Raiffeisen banke a.d. Beograd. U drugom kvartalu 2021. godine, Crédit Agricole Srbija imala je ukupnu aktivu od 1,3 milijarde evra, dok je ukupna aktiva Raiffeisen banke a.d. iznosila 3,4 milijarde evra.

Ukoliko se ova transakcija uspešno okonča, plan je da se Crédit Agricole Srbija A.D. Novi Sad pripoji Raiffeisen banci a.d. Beograd, a CA Leasing Srbija d.o.o. Raiffeisen Leasing d.o.o. Beograd.

nazivati teran jer je to isključivo slovenačko vino – današnjim, meni mrskim rečnikom, slovenački brend. Posle tri godine sud je presudio u korist Hrvatske. Slovenačka ministarka poljoprivrede Aleksandra Pivec je komentarisala: "Odluku suda treba poštovati, ali je ona štetna za naše proizvođače sa kraškog terana koji se boje da će hrvatski teran preplaviti slovenačko tržište".

Zašto se toga boji ministarka zemlje koja je članica EU, znači, valjda, treba da se zalaže za slobodno tržište? Potrošač, kupac vina u Sloveniji, kao svuda na svetu, odabraće vino koje mu više prija, a obratiće pažnju i na cenu. Proizvod vinove loze ne zna za granice između država. Kras je isti i s jedne i druge strane, isti su i klimatski uslovi, naravno, različiti iz godine u godinu. Ja sam u Istri pre mesec dana svake večeri pio teran – istarski teran – cene su bile različite, ukus različit u nijansama. Mislim da dobar teran, kao većina crvenih vina, dobija na kvalitetu tek od pete godine posle berbe. Teran je različit kao što rizling može da bude veoma različit, takođe prokupac, kadarka, svako vino. Iskusni enolog će, naravno, mnogo bolje od mene uspeti da razlikuje nijanse možda čak i između istarskog i slovenačkog terana (da li samo u zavisnosti od toga ko je naručilac njegove ekspertize?).

JEDNE SU KRANJSKE

Mala Slovenija bori se za zaštitu imena nekih svojih proizvoda. Rat sa Austrijom oko imena kranjskih kobasica je dobila. Ja se ponovo slažem sa presudom suda, jer od detinjstva volim kranjske kobasice, a "prave" kranjske kobasice se stvarno razlikuju od proizvoda koji se kod nas prodaje pod tim imenom, ne liči na original čak ni kod mog mesara na Dušanovačkoj pijaci koji ih lično pravi, dok njegove "zanatske viršle" liče, gotovo da su identične, sa austrijskim.

Priča se – možda je samo legenda, ali tako lepa da ću je prepričati – da je car Franja Josip I, vozeći se u kočijama prema Opatiji, usput ogladneo i naredio da se stane kod prve gostionice na koju naiđu, a to je bio Marinšek u selu Naklo kod Kranja. Pitao je šta ima da se jede, a krčmar se izvinjavao:

"Samo obične kolbase, veličanstvo."

"Svejedno. Dajte!"

AUSTRIJSKA, KRANJSKA ILI KRAJINSKA: Carska *klobasa*
Foto: ModriDirkac

Caru se toliko sviđalo da je rekao:

"To nisu obične kobasice. Gde smo mi? Aha, znači, to su kranjske kobasice."

Carevo se ne poriče. Franja Josip se, dakle, ne pominje samo kao potpisnik ultimatuma Srbiji kojim je počeo Prvi svetski rat i kao vladar zemlje koju su nazivali tamnicom naroda, nego i u pričama o gastronomiji, na primer i da je voleo govedinu spremljenu kao tafelšpic i desert kajzeršmarn, kod nas nazvan carske mrvice. To nisu "brendovi" jer Austrija ne brani da ih svako koristi kako hoće. Ipak, tvrdim da se pravi, originalni tafelšpic isključivo može dobiti kod Plahute u bečkom kvartu Hicing sasvim blizu carskog dvora Šenbrun, ulica Auhofštrase 1.

Sigurno je da se kranjska kobasica prvi put pismeno pominje u jednom kuvaru na nemačkom jeziku iz 1896. godine. U Sloveniji je zaista precizirano da se za nju uzima 68 odsto meso od svinjskog vrata, 12 procenata slanine, ostatak može da bude govedina. Meso i slanina se naseku na sitne komade oštrim nožem – nikako mašinom! – smesa se posoli, začini (u tim začinima je tajna), napuni u creva, po par na vrhu nabode na malu drvenu čačkalicu, lagano dimi iznad plamena od bukve dok kobasice ne budu napola sasušene, zatim ih treba naglo ohladiti ledom. Na kraju se svaki par kobasica poveže kanapom, omota trakom i snabde žigom. Svakako komplikovana procedura koja poskupljuje proizvod.

Austrija je smatrala da je kranjska kobasica nastala u doba kad je oblast Kranjska u Gorenskoj bila deo Austrougarske i da zbog toga ima pravo da je smatra svojom. Slovenija se nije složila, naglasila "nekad bilo, sad se pripoveda", sada je Slovenija nezavisna, suverena država, članica EU, koja ima pravo na svoje klobase.

Rešenje do koga se u vansudskom procesu došlo u Briselu, austrijski ministar Nikolas Berlakovič nazvao je kompromisom. Slovenci su se sa osmehom složili, oni su smatrali da su pobedili. Ime "kranjska kolbasa" je zaštićeno, Austrija zato može da proizvodi kobasice kezekrajner (Käsekrainer), slične kranjskoj, ali uz dodatak sira, što, naravno, menja ukus. Ja više volim original bez sira.

OD LEBA ŠTRAUSA DO NOVOG PAZARA

Mnoge velike, svetske firme ne bave se takvim sitnicama iako često govore o "pirateriji". Kada krojači u Novom Pazaru nabave na hiljade onih malih krokodila koji označavaju poznati francuski brend, preciznije logo firme Lakost, koji i Novak Đoković nosi na teniskim turnirima, pa ih zašiju na lokalno proizvedene majice slabog kvaliteta i prodaju po Srbiji, holding Lakost u Švajcarskoj samo odmahne rukom. Ali, ne daj bože da Novopazarci pokušaju da sa svojim piratskim proizvodima uđu u neki veći trgovinski lanac.

Ja nikad nisam shvatio zašto su tvrde, neudobne pantalone, po svoj prilici korisne za radove u poljoprivredi, zbog čega se kod nas s pravom zovu farmerke, postale visoka, skupa moda. Video sam u Njujorku kako u automobil marke linkoln ulazi milioner na čijoj impozantno velikoj zadnjici samo što iz šavova ne puca neki poznati brend farmerki.

Farmerke širom sveta zovu džins. Već je i samo ime tog proizvoda nastalo kao zabuna, zapravo je iskrivljeni izgovor imena italijanskog grada Đenova, koji je u srednjem veku imao jaku trgovačku flo-

SKORO KAO NOVOPAZARSKE: Original Levi's farmerke
Foto: wikipedia.org

tu, a za mornare je izrađena posebno čvrsta plava odeća koja može da izdrži sve vremenske neprilike. Pantalone za mornare su prethodnice modernih farmerki, u Ameriku su nekako dospele zajedno sa emigrantima iz Italije, baš kao i mafija.

Nemački Jevrejin Leb Štraus, rođen 1829. godine, uputio se 1847. ka Americi jer je čuo da su se neki ljudi obogatili kopajući zlato. Promenio je svoje ime u Levi Štraus, nastanio se u San Francisku i otvorio prodavnice za potrebe kopača zlata svuda gde su im bila radna mesta. Za njih je, udružujući se sa pet godina mlađim letonskim Jevrejinom Jakobom Jufusom, smislio i posebnu odeću. Jakob je u Americi uzeo ime Jakob Devis, bio je krojač, kreirao specijalne pantalone, ukrasio ih, šavove učvršćivao nitnama i time udario temelje velikom svetskom modnom uspehu koji će potresti dotadašnje pojmove o odevanju. Tada njih dvojica još nisu shvatili šta su napravili. Hteli su samo da onim jadnim avanturistima koji su u mukama tragali za zlatom prodaju otporne pantalone, koje su kasnije vredele kao čisto zlato.

Poslovni talenat, razumevanje šta će uskoro da se traži na modnom tržištu, pokazali su i prosti krojači iz Novog Pazara. Što su umeli letonski šnajder i nemački trgovac, umeli su i oni. Dok su se u Beogradu prvi nosioci čudnih, plavih pantalona ponosno šetali Knez Mihailovom, pa Jugosloveni počeli masovno da odlaze u Trst i vraćaju se sa pet, šest farmerki navučenih jednih preko drugih ne bi li tako zavarali carinike, na jugu Srbije nabavljali su slične štofove i dali se na posao. Za autorska prava, za zaštitu brenda, nisu nikad čuli. Na vrhuncu uspeha proizvodili su samo u Novom Pazaru 16.000 farmerki dnevno. Malo ko je precizno zagledao da li je natrag na visini opasača sašivena mala kožna značka koja je overavala originalnost proizvoda Levi-Strauss. Kod njih, naravno, nije. Ubrzo je konkurencija stigla iz Kine. I tamo su prepoznali svetski uspeh odeće pogodne za kopače zlata i farmere. Ne znam zašto smo poenglezili ime poljoprivrednika u farmere, koje Banaćani poštuju kao pavore. Vreme današnje: moje unuke se čude zašto ja ne nosim ništa slično.

VREMENSKI OGRANIČENA PRAVA

Da ne dužim više sa primerima. Žig, oznaka geografskog porekla, patent, industrijski dizajn, logo, posebni znak marke može da se zaštiti kao i autorska i srodna prava, ali u tu svrhu treba ih detaljno opisati, što mnoge prosto mrzi. Nikola Tesla nije voleo da gubi vreme prijavljujući svoje jedinstvene, genijalne pronalaske kao patente i zbog toga gubio neprocenjivo mnogo novaca. Prezirao je Ajnštajna jer je kao mlad čovek radio u patentnom zavodu. Uvođenjem interneta nastao je potpuni haos na polju zaštite proizvoda, pa tako i vina, kobasica ili pantalona za pavore.

Ja u tom pogledu mnogo toga ne razumem. Autorsko delo pisca, na primer, po prvom engleskom zakonu bilo je zaštićeno samo 10 godina; takozvana Bernska konvencija, kojoj su pristupile gotovo sve demokratske zemlje 1866, propisivala je 50 godina; univerzalnom konvencijom, autorska prava zaštićena su sedamdeset godina posle smrti autora u korist zakonitih naslednika. Autorska prava Ive Andrića poseduje njegova zadužbina, ali ne i pravo da odluči da li je bio srpski, hrvatski, bosanski ili univerzalni pisac.

Zašto baš sedamdeset godina i zašto uopšte vremenski ograničeno? Nasleđivanje firmi vremenski i geografski (nacionalno) nije ograničeno ničim. Zašto je autor pisanog dela – ili muzike, ili fotografije – manje zaštićen od pronalazača nekog motora? Tim pitanjem, doduše, napuštam vulgarne svakodnevne proizvode i borbu za njihova imena i stojim na obali okeana autorskih prava koje je neizmerno, pogotovu od kada postoji internet. U njemu bih se udavio, pa odustajem. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Asketa

Kao (vrlo) mlad čovek divio sam se asketama, zagovarao asketizam, te i sam pokušavao da živim asketski. Verovao sam da je to moj izbor. A u stvari nije bio. U kafane nisam išao ne zato što nisam hteo – iako sam sve oko sebe, a naročito sebe, ubeđivao da mi se kafane gade – nego zato što nisam imao para. Pričao sam naokolo da je glupo opijati se, a u stvari nisam pio jer mi telo ne podnosi alkohol. Žudeo sam za svim zamislivim porocima, no nisam umeo da im se odam. Pa, kada je stvar već stajala tako, onda sam makar morao od svojih slabosti da napravim neku priču. I napravio sam je. Asketizam je, trtljao sam okolo, prava stvar, jer ojačava volju, brusi vrlinu i udaljava od poroka. Nije ni čudo što su me devojke izbegavale.

A onda sam počeo da čitam Ničea (prilično rano, na sreću): kao da mi je neko sručio nakovanj na glavu. Kao da mi je odvalio šamarčinu od koje sam završio na tlu. Brkati je Nemac, da skratim, razorio moje malo, bedno sklonište u kojem sam se, preplašen od života, krio. Stotinak godina pre nego što sam bio "odlučio" da se odam asketizmu, čovek me provalio. Asketa je, piše Niče, onaj kome život ne ide baš najbolje (meni na primer), pa se, iz čiste nemoći, okreće protiv tog života smišljajući, u međuvremenu, čitave moralne sisteme kako bi svoj stav ne samo opravdao, nego nametnuo drugima. Možda asketi, dakle, život ne ide najbolje, ali mu ne nedostaje volje za moć, te asketski moral nije drugo do sistem zabrana kojim sveštenici (taj soj slabe krvi, piše Niče) nastoje da vladaju, i to im, kao što znamo, hiljadama godina već odlično polazi za rukom. Otud prevlast duše nad telom (sveštenička podvala, domeće Niče). To je izgledalo ovako. Moj drugar Sveta, satkan od snage i vedrine, i ja, satkan od duhovnosti i dubine, priđemo istoj devojci, on se tupavo osmehne, a ja joj odrecitujem Vaska Popu ili nekoliko stihova Danteove *Božanske komedije* (na italijanskom), objasnim (oboma) kako stoji stvar sa smislom života i univerzumom uopšte, a onda satima bazam okolo jer ne mogu da se vratim u sobu u kojoj Sveta istoj toj devojci, neposrednim pristupom, objašnjava kako stvar stoji s telesnošću.

Ponešto se, u međuvremenu, promenilo, ali ne i Niče. Nastavio sam da ga čitam i da pronalazim nova razorna i zbunjujuća mesta. Pošto je, dakle, u paramparčad rasturio asketski ideal, nije se uopšte libio da se divi asketama. Tu sam se zatekao u dubokom rebusu. Dobro, šta, u stvari, kaže Niče? Da je asketski ideal vredan prezira – jasno je. Ali ako je već tako, otkud sad ovo veličanje asketizma? I šta, najzad, sve to znači ako je sam Niče živeo asketskim životom, toliko strogim da bi se poneki monah mogao smatrati raspusnim spram njega? Dugo mi je trebalo da se otrgnem logici koherentnosti i neprotivrečnosti i skopčam da je upravo protivrečnost ono čime se hrane najveći majstori. (Nije li, uostalom, zazor od protivrečnosti, upakovan u napor da se govor i život pokažu koherentnim u svakom trenutku, upravo izraz dubokog straha od istog tog života?) Ne manje od samog Ničea, pomogao mi je da se iskobeljam iz zbunjenosti dobar moj prijatelj, neviđeni hedonista i, istovremeno, jedan od najvećih asketa koje poznajem. Da skratim: asketizam vredan divljenja stvar je izbora.

Moj drugar kojeg ću, za ovu priliku, da predstavim kao P, ume da priča o hrani tako da će i sit čovek od njegove priče da ogladni. Istovremeno, nikada ga, čak i pri ozbiljnoj gladi, nisam video da ždere. Gospodski i neužurbano, kao da je sve vreme sveta pred njim, on odvaja meso s junećih repova, namotava ga, poput minijaturnih špageta, na viljušku i... uživa. Ne pada mu na pamet da propusti kvalitetno vino (koka-kola za njega je zašećerena vodica), a u društvu je, naročito dobrom, opušten i zanimljiv. Ne sećam se da je ikada propustio sebi da ugodi. A, opet, gde god da je, u svom ili nekom drugom gradu, u svom ili nekom drugom stanu, u društvu ili kada je sam, nosi on svoju samoću sa sobom (samoću, ne i usamljenost: samoća je izbor, usamljenost je muka) i ispunjava je radom kakav se da videti samo kod radenika krvopilnih. U jednom gradu, sećam se, pošto se veliko društvo razišlo, a on, čini se, uživao, izašao je u taj grad u pola dva posle ponoći kako bi negde kupio vrelu kafu i, po dubokom snegu, prošetao sa sobom. U drugom gradu diskretno sam ga posmatrao posle rastanka i video – iako se to ne može videti, kao ni aura – kako za sobom nosi i svoju samoću i unosi je u pozorišnu salu da tu, među ljudima, bude sam. Bilo je nečeg zadivljujućeg u toj pojavi, telesno gromadnoj i, istovremeno, lomnoj, duboko ušuškanoj u sebe i naizgled nedodirljivoj (ali svoj od osetljivosti), harizmatičnoj a samoj, duboko u životu i jednako duboko (jer to je nužno) izvan njega. Takvom se asketizmu – jer asketizam je oblik samoće – divio Niče.

Šta se, u međuvremenu, dogodilo s asketom s početka teksta? I dalje ne pije, ne drogira se, ne uživa u hrani, svaki skup s više od troje ljudi smatra nepodnošljivom gužvom, na žurke (kada mora) i dalje odlazi s najdubljom nelagodom (kakvo god da je društvo), najviše na svetu voli kada ga se, ako je moguće (nije), pusti na miru da šeta, čita, gleda filmove i Tur de Frans. Asketa s početka teksta i dalje je najdosadnija osoba na svetu, jedino što mu ne pada više na pamet da bilo kome soli pamet bilo kojom asketskom vrednošću. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Ne gubite vreme.

Čitajte ono što je bitno.

www.vreme.com

LJUBAV...
NESTAĆE DOK TREPNEŠ

RAFE **SPALL**
ZAHRA **NEWMAN**

UKRATKO

U BIOSKOPIMA OD 19. AVGUSTA

SCENARIO I REŽIJA **JOSH LAWSON**

SCREEN AUSTRALIA PRESENTS IN ASSOCIATION WITH SPECTRUM FILMS AND SCREEN NSW A SEE PICTURES PRODUCTION "LONG STORY SHORT" STARRING RAFE SPALL ZAHRA NEWMAN RODNY CHENG GENA KAPLAN AND NONI HAZLEHURST CASTING NIKKI BARRETT CSA SUPERVISING SOUND EDITOR ANGUS ROBERTSON SOUND DESIGNER SAM RAYWARD COMPOSER CHIARA COSTANZA EDITOR KASRA RASSTAR ZADEGAN COSTUME DESIGNER RITA CARMODY PRODUCTION DESIGNER STEVEN JAMES-EVANS DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY MATT TOLL EXECUTIVE PRODUCERS JOSH LAWSON SONIA BORELLA JOSH POMERANZ CHARLIE TYNAN WILL CAMMON PRODUCERS JAMIE HILTON MICHAEL PONTIN ISABEL STANDELLO WRITTEN & DIRECTED BY JOSH LAWSON

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec